

СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

КОВАЛЕНКО ОЛЕКСАНДР ВІКТОРОВИЧ

УДК 342.9

ДИСЕРТАЦІЯ

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ У ПІДПРИЄМНИЦЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Спеціальність 081 – Право
(Галузь знань 08 – Право)

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ О.В. Коваленко

Науковий керівник: Логвиненко Микола Іванович, кандидат юридичних наук,
доцент

Суми 2023

АНОТАЦІЯ

Коваленко О. В. Адміністративно-правові засади відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право. – Сумський державний університет, Суми, 2023.

У дисертації здійснено комплексне дослідження сутності та особливостей адміністративно-правових засад відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності на підставі аналізу положень діючого національного законодавства та узагальнення зарубіжного досвіду з правового регулювання юридичної відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності, вивчення наукових праць фахівців у галузях загальної теорії права та теорії адміністративного права, а також інших галузевих правових наук (зокрема, господарського, фінансового, податкового права і права соціального забезпечення). Науково обґрунтовано та вироблено пропозиції щодо удосконалення законодавства України про адміністративну відповідальність за правопорушення у підприємницькій діяльності.

З урахуванням проведеного дослідження особливостей формування адміністративно-правових засад відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності, виділено декілька етапів становлення та розвитку законодавства України про адміністративну відповідальність за правопорушення у зазначеній сфері: 1) 1-й етап (1991 – 1995 роки) – запровадження адміністративної відповідальності за порушення антимонопольно-конкурентного законодавства в Україні; 2) 2-й етап (1994 – 2000 роки) – вдосконалення та розвиток адміністративно-правових засад відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності; 3) 3-й етап (2001 рік – до сьогодні) – оновлення вітчизняного законодавства щодо правового регулювання інституту адміністративної відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності.

Запропоновано під адміністративною відповідальністю за правопорушення у підприємницькій діяльності розуміти передбачені нормами адміністративно-деліктного законодавства вид та міру обов'язку суб'єктів суспільних відносин зазнавати заходів адміністративно-правового примусу за недотримання та/або невиконання законодавчо встановленого порядку провадження підприємницької діяльності, що передбачає настання для особи-правопорушника негативних наслідків матеріального характеру.

Зроблено висновок, що із врахуванням специфіки адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності підстави адміністративної відповідальності за вчинення такого виду правопорушень (проступків) доцільно розглядати як сукупність обставини (умов), за наявності яких можливе настання для особи-правопорушника (суб'єкта адміністративної відповідальності) негативних наслідків матеріального характеру за недотримання та/або невиконання законодавчо встановленого порядку провадження підприємницької діяльності. Серед підстав адміністративної відповідальності за вчинення правопорушень у підприємницькій діяльності названо та розкрито фактичну, юридичну (нормативну), процесуальну.

Ознаки адміністративної відповідальності за правопорушення у підприємницькій класифіковано на загальні (притаманні загалом адміністративній відповідальності) та спеціальні (характеризують адміністративну відповідальність, яка настає за вчинення правопорушень саме у підприємницькій діяльності).

Констатовано, що адміністративним правопорушенням у підприємницькій діяльності притаманні ознаки, якими характеризуються всі без виключення адміністративні правопорушення. У той же час, ці правопорушення мають й власну специфіку, тобто такі характеристики, що деталізують конкретний вид адміністративного проступку у підприємницькій діяльності й дозволяють кваліфікувати його за відповідною нормою глави 12 Особливої частини розділу II КУпАП. Ознаки адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності згруповано наступним чином:

1) загальні – такі, що притаманні всім видам адміністративних правопорушень; 2) спеціальні – притаманні саме адміністративним правопорушенням у підприємницькій діяльності, що додатково класифіковано на основні (ознаки, якими характеризуються всі адміністративні правопорушення в підприємницькій діяльності) та факультативні (ознаки, що притаманні лише окремим видам адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності).

Сформульовано визначення поняття «адміністративне правопорушення у підприємницькій діяльності» як протиправне, винне діяння (дія чи бездіяльність), вчинене умисне або через необережність, що посягає на суспільні відносини, які виникають у процесі здійснення підприємницької діяльності в Україні, та порушує законодавчі вимоги, встановлені нормами господарського права, фінансового права, податкового права та права соціального забезпечення, за вчинення якого адміністративно-деліктним законодавством передбачено настання адміністративної відповідальності.

У результаті з'ясування сутності об'єктивних ознак окремих адміністративних правопорушень, підсумовано, що вони представлені об'єктом та об'єктивною стороною, що є невід'ємними елементами юридичного складу, а тому їх наявність є обов'язковою для адміністративно-правової кваліфікації. Під об'єктом адміністративного правопорушення у підприємницькій діяльності доцільно розуміти суспільні відносини, які виникають у процесі здійснення підприємницької діяльності в Україні, що регулюються нормами господарського права, фінансового права, податкового права, права соціального забезпечення та охороняються заходами адміністративної відповідальності, передбаченими діючим адміністративно-деліктним законодавством України. У свою чергу, об'єктивна сторона адміністративного правопорушення у підприємницькій діяльності представлена певними ознаками, визначеними диспозицією конкретної норми глави 12 Особливої частини розділу II КУпАП, що у сукупності характеризують зовнішню сторону протиправного винного діяння та є

обов'язковими для його кваліфікації як адміністративного правопорушення (проступку) у підприємницькій діяльності.

Визначено коло суб'єктів адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності, яких згруповано наступним чином: 1) суб'єкти господарювання, які здійснюють підприємницьку діяльність (юридичні особи, фізичні особи – підприємці); 2) посадові або службові особи суб'єктів господарювання, які здійснюють підприємницьку діяльність; 3) посадові особи органів державної влади або органів місцевого самоврядування. Встановлено, що суб'єктивна сторона ряду адміністративних проступків у підприємницькій діяльності характеризується наявністю вини, формами прояву якої може бути як умисел (навмисність), так і необережність.

Сформовано авторський підхід до класифікації адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності за певними критеріями, а саме в залежності від: 1) об'єкту посягання; 2) особливостей об'єктивної сторони адміністративного правопорушення у підприємницькій діяльності; 3) суб'єкта вчинення адміністративного правопорушення у підприємницькій діяльності; 4) особливостей суб'єктивної сторони адміністративного правопорушення у підприємницькій діяльності.

Узагальнено досвід зарубіжних країн (зокрема, Сполучених Штатів Америки, Канади, Федеративної Республіки Німеччина, Італії, Франції, Республіки Польща, Чеської Республіки, Грузії) з правового регулювання юридичної відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності. При дослідженні окремих нормативно-правових актів деяких зарубіжних держав встановлено, що юридична відповідальність за вчинення правопорушень у підприємницькій діяльності передбачає застосування до особи-правопорушника більш суворих заходів, ніж ті, що передбачені українським законодавством. Водночас, ряд правопорушень у підприємницькій діяльності, за вчинення яких українським законодавством передбачається притягнення до адміністративної відповідальності, в інших державах також можуть визнаватися адміністративними проступками.

За результатами здійсненого дослідження особливостей окремих видів правопорушень у підприємницькій діяльності та встановлення заходів впливу на осіб-правопорушників за їх вчинення, констатовано, що окремі норми діючого Кодексу України про адміністративні правопорушення потребують перегляду для подальшого внесення до нього змін та/або доповнень. Серед них важливими визначено наступні: 1) закріплення загальних засад відповідальності юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців, як суб'єктів підприємницької діяльності; 2) використання у нормах національного адміністративно-деліктного законодавства єдиного словосполучення «фізичні особи – підприємці» з метою уникнення плутанини у тлумаченні схожих за змістом термінів, як «громадяни, які займаються підприємницькою діяльністю», «особи, які займаються підприємницькою діяльністю», «громадяни – суб'єкти підприємницької діяльності», «фізичні особи – підприємці»; 3) з урахуванням вимог діючого законодавства в сфері захисту від недобросовісної конкуренції суб'єктів господарювання і споживачів передбачення додаткових заходів адміністративної відповідальності за неправомірне використання позначень та неправомірне використання товару іншого виробника; 4) здійснення додаткового закріплення адміністративних стягнень за повторність вчинення деяких адміністративних проступків; 5) підвищення адміністративної відповідальності посадових осіб у разі повторності вчинення правопорушень у підприємницькій діяльності як обтяжуючої (кваліфікуючої) обставини проступку.

Ключові слова: правопорушення, склад правопорушення, юридична відповідальність, адміністративна відповідальність, ефективність адміністративної відповідальності, підприємство, суб'єкти підприємницької діяльності, адміністративне судочинство, адміністративні процедури, суб'єкти владних повноважень, юридичні особи, корпоративні права.

SUMMARY

Kovalenko O. V. Administrative and legal bases of responsibility for offenses in entrepreneurial activity. – Qualification scientific work on the rights of a manuscript.

Thesis for obtaining a PhD degree in the specialty 081 Law. – Sumy State University, Sumy, 2023.

The dissertation is devoted to a comprehensive study of the essence and features of the administrative and legal bases of liability for offenses in entrepreneurial activity based on the analysis of the provisions of the current national legislation and the generalization of foreign experience in the regulation of legal responsibility for offenses in entrepreneurial activity, the study of scientific works of specialists in the fields of general theory of law and theory of administrative law, as well as other branch legal sciences (in particular, economic, financial, tax law and social security law). Proposals for improving the legislation of Ukraine on administrative responsibility for offenses in entrepreneurial activity have been scientifically substantiated and developed.

Taking into account the conducted study of the peculiarities of the formation of administrative and legal bases of liability for offenses in entrepreneurial activity, several stages of the formation and development of the legislation of Ukraine on administrative liability for offenses in the specified area are highlighted: 1) 1st stage (1991 – 1995) – introduction of administrative liability for violation of antimonopoly and competition legislation in Ukraine; 2) 2nd stage (1994 – 2000) – improvement and development of administrative and legal bases of responsibility for offenses in entrepreneurial activity; 3) 3rd stage (2001 – until today) – update of domestic legislation regarding the legal regulation of the institution of administrative responsibility for offenses in business activities.

It is suggested that administrative responsibility for offenses in entrepreneurial activity is understood as the type and extent of the obligation of subjects of public relations to undergo measures of administrative and legal coercion for non-observance and/or non-fulfillment of the legally established

procedure for the conduct of entrepreneurial activity, which provides for the onset of the offender of negative material consequences and which is provided by the norms of administrative-delict legislation.

It was concluded that, taking into account the specifics of administrative offenses in entrepreneurial activity, the grounds for administrative responsibility for the commission of such offenses (misdemeanors) should be considered as a set of circumstances (conditions), in the presence of which negative consequences of a material nature may occur for the offender (subject of administrative responsibility) for non-observance and/or non-fulfillment of the legally established procedure for conducting business activities. Among the grounds of administrative responsibility for the commission of offenses in business activity, actual, legal (normative), procedural ones are named and disclosed.

Signs of administrative liability for offenses in entrepreneurial activity are classified into general (inherent in general administrative liability) and special (characterize administrative liability arising from the commission of offenses specifically in entrepreneurial activity).

It has been established that administrative offenses in entrepreneurial activity has inherent features that characterize all administrative offenses without exception. At the same time, these offenses also have their own specificity, that is, such characteristics that detail a specific type of administrative offense in entrepreneurial activity and allow to qualify it according to the relevant norm of Chapter 12 of the Special Part of Section II of the Code of Ukraine on Administrative Offenses. Signs of administrative offenses in entrepreneurial activities are grouped as follows: 1) general – those inherent in all types of administrative offenses; 2) special – specific to administrative offenses in entrepreneurial activity, which are further classified into basic (features that characterize all administrative offenses in entrepreneurial activity) and optional (features inherent only to certain types of administrative offenses in entrepreneurial activity).

The definition of the concept of “administrative offense in entrepreneurial activity” has been formulated as an illegal, culpable act (action or inaction), committed intentionally or due to carelessness, which encroaches on social relations that arise in the process of conducting entrepreneurial activities in Ukraine and violates the legislative requirements established by the norms of economic law, financial law, tax law and social security law, for the commission of which the administrative tort law provides for the onset of administrative liability.

As a result of clarifying the essence of the objective signs of certain administrative offenses, it was concluded that they are represented by an object and an objective party, which are integral elements of the legal structure, and therefore their presence is mandatory for administrative and legal qualification. Under the object of an administrative offense in entrepreneurial activity, it is expedient to understand social relations that arise in the process of entrepreneurial activity in Ukraine, which are regulated by the norms of economic law, financial law, tax law, social security law and are protected by administrative liability measures provided by the current administrative-delict law legislation of Ukraine. In its turn, the objective side of an administrative offense in entrepreneurial activity is represented by certain features determined by the disposition of the specific norm of Chapter 12 of the Special Part of Section II of the Code of Ukraine on Administrative Offenses, which collectively characterize the external side of an illegal criminal act and are mandatory for its qualification as an administrative offense (misdemeanor) in entrepreneurial activity.

The circle of subjects of administrative offenses in entrepreneurial activity has been determined, which are grouped as follows: 1) economic subjects that carry out entrepreneurial activity (legal entities, private entrepreneurs); 2) officials or employees of business entities that carry out entrepreneurial activities; 3) officials of state authorities or local self-government bodies. It has been established that the subjective side of a number of administrative offenses in business activity is characterized by the presence of guilt, the forms of which can be manifested as intention (intentionality) or carelessness.

The author's approach to the classification of administrative offenses in entrepreneurial activity was formed according to certain criteria, namely, depending on: 1) the object of the offense; 2) specifics of the objective side of an administrative offense in entrepreneurial activity; 3) the subject of committing an administrative offense in entrepreneurial activity; 4) peculiarities of the subjective side of an administrative offense in entrepreneurial activity.

The experience of foreign countries (in particular, the United States of America, Canada, the Federal Republic of Germany, Italy, France, the Republic of Poland, the Czech Republic, Georgia) in the legal regulation of legal responsibility for offenses in entrepreneurial activities is summarized. During the study of separate regulatory legal acts of some foreign countries, it was established that legal responsibility for committing offenses in entrepreneurial activities involves the application of stricter measures to the offender than those provided for by Ukrainian legislation. At the same time, a number of offenses in business activity, for the commission of which Ukrainian legislation provides for bringing to administrative responsibility, may also be recognized as administrative offenses in other states.

According to the results of the study of the peculiarities of certain types of offenses in entrepreneurial activities and the establishment of measures to influence offenders for their commission, it was established that certain norms of the current Code of Ukraine on administrative offenses need to be revised for further changes and/or additions to it. Among them, the following are identified as important: 1) consolidation of the general principles of responsibility of legal entities and private entrepreneurs, as subjects of entrepreneurial activity; 2) the use of the single phrase "natural persons-entrepreneurs" (private entrepreneurs) in the norms of the national administrative-delict legislation in order to avoid confusion in the interpretation of terms similar in meaning, such as "citizens engaged in entrepreneurial activities", "persons engaged in entrepreneurial activities", "citizens-subjects of entrepreneurial activity", "natural persons- entrepreneurs"; 3) taking into account the requirements of the current legislation in the field of

protection against unfair competition of business entities and consumers, provision of additional measures of administrative responsibility for improper use of markings and improper use of another manufacturer's goods; 4) implementation of additional fixing of administrative fines for repeated commission of some administrative misdemeanors; 5) increasing the administrative responsibility of officials in the case of repeated offenses in entrepreneurial activity as an aggravating (qualifying) circumstance of the misdemeanor.

Key words: offense, composition of offence, legal responsibility, administrative responsibility, effectiveness of administrative responsibility, enterprise, subjects of entrepreneurial activity, administrative proceedings, administrative procedures, subjects of authority, legal entities, corporate rights.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті в наукових фахових виданнях:

1. 1. Коваленко О. В. Щодо поняття та ознак адміністративної відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 9. С. 230–233.

2. Коваленко О. В. Адміністративні правопорушення у підприємницькій діяльності: поняття та характерні ознаки. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2021. № 54. Том 1. С. 68–71.

3. Коваленко О. В. Об'єктивні ознаки адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності: сутність та значення для адміністративно-правової кваліфікації. *Право і суспільство*. 2022. № 3. С. 173–178.

Статті в зарубіжних періодичних наукових виданнях:

4. Коваленко О. В. Щодо визначення кола суб'єктів адміністративної відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2022. № 2(46). С. 230–235.

Тези наукових доповідей:

5. Коваленко О. В. Сучасний стан інституту адміністративної відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності. *Місце юридичних наук у формуванні правової культури сучасної людини: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 25–26 грудня, 2020 р.)*. Запоріжжя : Запорізька міська громадська організація «Істина», 2020. Ч. 2. С. 30–34.

6. Коваленко О. В. Підстави адміністративної відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності. *Сучасні тенденції розвитку публічного та приватного права в Україні*. Матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Київ, 23 березня 2021 р.) / Національний університет біоресурсів і природокористування України. Київ, 2021. С. 278–280.

7. Коваленко О. В. До питання принципів адміністративної відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності. Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів : матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (м. Суми, 20–21 травня 2021 року) / редколегія: проф. А. М. Куліш, О. М. Резнік, В. В. Миргород-Карпова, А. В. Стеблянко. – Суми : Сумський державний університет, 2021. С. 294–298.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	15
ВСТУП	16
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ У ПІДПРИЄМНИЦЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	27
1.1. Формування адміністративно-правових засад відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності: історичні аспекти та сучасний стан.....	27
1.2. Поняття, підстави та ознаки адміністративної відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності.....	46
Висновки до розділу 1.....	66
РОЗДІЛ 2. ЮРИДИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У ПІДПРИЄМНИЦЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	70
2.1. Поняття, ознаки та види адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності.....	70
2.2. Об'єктивні ознаки адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності: сутність та значення для адміністративно-правової кваліфікації.....	92
2.3. Особливості суб'єктивних ознак адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності.....	123
Висновки до розділу 2.....	144
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО- ПРАВОВИХ ЗАСАД ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ У ПІДПРИЄМНИЦЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	148
3.1. Правове регулювання юридичної відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності: зарубіжний досвід.....	148
3.2. Пропозиції щодо удосконалення законодавства України про адміністративну відповідальність за правопорушення у підприємницькій діяльності.....	182
Висновки до розділу 3.....	198
ВИСНОВКИ	202
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	209
ДОДАТКИ	227

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ГК України	– Господарський кодекс України
КК України	– Кримінальний кодекс України
КУпАП	– Кодекс України про адміністративні правопорушення
п.	– пункт
пп.	– підпункт
ст.	– статті
ст.ст.	– статті
США	– Сполучені Штати Америки
ФБР	– Федеральне Бюро Розслідувань США
ФРН	– Федеративна Республіка Німеччина
ЦК України	– Цивільний кодекс України
ч.	– частина

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Одним з важливих аспектів сучасного стану функціонування ринкової системи господарювання в Україні є ефективність розвитку підприємницької діяльності як перспективної форми реалізації конституційно закріплених економічних прав і свобод людини та громадянина. Підприємництво сьогодні є так званим стимулом до отримання прибутку шляхом підвищення продуктивності праці, а тому його можна вважати двигуном у процесі досягнення кращих результатів для задоволення потреб як окремих осіб, так і суспільства в цілому. В цьому контексті вкрай необхідним є створення такої дієвої нормативно-правової бази, що спроможна надати гарантії захисту прав у соціальній та економічній сферах суспільного життя.

Проведення суб'єктами господарювання підприємницької діяльності вимагає одночасного дотримання всіх у сукупності законодавчо встановлених приписів щодо її здійснення у порядку та способи, визначені положеннями окремих діючих нормативно-правових актів, з обов'язковим врахуванням пріоритетності прав, свобод і законних інтересів інших учасників правових відносин. Необхідність встановлення юридичної відповідальності (у тому числі адміністративної) за вчинення правопорушень у підприємницькій діяльності та її конкретизація шляхом нормативно-правового закріплення, зокрема, у нормах національного адміністративно-деліктного законодавства, першочергово викликана потребою в захисті досить великого кола суспільних відносин як об'єкту їхнього посягання. Мова йде про суспільні відносини, що врегульовані та охороняються нормами господарського права (у сфері захисту економічної конкуренції, від недобросовісної конкуренції, обмеження монополізму, захисту прав споживачів), фінансового права, податкового права, права соціального забезпечення тощо.

Важливо акцентувати, що з метою забезпечення законності та правопорядку в господарській діяльності лише встановлення правових приписів є недостатньо умовою для нормального та ефективного функціонування суб'єктів підприємництва. Вкрай необхідним для цього є також і створення дієвого механізму державного примусу із застосування норм юридичної, зокрема, адміністративної, відповідальності за вчинення правопорушень у зазначеній сфері. Органічна єдність правового підґрунтя, що з одного боку створює належні умови провадження підприємницької діяльності, а з іншого – захищає підприємництво як основоположний інститут економіки в Україні, є першоосною та важливою запорукою дотримання суб'єктами господарювання правового порядку та запобігання вчинення адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності.

Дослідженню сутності поняття юридичної відповідальності, визначенню її принципів особливостей, з'ясуванню підстав, необхідних для притягнення до юридичної відповідальності осіб-правопорушників, у загальній теорії права неодноразово приділялася увага з боку вчених та науковців, серед яких Є. В. Білозьоров, О. М. Болсунова, В. П. Власенко, О. Б. Горова, Т. Б. Грек, А. М. Завальний, Н. В. Заяць, І. В. Зелена, Л. І. Каленіченко, О. С. Кальян, А. С. Літвінцева, Л. А. Луць, О. І. Мисак, А. Ю. Олійник, Г. О. Саміло, О. Ф. Скакун, М. Терещук, В. О. Чуб та ін. У свою чергу, розкриттю змісту поняття «адміністративна відповідальність», класифікації принципів, встановленню ознак і підстав її настання присвячено наукові доробки наступних вчених-адміністративістів: В. Б. Авер'янов, С. М. Алфьоров, В. В. Баштанник, В. В. Беленцева, Ю. П. Битяк, В. В. Богущкий, С. В. Ващенко, В. В. Галуцько, В. М. Гаращук, І. В. Гиренко, С. Т. Гончарук, Г. Ю. Гулявська, О. Ю. Дрозд, Г. Г. Забарний, Р. Я. Заяць, В. В. Зуй, Р. А. Калюжний, З. Р. Кісіль, М. В. Ковалів, М. В. Колеснікова, Т. О. Коломоець, В. К. Колпаков, А. Т. Комзюк, Ю. В. Кононенко, В. А. Крижановська, В. І. Курило, Ю. О. Левенець, О. В. Легка, О. І. Остапенко, О. В. Поштаренко, Г. Й. Ткач, Н. В. Хорощак,

Н. О. Цюприк, В. К. Шкарлупа, І. Д. Шумляєва та ін. Однак, незважаючи на достатньо потужну науково-дослідницьку базу із окресленої проблематики, станом на сьогодні комплексного дослідження щодо визначення сутності та особливостей адміністративно-правових засад відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності не проводилося. Відтак, обрана тематика наукового дослідження є вкрай необхідною та актуальною.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Обраний напрям дисертаційного дослідження узгоджується з положеннями Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року (указ Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019); Національної стратегії у сфері прав людини (указ Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021); Стратегії розвитку Національної академії правових наук України на 2021-2025 роки (постанова загальних зборів Національної академії правових наук України від 26 березня 2021 року № 12-21). Дисертація є складовою науково-дослідних робіт Сумського державного університету «Організаційно-правові засади функціонування правоохоронної, судової та фінансової системи України» (номер державної реєстрації – 0118U001317) та «Концептуальні засади реформування системи правоохоронних органів в сучасних умовах трансформації нагляду і контролю щодо забезпечення економічної безпеки України» (реєстраційний номер – 55.15.02-22/24.ЗФ-01).

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційного дослідження полягає в тому, щоб на підставі аналізу положень діючого національного законодавства та узагальнення зарубіжного досвіду з правового регулювання юридичної відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності, вивчення наукових праць фахівців у галузях загальної теорії права та теорії адміністративного права, а також інших галузевих правових наук (зокрема, господарського, фінансового, податкового права і права соціального забезпечення) визначити сутність та особливості адміністративно-правових засад відповідальності за правопорушення у

підприємницькій діяльності, виробити пропозиції щодо удосконалення законодавства України про адміністративну відповідальність за вчинення такого виду правопорушень (проступків).

Для досягнення поставленої мети серед необхідних завдань наукового дослідження було визначено наступні:

- висвітлити історичні аспекти формування адміністративно-правових засад відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності та з'ясувати їх сучасний стан;
- встановити підстави та ознаки адміністративної відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності, сформулювати її поняття;
- визначити поняття, ознаки та види адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності;
- розкрити об'єктивні ознаки адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності: сутність та значення для адміністративно-правової кваліфікації;
- дослідити особливості суб'єктивних ознак адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності;
- узагальнити особливості правового регулювання юридичної відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності в окремих зарубіжних країнах;
- виробити пропозиції щодо удосконалення законодавства України про адміністративну відповідальність за правопорушення у підприємницькій діяльності.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають у процесі здійснення підприємницької діяльності в Україні.

Предметом дослідження є адміністративно-правові засади відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності.

Методи дослідження. Для досягнення мети дисертаційної роботи та забезпечення наукової об'єктивності одержаних результатів з урахуванням специфіки об'єкта і предмета дисертаційного дослідження використано

комплекс загальнонаукових та спеціальних методів, серед яких наступні: історичний, системно-структурний, логіко-семантичний, абстрактно-логічний, формально-юридичний та порівняльно-правовий. Із застосуванням *історичного методу* досліджено особливості формування адміністративно-правових засад відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності з подальшим виділенням етапів становлення та розвитку законодавства України про адміністративну відповідальність за правопорушення у зазначеній сфері (підрозділ 1.1). Використання *системно-структурного методу* дозволило систематизувати розглянуті позиції вчених та науковців щодо визначення поняття юридичної відповідальності у вітчизняній теорії права з подальшим виділенням підходів до тлумачення цієї категорії; визначити принципи адміністративної відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності; розглянути наукові точки зору щодо визначення підстав адміністративної відповідальності у теорії адміністративного права, що об'єднано у окремі підходи; визначити підстави адміністративної відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності; виділити ознаки адміністративної відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності; встановити ознаки адміністративного правопорушення у підприємницькій діяльності; з'ясувати коло суб'єктів адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності шляхом об'єднання у відповідні групи; сформулювати авторський підхід до класифікації адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності за певними критеріями (підрозділи 1.2, 2.1, 2.3). *Логіко-семантичний метод* надав змогу проаналізувати наукові бачення щодо визначення та встановлення сутності поняття «адміністративна відповідальність» в теорії адміністративного права; сформулювати авторське бачення щодо визначення понять «принципи адміністративної відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності», «підстави адміністративної відповідальності за вчинення правопорушень у підприємницькій діяльності»; запропонувати авторське трактування поняття

«адміністративне правопорушення у підприємницькій діяльності»; розкрити сутність понять «об'єкт адміністративного правопорушення у підприємницькій діяльності» і «об'єктивна сторона адміністративного правопорушення у підприємницькій діяльності» (підрозділи 1.2, 2.1, 2.2). *Абстрактно-логічний метод* застосовано з метою з'ясування ролі та значення окремих елементів юридичного складу адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності (об'єкту, об'єктивної сторони, суб'єкту, суб'єктивної сторони) для їх адміністративно-правової кваліфікації (підрозділи 2.2, 2.3). *Формально-юридичний метод* використано під час аналізу окремих положень діючих нормативно-правових актів, в яких закріплено адміністративно-правові засади відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності (підрозділи 1.1, 2.1–2.3, 3.2). За допомогою *порівняльно-правового методу* вивчено та узагальнено зарубіжний досвід правового регулювання юридичної відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності; вироблено пропозиції щодо удосконалення законодавства України про адміністративну відповідальність за правопорушення у підприємницькій діяльності (підрозділи 3.1, 3.2).

Науково-теоретичну основу дослідження склали наукові праці фахівців першочергово у галузях загальної теорії права та теорії адміністративного права, а також інших галузевих правових наук, зокрема, господарського, фінансового, податкового права і права соціального забезпечення. *Нормативною основою дослідження* є окремі положення: Конституції України, зведених нормативно-правових актів (кодексів), законодавчих актів, підзаконних нормативно-правових актів діючого національного законодавства, якими визначено адміністративно-правові засади відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності; правових документів зарубіжних країн, якими регулюються питання юридичної відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності. *Інформаційну та емпіричну основу дослідження* становлять узагальнення судової практики у справах про притягнення до

адміністративної відповідальності осіб за вчинення правопорушень у підприємницькій діяльності.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є однією з перших спроб в Україні комплексно на підставі аналізу положень діючого національного законодавства та узагальнення зарубіжного досвіду з правового регулювання юридичної відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності, вивчення наукових праць фахівців у галузях загальної теорії права та теорії адміністративного права, а також інших галузевих правових наук (зокрема, господарського, фінансового, податкового права і права соціального забезпечення) визначити сутність та особливості адміністративно-правових засад відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності, виробити пропозиції щодо удосконалення законодавства України про адміністративну відповідальність за вчинення такого виду правопорушень (проступків). За результатами проведеного дисертаційного дослідження сформульовано ряд положень, висновків, узагальнень та обґрунтовано низку рекомендацій, що вирізняються науковою новизною та мають важливе теоретичне і практичне значення. Основними з них є наступні:

вперше:

– визначено характерні ознаки адміністративної відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності, які класифіковано на загальні (притаманні інституту адміністративної відповідальності) та спеціальні (характеризують адміністративну відповідальність, яка настає за вчинення правопорушень саме у підприємницькій діяльності);

– сформульовано визначення поняття «адміністративне правопорушення у підприємницькій діяльності» як протиправне, винне діяння (дія чи бездіяльність), вчинене умисне або через необережність, що посягає на суспільні відносини, які виникають у процесі здійснення підприємницької діяльності в Україні, та порушує законодавчі вимоги, встановлені нормами господарського права, фінансового права, податкового

права та права соціального забезпечення, за вчинення якого адміністративно-деліктним законодавством передбачено настання адміністративної відповідальності;

– запропоновано авторський підхід до класифікації адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності за певними критеріями з урахуванням особливостей об'єктивних та суб'єктивних ознак такого виду адміністративних проступків, а саме в залежності від: 1) об'єкту посягання; 2) особливостей об'єктивної сторони; 3) суб'єкта вчинення адміністративного правопорушення у підприємницькій діяльності; 4) особливостей суб'єктивної сторони;

– обґрунтовано необхідність нормативного визначення засад відповідальності фізичних осіб – підприємців, як суб'єктів підприємницької діяльності, шляхом закріплення відповідної норми у главі 2 Загальної частини розділу II Кодексу України про адміністративні правопорушення;

– з метою уникнення плутанини у тлумаченні схожих за змістом термінів, як «громадяни, які займаються підприємницькою діяльністю», «особи, які займаються підприємницькою діяльністю», «громадяни – суб'єкти підприємницької діяльності», «фізичні особи – підприємці», доведено доцільність використання у нормах національного адміністративно-деліктного законодавства, якими встановлено відповідальність за вчинення адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності, єдиного словосполучення, а саме – «фізичні особи – підприємці»;

удосконалено:

– поняття адміністративної відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності, під якою необхідно розуміти передбачені нормами адміністративно-деліктного законодавства вид та міра обов'язку суб'єктів суспільних відносин зазнавати заходів адміністративно-правового примусу за недотримання та/або невиконання законодавчо встановленого порядку провадження підприємницької діяльності, що передбачає настання для особи-правопорушника негативних наслідків матеріального характеру;

– виділення ознак адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності, що згруповано наступним чином: 1) загальні – такі, що притаманні всім видам адміністративних правопорушень; 2) спеціальні – притаманні саме адміністративним правопорушенням у підприємницькій діяльності, що додатково класифіковано на основні (ознаки, якими характеризуються всі адміністративні правопорушення в підприємницькій діяльності) та факультативні (ознаки, що притаманні лише окремим видам адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності);

– визначення понять «юридичний склад адміністративного правопорушення у підприємницькій діяльності» та «об’єкт адміністративного правопорушення у підприємницькій діяльності»;

– розуміння сутності принципів адміністративної відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності, що доцільно розглядати як певну систему основоположних засад (положень, ідей), за допомогою яких гарантуються та охороняються права і законні інтереси учасників відносин у сфері господарювання, а також застосовуються заходи адміністративно-правового примусу за недотримання та/або невиконання законодавчо встановленого порядку провадження підприємницької діяльності;

дістали подальший розвиток:

– дослідження особливостей формування адміністративно-правових засад відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності, за результатами якого виділено декілька етапів становлення та розвитку законодавства України про адміністративну відповідальність за правопорушення у зазначеній сфері;

– встановлення підстав, наявність яких є обов’язковою для притягнення особи-правопорушника до адміністративної відповідальності у підприємницькій діяльності, до яких віднесені фактична, юридична (нормативна) та процесуальна;

– вивчення специфіки трактування понять «порушення» у тлумачних словниках, «правопорушення» в загальній теорії права, загальноприйнятого

розуміння терміну «адміністративне правопорушення» у теорії адміністративного права та його законодавчого трактування;

– дослідження особливостей юридичного складу адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності шляхом конкретизації специфіки його структурних елементів, а саме вивчення та деталізації об'єкта, об'єктивної сторони, суб'єкта та суб'єктивної сторони окремих видів таких адміністративних проступків;

– узагальнення досвіду зарубіжних країн (зокрема, Сполучених Штатів Америки, Канади, Федеративної Республіки Німеччина, Італії, Франції, Республіки Польща, Чеської Республіки, Грузії) з правового регулювання юридичної відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що отримані в ході дисертаційного дослідження положення, висновки і пропозиції можуть бути використані у:

– *науковій діяльності* – як основа для подальшого аналізу та визначення адміністративно-правових засад відповідальності у підприємницькій діяльності (акт про впровадження Сумського державного університету від 15 грудня 2022 року);

– *освітньому процесі* – під час підготовки та проведення лекцій, семінарських і практичних занять зі студентами з дисциплін «Адміністративне право», «Господарське право» (акт про впровадження Сумського державного університету від 19 грудня 2022 року);

– *практичній діяльності* – під час роботи з клієнтами, при наданні послуг з посередництва, а також в рамках правопросвітницької діяльності, зокрема, при організації заходів, спрямованих на розвиток альтернативних способів вирішення спорів (акт про впровадження Сумського місцевого центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги від 17 жовтня 2022 року).

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертації, теоретичні та практичні висновки і рекомендації оприлюднені на міжнародних науково-практичних конференціях: «Місце юридичних наук у формуванні правової культури сучасної людини» (м. Запоріжжя, 25–26 грудня 2020 р.); «Сучасні тенденції розвитку публічного та приватного права в Україні» (м. Київ, 23 березня 2021 р.); «Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів» (м. Суми, 20–21 травня 2021 р.).

Публікації. Основні теоретичні положення та висновки дисертаційного дослідження викладено у 4 наукових публікаціях, з яких 3 статті, опублікованих у наукових фахових виданнях України, 1 стаття, опублікованій у періодичному науковому виданні держави, яка входить до Організації економічного співробітництва та розвитку та Європейського Союзу та 3 тезах доповідей у матеріалах науково-практичних конференцій і круглих столів.

Структура дисертації. Дисертація складається із переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що містять 7 підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг дисертації становить 231 сторінки. Список використаних джерел містить 180 найменувань, розміщених на 18 сторінках, додатки розміщені на п'яти сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ У ПІДПРИЄМНИЦЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Формування адміністративно-правових засад відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності: історичні аспекти та сучасний стан

Забезпечення прав, свобод та законних інтересів громадян, законності та правопорядку в підприємницькій діяльності вимагає не лише встановлення правових приписів, а також і створення дієвого механізму державного примусу із застосування норм адміністративної відповідальності за правопорушення у зазначеній сфері. Останнє, у свою чергу, є підґрунтям до створення належних умов провадження підприємницької діяльності, а отже і важливою запорукою дотримання її суб'єктами правового порядку та запобігання вчинення адміністративних правопорушень у сфері господарювання. Із врахуванням зазначеного актуальним вбачається вивчення питань формування та розвитку адміністративно-правових засад відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності, а також з'ясування сучасного стану правового регулювання інституту адміністративної відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності у відповідності до чинного українського законодавства.

В Україні підприємництво виступає одним із видів господарської діяльності, що прямо визначено на рівні чинного українського законодавства. Основним зведеним законодавчим актом, нормами якого встановлено правові основи господарської діяльності (господарювання) в Україні, є Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року. У ГК України врегулюванню питань господарської комерційної діяльності (підприємництва) присвячено положення окремої глави 4 розділу I. Згідно

ст. 42 ГК України підприємництво – це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку [1]. Отже, у розумінні законодавця підприємництво є видом господарської діяльності, а саме господарською комерційною діяльністю.

Ефективний розвиток підприємництва неможливий без існування великої кількості підприємців, інноваційності їх діяльності, наявності різних типів ринків товарів та послуг [2, с. 13]. Зазначене, у свою чергу, породжує виникнення конкуренції, що у сучасних умовах ринку являє собою своєрідну боротьбу різних економічних суб'єктів за обмежені економічні ресурси, економічний процес взаємодії, взаємовідносин, взаємозв'язку і боротьби між функціонуючими на ринку організаціями та підприємствами, що має на меті забезпечити найкращі способи реалізації у подальшому готової продукції [3, с. 12].

Економічна конкуренція є важливим елементом побудови ринкової економіки [4, с. 149]. При цьому розвиток економічної конкуренції може зазнавати суттєвого негативного впливу у разі вчинення учасниками відносин у сфері господарювання різноманітних правопорушень, що пов'язані із зловживанням монопольним становищем, веденням недобросовісної конкуренції, антиконкурентними діями органів влади тощо. Тому ефективна протидія таким явищам – необхідна запорука стабільного розвитку ринкової економіки [5, с. 89]. Як вдало відмічає в цьому контексті І. Кравцова, у широкому розумінні роль адміністративного права в конкурентних відносинах полягає у забезпеченні суб'єктами публічного управління прав і свобод суб'єктів господарювання у добросовісній конкурентній діяльності. Науковець доходить висновку, що взаємозв'язок адміністративного та конкурентного права полягає саме в управлінських відносинах, тобто цілеспрямованому впливі органів державного управління на конкуренцію як складник економіки держави [4, с. 150].

Отже, важливе значення у конкурентних відносинах має формування такого правового підґрунтя, завдяки якому захист прав та законних інтересів учасників відносин у сфері господарювання стає реальним та дієвим. Зазначене має забезпечуватися з боку держави шляхом законодавчого закріплення положень, які визначають юридичний склад того чи іншого правопорушення у підприємницькій діяльності (сукупність обов'язкових елементів, за наявності яких дія чи бездіяльність визнається правопорушенням), а також встановлюють міру відповідальності за його вчинення. Із врахуванням зазначеного можна стверджувати, що особливості формування та розвитку адміністративно-правових засад відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності нерозривно пов'язані зі становленням антимонопольно-конкурентного законодавства в Україні.

Важливе значення на шляху формування адміністративно-правових засад відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності мало становлення законодавства про захист економічної конкуренції в Україні. Зазначимо, що загалом історія конкурентної політики в Україні почалася незабаром після проголошення незалежності від Радянського Союзу – у лютому 1992 року, коли у рамках зусиль зі створення ринкової економіки був прийнятий перший закон про конкуренцію [6]. При цьому поштовхом до створення національної системи регулювання і захисту конкуренції в Україні став проголошений на державному рівні курс на проведення економічних реформ ринкового спрямування, визначений в Декларації про державний суверенітет України та Законом «Про економічну самостійність Української РСР» [7].

Вважається, що саме із прийняттям Закону України «Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності» від 18 лютого 1992 року № 2132-ХІІ розпочалася історія розвитку законодавства про захист економічної конкуренції в незалежній Україні. Зазначений Закон було розроблено із врахуванням особливостей антимонопольного законодавства розвинутих

країн, а його введення в дію започаткувало створення правової системи захисту економічної конкуренції [8, с. 75]. Закон України «Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності» (нині втратив чинність) визначив правові основи обмеження і попередження монополізму, недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності та здійснення державного контролю за додержанням норм антимонопольного законодавства [9]. У Законі сутність терміну «конкуренція» визначалася як змагальність підприємців, коли їх самостійні дії обмежують можливості кожного з них впливати на загальні умови реалізації товарів на ринку і стимулюють виробництво тих товарів, яких потребує споживач [9].

Звернемо увагу, що Закон України «Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності» містив окрему норму щодо адміністративної відповідальності посадових осіб та громадян, які займаються підприємницькою діяльністю. Згідно ст. 20 суб'єктами адміністративної відповідальності визнавалися посадові особи органів державної влади, органів місцевого самоврядування та органів адміністративно-господарського управління та контролю, підприємств, установ, організацій, а також громадяни, які займаються підприємницькою діяльністю без створення юридичної особи. Перелік правопорушень, за вчинення яких передбачалося притягнення до адміністративної відповідальності зазначених суб'єктів, був вичерпний і включав наступні: 1) вчинення дій, передбачених ст.ст. 4-6 Закону; 2) неподання, несвоєчасне подання або подання завідомо недостовірної інформації Антимонопольному комітету України і його територіальним відділенням; 3) ухилення від виконання чи несвоєчасне виконання рішень Антимонопольного комітету України і його територіальних відділень [9]. Враховуючи те, що норма щодо адміністративної відповідальності мала характер відсильної, то до адміністративних правопорушень у сфері підприємницької діяльності також відносилися:

1) зловживаннями монопольним становищем:

– нав'язування таких умов договору, які ставлять контрагентів в нерівне становище, або додаткових умов, що не відносяться до предмета договору, в тому числі нав'язування товару, не потрібного контрагенту;

– обмеження або припинення виробництва, а також вилучення з обороту товарів, що призвели або можуть призвести до створення або підтримки дефіциту на ринку чи встановлення монопольних цін;

– часткова або повна відмова від реалізації чи закупівлі товару при відсутності альтернативних джерел постачання або збуту, що призвели або можуть призвести до створення або підтримки дефіциту на ринку чи встановлення монопольних цін;

– інші дії, що призвели або можуть призвести до створення перешкод доступу на ринок (виходу з ринку) інших суб'єктів господарювання;

– встановлення дискримінаційних цін (тарифів, розцінок) на свої товари, що обмежують права окремих споживачів;

– встановлення монопольно високих цін (тарифів, розцінок) на свої товари, що призвело або може призвести до порушення прав споживачів;

– встановлення монопольно низьких цін (тарифів, розцінок) на свої товари, що призвело або може призвести до обмеження конкуренції.

2) антиконкурентні узгоджені дії:

– встановлення (підтримання) монопольних цін (тарифів), знижок, надбавок (доплат), націнок;

– розподіл ринків за територіальним принципом, асортиментом товарів, обсягом їх реалізації чи закупівель або за колом споживачів чи за іншими ознаками, що призвели або можуть призвести до їх монополізації;

– усунення з ринку або обмеження доступу на нього продавців, покупців, інших суб'єктів господарювання;

3) дискримінація суб'єктів господарювання органами державної влади, органами місцевого самоврядування та органами адміністративно-господарського управління та контролю:

– заборона створення нових підприємств чи інших організаційних форм підприємництва в будь-якій сфері діяльності, а також встановлення обмежень на здійснення окремих видів діяльності, на виробництво певних видів товарів, що призвели або можуть призвести до обмеження конкуренції;

– примушення суб'єктів господарювання до вступу в асоціації, концерни, міжгалузеві, регіональні та інші об'єднання підприємств, а також до пріоритетного укладання договорів, першочергової поставки товарів певному колу споживачів;

– прийняття рішень про централізований розподіл товарів, що призвело або може призвести до монопольного становища на ринку;

– встановлення заборони на реалізацію товарів з одного регіону республіки в інший;

– надання окремим суб'єктами господарювання податкових та інших пільг, які ставлять їх у привілейоване становище щодо інших суб'єктів господарювання, що призвело або може призвести до монополізації ринку певного товару;

– обмеження прав суб'єктів господарювання щодо придбання та реалізації товарів;

– встановлення заборон чи обмежень відносно окремих суб'єктів господарювання або груп суб'єктів господарювання [9].

Отже, Закон України «Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності» вважається першим спеціальним законом, спрямованим на розвиток і підтримку конкурентного середовища в Україні [7].

Водночас, необхідно враховувати, що законодавчими передумовами до формування антимонопольно-конкурентного законодавства стало прийняття ще у 1991 році двох законів, а саме «Про власність» від 7 лютого 1991 року № 697-XII та «Про підприємництво» від 7 лютого 1991 року № 698-XII. Адже саме у цих нормативно-правових актах були закладені підвалини змагальності підприємців на ринку, зокрема, багатоманітність та рівність всіх

форм власності, законодавчо визнана свобода здійснення підприємницької діяльності тощо [10, с. 16]. У Законі України «Про підприємництво» були закріплені загальні засади юридичної відповідальності суб'єктів підприємницької діяльності. На підприємців було покладено обов'язок не завдавати шкоди навколишньому середовищу, не порушувати прав та інтересів громадян, підприємств, установ, організацій і держави, що охороняються законом. У разі ж завдання підприємцем шкоди та збитків законодавець передбачив майнову та іншу встановлену законом відповідальність [11]. Окрім того, було проголошено, що держава законодавчо забезпечує свободу конкуренції між підприємцями, захищає споживачів від проявів несумлінної конкуренції та монополізму в будь-яких сферах підприємницької діяльності [11].

З огляду на вище викладене, доходимо висновку, що відліком формування адміністративно-правових засад відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності слід вважати саме прийняття у 1991 році Закону України «Про підприємництво», в якому вперше було закладено гарантії з боку держави щодо забезпечення свободи конкуренції між підприємцями і захисту від проявів несумлінної конкуренції та монополізму в будь-яких сферах підприємницької діяльності, а також засади юридичної відповідальності підприємців. А вже потім відбулося законодавче закріплення у Законі України «Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності» основоположних засад щодо адміністративної відповідальності посадових осіб та громадян, які займаються підприємницькою діяльністю, зокрема, визначено коло суб'єктів адміністративної відповідальності та закріплено перелік правопорушень у сфері підприємницької діяльності, за вчинення яких передбачалося притягнення до адміністративної відповідальності.

Наступним вагомим кроком у процесі формування антимонопольно-конкурентного законодавства України стало прийняття Закону України «Про Антимонопольний комітет України» від 26 листопада 1993 року № 3659-XII.

У Законі було закладено інституційні засади захисту конкуренції, визначено Антимонопольний комітет України уповноваженим органом у сфері захисту конкуренції, встановлено його завдання та повноваження [8, с. 75]. Серед завдань Антимонопольного комітету України визначено, зокрема, здійснення державного контролю за дотриманням законодавства про захист економічної конкуренції на засадах рівності суб'єктів господарювання перед законом та пріоритету прав споживачів, запобігання, виявлення і припинення порушень законодавства про захист економічної конкуренції; контроль за концентрацією, узгодженими діями суб'єктів господарювання та дотриманням вимог законодавства про захист економічної конкуренції під час регулювання цін (тарифів) на товари, що виробляються (реалізуються) суб'єктами природних монополій; сприяння розвитку добросовісної конкуренції тощо [12].

Важливою подією на шляху розвитку конкурентного законодавства України стало прийняття Конституції України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. У ст. 42 закріплено право кожного на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом. Згідно цієї ж норми держава забезпечує захист конкуренції у підприємницькій діяльності. Не допускаються зловживання монопольним становищем на ринку, неправомірне обмеження конкуренції та недобросовісна конкуренція [13]. Таким чином, на конституційному рівні було визначено основні гарантії державного захисту конкуренції в підприємницькій діяльності та визнано неприпустимою діяльність суб'єктів господарювання, що містить прояви недобросовісної конкуренції або яка спрямована на монополізацію.

У червні 1996 року також було прийнято Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції» (від 7 червня 1996 року № 236/96-ВР), яким визначено правові засади захисту суб'єктів господарювання і споживачів від недобросовісної конкуренції. Закон спрямований на встановлення, розвиток і забезпечення торгових та інших чесних звичаїв ведення конкуренції при здійсненні господарської діяльності в умовах ринкових відносин. Вперше на

законодавчому рівні було закріплено термін «недобросовісна конкуренція», під якою законодавець розуміє будь-які дії у конкуренції, що суперечать торговим та іншим чесним звичаям у господарській діяльності [14]. З аналізу норм вказаного нормативно-правового акту [14] проявами недобросовісної конкуренції визнаються наступні дії у конкуренції:

1) неправомірне використання ділової репутації суб'єкта господарювання: неправомірне використання позначень; неправомірне використання товару іншого виробника; копіювання зовнішнього вигляду виробу; порівняльна реклама;

2) створення перешкод суб'єктам господарювання у процесі конкуренції та досягнення неправомірних переваг у конкуренції: дискредитація суб'єкта господарювання; схилення до бойкоту суб'єкта господарювання; схилення постачальника до дискримінації покупця (замовника); підкуп працівника, посадової особи постачальника; підкуп працівника, посадової особи покупця (замовника); досягнення неправомірних переваг у конкуренції; поширення інформації, що вводить в оману;

3) неправомірне збирання, розголошення та використання комерційної таємниці: неправомірне збирання комерційної таємниці; розголошення комерційної таємниці; схилення до розголошення комерційної таємниці; неправомірне використання комерційної таємниці.

Норми щодо відповідальності за недобросовісну конкуренцію окремо виділено у главу 5 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції». Ч. 1 ст. 21 передбачає за вчинення суб'єктами господарювання дій, визначених Законом як недобросовісна конкуренція, накладення штрафу у розмірі до п'яти відсотків доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) суб'єкта господарювання за останній звітний рік, що передував року, в якому накладається штраф [14].

У січні 2001 року було прийнято Закон України «Про захист економічної конкуренції» (від 11 січня 2001 року № 2210-III), що ознаменувало втрату чинності діючого до цього Закону України «Про

обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності». Новий закон визначив правові засади підтримки та захисту економічної конкуренції, обмеження монополізму в господарській діяльності і спрямований на забезпечення ефективного функціонування економіки України на основі розвитку конкурентних відносин [15].

У Законі України «Про захист економічної конкуренції» термін «економічна конкуренція (конкуренція)» розкривається як змагання між суб'єктами господарювання з метою здобуття завдяки власним досягненням переваг над іншими суб'єктами господарювання, внаслідок чого споживачі, суб'єкти господарювання мають можливість вибирати між кількома продавцями, покупцями, а окремий суб'єкт господарювання не може визначати умови обороту товарів на ринку [15]. З урахуванням зазначеного можна дійти висновку, що на відміну від визначення терміну «конкуренція», що містилося у Законі України «Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності», розкриття сутності терміну «економічна конкуренція (конкуренція)» має кардинально інше змістовне наповнення, адже визначає коло суб'єктів конкуренції (суб'єктів господарювання), його основну мету, обмеження тощо.

У відповідності до вимог Закону України «Про захист економічної конкуренції» порушення законодавства про захист економічної конкуренції тягне за собою відповідальність, встановлену законом. Окремо, ст. 54 передбачено адміністративну відповідальність посадових осіб та інших працівників суб'єктів господарювання, органів влади, органів місцевого самоврядування, органів адміністративно-господарського управління та контролю. посадові особи органів влади, органів місцевого самоврядування, органів адміністративно-господарського управління та контролю несуть адміністративну відповідальність за такі правопорушення:

1) невиконання рішення, попереднього рішення органів Антимонопольного комітету України або їх виконання не в повному обсязі (п. 4 ст. 50);

2) неподання інформації Антимонопольному комітету України, його територіальному відділенню у встановлені органами Антимонопольного комітету України, головою його територіального відділення чи нормативно-правовими актами строки (п. 13 ст. 50);

3) подання інформації в неповному обсязі Антимонопольному комітету України, його територіальному відділенню у встановлені органами Антимонопольного комітету України, головою його територіального відділення чи нормативно-правовими актами строки (п. 14 ст. 50);

4) подання недостовірної інформації Антимонопольному комітету України, його територіальному відділенню (п. 15 ст. 50);

5) створення перешкод працівникам Антимонопольного комітету України, його територіального відділення у проведенні перевірок, огляду, вилученні чи накладенні арешту на майно, документи, предмети чи інші носії інформації (п. 16 ст. 50) [15].

У свою чергу, адміністративна відповідальність працівників суб'єктів господарювання, об'єднань передбачається за створення перешкод працівникам Антимонопольного комітету України, його територіального відділення у проведенні перевірок, огляду, вилученні чи накладенні арешту на майно, документи, предмети чи інші носії інформації (п. 16 ст. 50) [15].

Ст. 92 Конституції України проголошує, що правові засади і гарантії підприємництва, правила конкуренції та норми антимонопольного регулювання визначаються виключно законами України (п. 8 ч. 1) [13]. Підприємницька діяльність є видом діяльності господарської: ці два поняття співвідносяться між собою як частина і ціле [16, с. 45-46]. Правові основи господарської діяльності та відповідальності суб'єктів господарювання встановлені нормами Господарського кодексу України, прийнятого у січні 2003 року. Зокрема, ГК України містить окрему норму, якою регламентовано

засади адміністративної відповідальності громадян-підприємців. Згідно ст. 252 ГК України громадяни, зареєстровані як підприємці, несуть адміністративну відповідальність згідно із законом за:

- вчинення дій, передбачених ст.ст. 29 – 32 ГК України (ст. 29 – зловживання монопольним становищем на ринку; ст. 30 – неправомірні угоди між суб'єктами господарювання; ст. 31 – дискримінація суб'єктів господарювання; ст. 32 – недобросовісна конкуренція);

- неподання чи несвоєчасне подання передбаченої законом інформації, або подання завідомо недостовірної інформації Антимонопольному комітету України, його територіальним відділенням;

- ухилення від виконання чи несвоєчасне виконання рішень Антимонопольного комітету України, його територіальних відділень [1].

Вчинення дій, визначених ГК України як недобросовісна конкуренція, громадянами-підприємцями тягне за собою адміністративну відповідальність, передбачену законом. При цьому стягнення штрафів за порушення антимонопольно-конкурентного законодавства здійснюється у судовому порядку [1].

Основним нормативно-правовим актом, нормами якого визначено законодавчі засади адміністративної відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності, є Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року № 8073-Х. Серед завдань КУпАП законодавцем визначені, зокрема, охорона прав і свобод громадян, власності, конституційного ладу України, прав і законних інтересів підприємств, установ і організацій, встановленого правопорядку, зміцнення законності, запобігання правопорушенням тощо [17]. З аналізу змісту КУпАП видно, що адміністративні правопорушення у підприємницькій діяльності закріплені у окремій главі 12 Особливої частини розділу II і згруповані у ній законодавцем разом з адміністративними правопорушеннями в галузі торгівлі, громадського харчування, сфері послуг та в галузі фінансів. Водночас важливо зауважити, що діюча назва глави 12 Особливої частини

розділу II КУпАП «Адміністративні правопорушення в галузі торгівлі, громадського харчування, сфері послуг, в галузі фінансів і підприємницькій діяльності» була викладена у такій редакції лише напочатку 1994 року у відповідності до Закону України «Про внесення змін і доповнень до Кодексу України про адміністративні правопорушення» від 15 грудня 1993 року № 3683-ХІІ [18].

У контексті досліджуваної тематики доцільно встановити вчинення яких правопорушень у підприємницькій діяльності тягне за собою настання адміністративної відповідальності. Так, ст. 29 ГК України розкривається сутність зловживання монопольним становищем на ринку, проявами якої можуть бути:

1) нав'язування таких умов договору, які ставлять контрагентів у нерівне становище, або додаткових умов, що не стосуються предмета договору, включаючи нав'язування товару, не потрібного контрагенту;

2) обмеження або припинення виробництва, а також вилучення товарів з обороту з метою створення або підтримки дефіциту на ринку чи встановлення монопольних цін;

3) інші дії, вчинені з метою створення перешкод доступу на ринок (виходу з ринку) суб'єктів господарювання;

4) встановлення монопольно високих або дискримінаційних цін (тарифів) на свої товари, що призводить до порушення прав споживачів або обмежує права окремих споживачів;

5) встановлення монопольно низьких цін (тарифів) на свої товари, що призводить до обмеження конкуренції [1].

Адміністративна відповідальність за будь-які з вище перелічених проявів зловживання монопольним становищем на ринку передбачена ст. 166¹ КУпАП і полягає у накладенні штрафу на осіб, які займаються підприємницькою діяльністю, до тридцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [17]. Необхідно звернути увагу що диспозиція ст. 166¹ КУпАП «Зловживання монопольним становищем на ринку» прямо

дублює зміст ст. 29 ГК України. Водночас, сутність зловживання монопольним (домінуючим) становищем на ринку, розкривається також у ч. 2 ст. 13 Закону України «Про захист економічної конкуренції». Такими діями визнаються:

1) встановлення таких цін чи інших умов придбання або реалізації товару, які неможливо було б встановити за умов існування значної конкуренції на ринку;

2) застосування різних цін чи різних інших умов до рівнозначних угод з суб'єктами господарювання, продавцями чи покупцями без об'єктивно виправданих на те причин;

3) обумовлення укладання угод прийняттям суб'єктом господарювання додаткових зобов'язань, які за своєю природою або згідно з торговими та іншими чесними звичаями у підприємницькій діяльності не стосуються предмета договору;

4) обмеження виробництва, ринків або технічного розвитку, що завдало чи може завдати шкоди іншим суб'єктам господарювання, покупцям, продавцям;

5) часткова або повна відмова від придбання або реалізації товару за відсутності альтернативних джерел реалізації чи придбання;

6) суттєве обмеження конкурентоспроможності інших суб'єктів господарювання на ринку без об'єктивно виправданих на те причин;

7) створення перешкод доступу на ринок (виходу з ринку) чи усунення з ринку продавців, покупців, інших суб'єктів господарювання [15].

У ст. 30 ГК України законодавцем встановлено, що неправомірними угодами між суб'єктами господарювання визнаються угоди або погоджені дії, спрямовані на: 1) встановлення (підтримання) монопольних цін (тарифів), знижок, надбавок (доплат), націнок; 2) розподіл ринків за територіальним принципом, обсягом реалізації чи закупівлі товарів, їх асортиментом або за колом споживачів чи за іншими ознаками – з метою їх монополізації; 3) усунення з ринку або обмеження доступу до нього продавців, покупців,

інших суб'єктів господарювання [1]. Адміністративна відповідальність за неправомірні угоди між суб'єктами господарювання, визначені у ст. 30 ГК України, передбачена законодавцем у ст. 166² КУпАП – накладення штрафу на осіб, які займаються підприємницькою діяльністю, до тридцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [17]. КУпАП було доповнено ст. 166², так само як і ст. ст. 166¹, 166³ та 166⁴ згідно Закону України «Про внесення змін і доповнень до Кодексу України про адміністративні правопорушення» від 5 квітня 1995 року № 123/95-ВР [19].

Врегулюванню питань недобросовісної конкуренції у ГК України присвячено ст. 32, згідно ч. 1 якої недобросовісною конкуренцією визнаються будь-які дії у конкуренції, що суперечать правилам, торговим та іншим чесним звичаям у підприємницькій діяльності [1]. На нашу думку, необхідно звернути увагу, що визначення терміну «недобросовісна конкуренція» у ГК України має певні відмінності від його регламентації у Законі України «Про захист від недобросовісної конкуренції». Згідно Закону недобросовісною конкуренцією є будь-які дії у конкуренції, що суперечать торговим та іншим чесним звичаям у господарській діяльності [14]. Визначення, подане у Законі є більш ширшим за своїм змістовним наповненням, адже недобросовісна конкуренція (відповідні дії) суперечить торговим та іншим чесним звичаям у господарській діяльності. Натомість, у ГК України відповідні дії вважаються недобросовісною конкуренцією у разі, якщо вони суперечать торговим та іншим чесним звичаям у підприємницькій діяльності. Підприємництво (підприємницька діяльність) у ГК України визначено як вид господарської діяльності. Співвідносяться зазначені поняття відповідно як частина і ціле, а тому поняття господарської діяльності є більш ширшим за підприємництво. Отже, важливо констатувати неузгодженість ч. 1 ст. 32 ГК України та ч. 1 ст. 1 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції».

Ч. 3 ст. 32 ГК України встановлено, що недобросовісна конкуренція тягне за собою юридичну відповідальність осіб, якщо їх дії мають

негативний вплив на конкуренцію на території України, незалежно від того, де вчинено такі дії [1]. Адміністративна відповідальність за недобросовісну конкуренцію передбачена ст. 164³, якою було доповнено КУпАП згідно Закону України «Про внесення змін і доповнень до Кримінального, Кримінально-процесуального кодексів України та Кодексу України про адміністративні правопорушення» від 28 січня 1994 року № 3888-ХІІ [20]. При цьому міра адміністративної відповідальності залежить від виду протиправних винних діянь, що відносяться до недобросовісної конкуренції. Якщо вчинено незаконне копіювання форми, упаковки, зовнішнього оформлення, а так само імітація, копіювання, пряме відтворення товару іншого підприємця, самовільне використання його імені, то такі дії тягнуть за собою накладення штрафу від тридцяти до сорока чотирьох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією виготовленої продукції, знарядь виробництва і сировини чи без такої. За умисне поширення неправдивих або неточних відомостей, які можуть завдати шкоди діловій репутації або майновим інтересам іншого підприємця, КУпАП передбачено накладення штрафу від п'яти до дев'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. У свою чергу, отримання, використання, розголошення комерційної таємниці, а також іншої конфіденційної інформації з метою заподіяння шкоди діловій репутації або майну іншого підприємця – тягне за собою накладення штрафу від дев'яти до вісімнадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [17].

Як показує аналіз чинної нормативно-правової бази, не тільки у ГК України та у КУпАП визначено правопорушення у підприємницькій діяльності, за вчинення яких передбачено настання адміністративної відповідальності. Зокрема, нормами глави 2 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» регламентовано неправомірне використання ділової репутації суб'єкта господарювання, у тому числі незаконного копіювання зовнішнього оформлення, упаковки, форми товару іншого підприємця, що тягне адміністративну відповідальність за ст. 164³ КУпАП.

Так само у главі 4 зазначеного Закону містяться норми щодо неправомірного збирання, розголошення та використання комерційної таємниці [14]. Адміністративна відповідальність за вчинення таких правопорушень передбачена ст. 164³ КУпАП. У ГК України та у Законі України «Про захист економічної конкуренції» закріплено норми, що розкривають зміст зловживання монопольним (домінуючим) становищем на ринку [15]. Вчинення таких діянь є підставою для притягнення особи-правопорушника до адміністративної відповідальності за ст. 166¹ КУпАП.

З огляду на зазначене, можна дійти висновку, що правові засади адміністративної відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності закріплені не тільки на конституційному рівні та кодифікованих нормативно-правових актах, але й в окремих нормах деяких діючих Законів України. Таким чином, на сьогодні правові засади адміністративної відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності закріплені першочергово на конституційному рівні, а також містяться у кодифікованих нормативно-правових актах (зокрема, ГК України та КУпАП) та окремих законах (зокрема, Законах України «Про захист економічної конкуренції», «Про захист від недобросовісної конкуренції» тощо).

З огляду на проведені дослідження особливостей формування адміністративно-правових засад відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності, пропонуємо виділити декілька етапів становлення та розвитку законодавства України про адміністративну відповідальність за правопорушення у зазначеній сфері:

1) 1-й етап (1991 – 1995 роки) – запровадження адміністративної відповідальності за порушення антимонопольно-конкурентного законодавства в Україні:

– прийняття Закону України «Про підприємництво» 1991 року (втратив чинність, крім статті 4), в якому вперше було закладено гарантії з боку держави щодо забезпечення свободи конкуренції між підприємцями та захисту від проявів несумлінної конкуренції та монополізму в будь-яких

сферах підприємницької діяльності, а також засади юридичної відповідальності підприємців;

– законодавче закріплення у Законі України «Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності» 1992 року (втратив чинність) основоположних засад щодо адміністративної відповідальності посадових осіб та громадян, які займаються підприємницькою діяльністю, зокрема, визначено коло суб'єктів адміністративної відповідальності та закріплено перелік правопорушень у сфері підприємницької діяльності, за вчинення яких передбачалося притягнення до адміністративної відповідальності;

– утворення спеціально уповноваженого органу у сфері захисту конкуренції – Антимонопольного комітету України, серед завдань якого згідно Закону України «Про Антимонопольний комітет України» 1993 року визначено, зокрема, здійснення державного контролю за дотриманням законодавства про захист економічної конкуренції, запобігання, виявлення і припинення порушень законодавства про захист економічної конкуренції; контроль за концентрацією, узгодженими діями суб'єктів господарювання та дотриманням вимог законодавства про захист економічної конкуренції під час регулювання цін (тарифів) на товари, що виробляються (реалізуються) суб'єктами природних монополій; сприяння розвитку добросовісної конкуренції тощо;

2) *2-й етап (1994 – 2000 роки)* – вдосконалення та розвиток адміністративно-правових засад відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності:

– прийняття Закону України «Про внесення змін і доповнень до Кодексу України про адміністративні правопорушення» 1993 року, згідно якого напочатку 1994 року змінено назву глави 12 КУпАП, в якій закріплено адміністративні правопорушення у підприємницькій діяльності та згруповані у ній законодавцем разом з адміністративними правопорушеннями в галузі торгівлі, громадського харчування, сфері послуг та в галузі фінансів;

– доповнення КУпАП нормами, що визначають адміністративну відповідальність за вчинення правопорушень у підприємницькій діяльності, зокрема, ст.ст. 164³ «Недобросовісна конкуренція», 166¹ «Зловживання монопольним становищем на ринку», 166² «Неправомірні угоди між підприємцями», 166⁴ «Порушення порядку подання інформації та виконання рішень Антимонопольного комітету України та його територіальних відділень» тощо;

– закріплення на конституційному рівні основних гарантії державного захисту конкуренції в підприємницькій діяльності та визнання неприпустимою діяльність суб'єктів господарювання, що містить прояви недобросовісної конкуренції або яка спрямована на монополізацію;

– прийняття Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» 1996 року, в якому норми окремої глави присвячено правовому регулюванню юридичної відповідальності за недобросовісну конкуренцію;

3) *3-й етап (2001 рік – до сьогодні)* – оновлення вітчизняного законодавства щодо правового регулювання інституту адміністративної відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності:

– прийняття Закону України «Про захист економічної конкуренції» 2001 року, який визначив правові засади підтримки та захисту економічної конкуренції, обмеження монополізму в господарській діяльності і спрямований на забезпечення ефективного функціонування економіки України на основі розвитку конкурентних відносин;

– доповнення КУпАП нормами, що визначають адміністративну відповідальність за вчинення правопорушень у підприємницькій діяльності, зокрема, ст.ст. 164¹⁵ «Приховування стійкої фінансової неспроможності», 164¹⁶ «Зайняття забороненими видами господарської діяльності», 166¹⁷ «Фіктивне банкрутство», 166¹⁸ «Примушування до антиконкурентних узгоджених дій» тощо;

– прийняття Господарського кодексу України 2003 року, в якому закріплено окрему норму, якою регламентовано засади адміністративної

відповідальності громадян-підприємців (ст. 252 ГК України): зловживання монопольним становищем на ринку; неправомірні угоди між суб'єктами господарювання; дискримінація суб'єктів господарювання; недобросовісна конкуренція; неподання чи несвоєчасне подання передбаченої законом інформації, або подання завідомо недостовірної інформації Антимонопольному комітету України, його територіальним відділенням; ухилення від виконання чи несвоєчасне виконання рішень Антимонопольного комітету України, його територіальних відділень.

1.2. Поняття, підстави та ознаки адміністративної відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності

Основоположні принципи та засади щодо захисту прав та свобод людини і громадянина у всіх сферах суспільного життя закріплено на конституційному рівні. Згідно ст. 42 Конституції України кожному надається право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом. Вказаною нормою визначаються і гарантії забезпечення цього права державою, тому що саме держава забезпечує захист конкуренції у підприємницькій діяльності; не допускаються зловживання монопольним становищем на ринку, неправомірне обмеження конкуренції та недобросовісна конкуренція; держава захищає права споживачів, здійснює контроль за якістю і безпечністю продукції та усіх видів послуг і робіт тощо [13]. Однією з гарантій дотримання прав і свобод людини і громадянина у сфері підприємницької діяльності є їх правовий захист, серед видів якого і адміністративно-правовий. Окремі норми діючого адміністративно-деліктного законодавства України містять у собі закріплення ряду правопорушень в підприємницькій діяльності, вчинення яких для особи-правопорушника мають наслідком подальше притягнення до адміністративної відповідальності. Зазначене підтверджує існування виробленого законодавцем спеціально-юридичного механізму впливу на

протиправну поведінку осіб-правопорушників, який проявляється у застосуванні до останніх заходів адміністративного примусу за недотримання та/або невиконання законодавчо встановленого порядку провадження підприємницької діяльності.

Необхідно констатувати, що на сьогоднішній день питання визначення сутності поняття юридичної відповідальності та її особливостей у загальній теорії права є широко висвітленими, так само як і пропонується досить велика кількість наукових поглядів щодо встановлення сутності адміністративної відповідальності у теорії адміністративного права. Водночас, слід акцентувати на малодослідженості питань щодо встановлення сутності поняття та ознак адміністративної відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності. З урахуванням зазначеного, актуальним та важливим вбачається приділення окремої уваги встановленню сутності та визначенню характерних ознак цієї правової категорії, як складової частини інституту адміністративної відповідальності.

З'ясування сутності поняття адміністративної відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності першочергово вимагає розкриття змісту поняття «адміністративна відповідальність», що можливо шляхом звернення до наукових позицій щодо його трактування. У свою чергу, розглядаючи адміністративну відповідальність як різновид юридичної відповідальності та враховуючи їх співвідношення відповідно як частина і ціле, вважаємо доцільним розпочати наукове дослідження з визначення сутності більш загального поняття – поняття «юридична відповідальність».

Термін «юридична відповідальність» та її особливості у вітчизняній теорії права як були, так і досі залишаються об'єктом наукового пізнання багатьох вчених та науковців. З огляду на наявність великого обсягу наукового матеріалу, що присвячений вивченню питань формування та функціонування інституту юридичної відповідальності, пропонуємо більш детально зупинитися на висвітленні лише окремих наукових поглядів стосовно розуміння поняття юридичної відповідальності.

Так, згідно визначення М. Терещука юридичну відповідальність необхідно розглядати як застосування заходів державного примусу до правопорушника з метою відновлення правопорядку та покарання особи, що вчинила правопорушення [21, с. 18]. Досліджуючи природу юридичної відповідальності, Т. Б. Грек розглядає її як самостійний і необхідний елемент механізму правового регулювання, що характеризується трьома специфічними ознаками, а саме: 1) вона являє собою вид державного примусу; 2) єдиною підставою до її застосування виступає правопорушення; 3) вона функціонує шляхом вжиття певних негативних заходів до осіб, що скоїли правопорушення. Науковець визначає сутність юридичної відповідальності як важливого елементу правового регулювання суспільних відносин, що полягає в цілеспрямованому впливі на поведінку індивідів за допомогою юридичних засобів [22, с. 42]. В. О. Чуб доходить висновку, що юридична відповідальність є фундаментальною категорією будь-якої правової системи і настає в результаті порушення приписів правових норм, виявляючись у формі застосування до правопорушника примусових заходів. До того зазначає, що юридична відповідальність завжди пов'язана з певними обмеженнями, вона супроводжується заподіянням винному негативних наслідків, утиском його особистих і майнових інтересів [23, с. 33].

Якщо здійснити аналіз вище розглянутих науково запропонованих визначень поняття юридичної відповідальності, то його сутність виявляється у застосуванні заходів державного примусу до особи-правопорушника. Водночас, на противагу вже вказаним існують також інші наукові підходи із визначення досліджуваного поняття. Зокрема, О. С. Кальян та О. І. Мисак при дослідженні проблем системного розуміння юридичної відповідальності доводять висновку, що під цим поняттям необхідно розуміти нормативний, формально визначений, гарантований та забезпечений державним примусом, переконанням або заохоченням юридичний обов'язок суб'єктів суспільних відносин щодо дотримання та виконання приписів правових норм, які реалізуються в правомірній поведінці, а в разі її порушення – це обов'язок

правопорушника зазнати осуду та обмежень майнового та/або особистого немайнового характеру і подальша їх реалізація [24, с. 54]. Досить схожою є наукова позиція А. С. Літвінцевої, яка визначає юридичну відповідальність як нормативно визначений обов'язок суб'єкта права зазнати негативних наслідків вчиненого правопорушення, закріплених санкцією правової норми у вигляді позбавлень належних особі прав чи іншого зовнішнього виразу осуду такої поведінки. На думку авторки, саме такий підхід відображає сутність і значення юридичної відповідальності, а також відповідає етимології самого слова і його вживанню в законодавстві та у мові юридичної практики [25, с. 133]. Отже, у відповідності до наведених поглядів науковців з проблематики визначення юридичної відповідальності її сутність першочергово виявляється у тому, що вона являє собою юридичний обов'язок суб'єкта суспільних відносин, який своєю чергою з боку держави забезпечується примусом у разі невиконання цього обов'язку.

Окремої уваги заслуговує науковий підхід, згідно якого юридичну відповідальність розглядають у двох аспектах: 1) негативному (ретроспективному), та 2) позитивному (перспективному). Прибічником такого підходу, зокрема, є І. В. Зелена, яка зазначає, що це правове явище необхідно розглядати як відповідальність за минуле (негативний аспект) та за майбутнє (позитивний аспект). Якщо зміст негативного аспекту юридичної відповідальності визначається наслідками за соціально шкідливі діяння, то позитивний аспект юридичної відповідальності пов'язаний із правомірністю діяння та є найбільш бажаною формою відповідальності в суспільстві [26, с. 14]. В. П. Власенко конкретизує, що зміст негативної юридичної відповідальності визначається наслідками за соціально шкідливі діяння, позитивна ж – виходить з правомірності діяння та є найбільш бажаною формою відповідальності в правовій державі [27, с. 239].

Досить цікавою також видається наукова позиція Л. І. Каленіченко, якою пропонується декілька визначень поняття «юридична відповідальність», кожне з яких має своїм підґрунтям відповідний критерій і

розглядається як: явище об'єктивного права; елемент змісту правовідносин; форма державно-правового примусу [28, с. 16]. Згідно наукового підходу Л. І. Каленіченко застосування за умови наявності необхідних підстав до суб'єкта правопорушення заходів негативного характеру відображають сутність юридичної відповідальності як форми державно-правового примусу. При цьому юридичну відповідальність можна розглядати також як: 1) явище об'єктивного права – передбачені санкціями норм права, забезпечені можливістю застосування державного примусу несприятливі наслідки особистого, майнового чи організаційного характеру, яких відповідний суб'єкт права зазнає за вчинене правопорушення і які процесуально закріплені в передбаченому законодавством порядку; 2) як елемент змісту правовідносин – передбачені санкціями норм права вид і міра обов'язку суб'єкта права зазнати позбавлення особистого, майнового, організаційного характеру у правовідносинах, що виникають із факту правопорушення [28, с. 16]. Отже, спираючись на вказаний науковий підхід, сутність юридичної відповідальності проявляється у застосуванні до суб'єкта правопорушення заходів державного-правового примусу. У той же час, вона також є видом і мірою обов'язку суб'єкта права зазнати позбавлення особистого, майнового, організаційного характеру у правовідносинах, та передбачає настання несприятливих наслідків особистого, майнового чи організаційного характеру. З огляду на зазначене, можна констатувати, що такий науковий підхід до визначення поняття юридичної відповідальності (виходячи з відповідних критеріїв) надає можливість розкрити її сутність більш конкретизовано, а не у загальному розумінні, адже у такому разі враховуються сутнісні характеристики цього динамічного правового явища.

Підсумовуючи вище викладене, погляди та підходи науковців стосовно з'ясування сутності поняття «юридична відповідальність» доцільно умовно розподілити наступним чином: деякі з них дотримуються позиції, що сутність юридичної відповідальності виявляється у застосуванні заходів державного примусу до особи-правопорушника; інші дослідники вважають,

що юридична відповідальність являє собою юридичний обов'язок суб'єкта суспільних відносин, який своєю чергою з боку держави забезпечується примусом у разі невиконання цього обов'язку; окремі науковці використовують підхід, згідно якого пропонується визначення юридичної відповідальності з урахуванням певних критеріїв (як явище об'єктивного права; як елемент змісту правовідносин; як форма державно-правового примусу).

Переходячи до визначення поняття «адміністративна відповідальність», важливо акцентувати, що нормативно-правового визначення цієї правової категорії на сьогоднішній день чинне українське законодавство не містить. Натомість, якщо звернутися до основ теорії адміністративного права, то можна констатувати існування досить великої кількості наукових здобутків, присвячених встановленню її сутності. Нижче розглянемо деякі з них.

Зокрема, Ю. О. Левенець пропонує під адміністративною відповідальністю розуміти один із видів юридичної відповідальності, яка за рахунок адміністративних норм регулює специфічні адміністративно-деліктні правовідносини в різних сферах публічно-приватного, суспільного життя, що складаються з приводу вчинення деліктоздатною особою передбаченого нормами законодавства адміністративного делікту (проступку), із застосуванням до правопорушника особливої санкції правової норми [29, с. 61].

В. А. Крижановська, досліджуючи питання сучасного розуміння адміністративної відповідальності в адміністративному праві України, поняття «адміністративна відповідальність» трактує як комплексний правовий механізм реагування держави на прояв адміністративної протиправності, що містить матеріально-правові підстави та процесуальний порядок провадження у справах про адміністративні правопорушення. Також авторка виділяє основоположні складові адміністративної відповідальності, до яких відносить наступні: 1) диференційована адміністративна протиправність; 2) склад адміністративного правопорушення;

3) адміністративне покарання (матеріальноправовий аспект) і процесуальна форма [30, с. 50-51].

На думку В. К. Колпакова, поняття «адміністративна відповідальність» розкривається, як примусове, з додержанням встановленої процедури, застосування правомочним суб'єктом передбачених законодавством за вчинення адміністративного проступку заходів впливу, які виконані правопорушником [31, с. 76]. Авторський колектив навчального посібника «Адміністративне право» на чолі з О. І. Остапенком вважають, що сутність адміністративної відповідальності проявляється у впливі, що здійснюють уповноважені органи або посадові особи на громадянина, який скоїв адміністративне правопорушення, що тягне за собою негативні наслідки морального (попередження), матеріального (штраф) або особистого характеру (адміністративний арешт) [32, с. 63]. Схоже з останнім трактують визначення адміністративної відповідальності Т. О. Коломoeць та Г. Ю. Гулявська, а саме розглядають її як різновид правової відповідальності, що є специфічною формою негативного реагування з боку держави в особі її компетентних органів на відповідну категорію протиправних проявів, згідно з якою особи, що вчинили правопорушення, повинні відповісти перед уповноваженим державним органом за свої неправомірні дії і понести за це адміністративні стягнення в установленій законом формі і порядку [33, с. 77].

Р. Я. Заяць надає визначення адміністративної відповідальності як особливого виду юридичної відповідальності, що має публічний державно-обов'язковий характер та полягає в застосуванні органами адміністративної юрисдикції до осіб, що вчинили адміністративне правопорушення, адміністративних стягнень у порядку, встановленому нормами адміністративного права [34, с. 19].

М. Колеснікова та Л. Калініченко звертають увагу, що поняття «адміністративна відповідальність» – це складне явище як юридичної, так і соціально-правової відповідальності, з притаманними йому загальними та спеціальними ознаками. При цьому автори наголошують на важливості ролі,

що відіграє адміністративна відповідальність на сучасному етапі становлення та розбудови правової держави, адже адміністративні правопорушення є найбільш численним видом проступків [35, с. 106].

За визначенням О. В. Поштаренко адміністративна відповідальність – це формально закріплений у адміністративно-правових нормах (юридична підстава) різновид ретроспективної юридичної відповідальності – негативної адміністративно-правової реакції держави на порушення як адміністративно-правових норм, так і норм інших галузей права в різних сферах публічного адміністрування, яка виникає з моменту вчинення адміністративного правопорушення (фактична підстава) і знаходить своє відображення у конкретних матеріальних і процесуальних правовідносинах між правопорушником і державою, метою яких є понесення правопорушником в установлених законом формах і порядку заходів адміністративного стягнення, яке є мірою відповідальності і застосовується з метою виховання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, в дусі додержання законів України, поваги до правил співжиття, а також запобігання вчиненню нових правопорушень як самим правопорушником, так і іншими особами [36, с. 178]. Запропоноване визначення адміністративної відповідальності з одного боку розкриває одразу сутність та специфіку цієї правової категорії, однак з іншого – є доволі об’ємним за своїм змістовним наповненням.

В. В. Зуй звертає увагу, що адміністративна відповідальність є одним із видів юридичної відповідальності, якому притаманні всі ознаки останньої. Водночас, адміністративна відповідальність є складовою частиною адміністративного примусу і наділена всіма його ознаками. Отже, під адміністративною відповідальністю науковець пропонує розуміти накладення на правопорушників загальнообов’язкових правил, які діють у державному управлінні, адміністративних стягнень, що тягнуть за собою для цих осіб обтяжливі наслідки матеріального чи морального характеру [37, с. 167]. Прихильниками викладеної наукової точки зору щодо

розкриття сутності адміністративної відповідальності є також В. В. Баштанник та І. Д. Шумляєва [38, с. 82]. Таке наукове бачення передбачає розуміння адміністративної відповідальності у рамках накладення на правопорушників загальнообов'язкових правил. Водночас, здійснення відповідних дій процесуального характеру до особи-правопорушника вимагає першочергово існування факту вчинення адміністративного правопорушення, наявності у діянні (дії чи бездіяльності) юридичного складу адміністративного правопорушення, що встановлено певними нормами адміністративно-деліктного законодавства, тощо. Тому вважаємо, що наведене визначення адміністративної відповідальності можна розглядати як вузький підхід до трактування її сутності.

Вивчення наукової юридичної літератури дозволяє зробити висновок, що на сьогодні питання щодо визначення сутності поняття та ознак адміністративної відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності є малодослідженими. Виняток становить дисертаційне дослідження В. М. Васильєва, присвячене визначенню особливостей адміністративно-правового механізму протидії правопорушенням у сфері підприємницької діяльності в Україні. При вивченні окремих питань у контексті зазначеної тематики, науковець, зокрема, надає авторське визначення поняття адміністративної відповідальності у сфері підприємницької діяльності, під якою пропонує розуміти застосування уповноваженими на те органами (особами) до осіб, які вчинили адміністративні правопорушення, що посягають на встановлений порядок здійснення підприємницької діяльності, передбачених чинним законодавством адміністративних стягнень [39, с. 9].

Вважаємо, що з метою формулювання визначення адміністративної відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності доцільно визначити принципи, підстави та характерні їй ознаки.

Принципи адміністративної відповідальності як основоположні засади (ідеї) є невід'ємним елементом механізму правового регулювання суспільних

відносин. Вони є так званим базисом у вигляді вихідних положень, за допомогою яких саме і формуються особливості притягнення особи до адміністративної відповідальності, визначається компетенція суб'єктів, уповноважених розглядати справи про адміністративні правопорушення, встановлюється міра відповідальності із врахуванням виду адміністративного правопорушення (проступку) та його особливостей тощо.

Авторське бачення Ю. В. Кононенко щодо визначення принципів адміністративної відповідальності передбачає їх трактування як основоположних ідей, закріплених нормами адміністративного права, які відображають сутність, призначення і зміст адміністративної-правової відповідальності, закономірності її розвитку та реалізації [40, с. 83]. Як вдало зазначає О. В. Легка, неухильне слідування основоположним принципам інституту адміністративної відповідальності сприяє не тільки правильному, своєчасному та законодавчо обґрунтованому впливу на правопорушника (притягнення його до адміністративної відповідальності), а й гарантують об'єктивність вирішення справи, що, у свою чергу, сприяє підвищенню правової культури та поваги до закону та тих органів, які уповноважені забезпечувати його дотримання [41, с. 74].

Досліджуючи особливості класифікації принципів адміністративної відповідальності важливо враховувати, що у цьому контексті немає єдиного загальноприйнятого підходу серед вчених-адміністративістів. Більшість науковців до принципів адміністративної відповідальності відносять наступні: гуманізму, законності, верховенства права, невідворотності, справедливості, об'єктивності та неупередженості, відповідальності за наявності вини, своєчасності, індивідуалізації, публічності (офіційності) провадження, пропорційності (відповідності провини і покарання) тощо [40, с. 83; 41, с. 74; 42, с. 31-32]. Водночас, деякі дослідники класифікують принципи адміністративної відповідальності, використовуючи відповідні критерії. Наприклад, Н. О. Цюприк пропонує принципи адміністративної відповідальності класифікувати в залежності від форми закріплення на:

правові, що закріплені за допомогою норм права (законності; забезпечення права на захист; змагальності); доктринальні (наукові), що вироблені та обґрунтовані юридичною наукою (гуманності; невідворотності; справедливості) [43, с. 220-221].

Окремої уваги заслуговує науковий підхід, згідно якого принципи адміністративної відповідальності поділяються на дві окремі групи, а саме: 1) процесуальні принципи; 2) принципи притягнення до адміністративної відповідальності [44, с. 139]. Хоча на перший погляд наведений поділ принципів адміністративної відповідальності є логічним та достатньо обґрунтованим, але виникають і спірні питання. Це, насамперед, стосується віднесення того чи іншого принципу адміністративної відповідальності до відповідної групи. Наприклад, такий загально відомий принцип як законність обов'язково має дотримуватися при вчиненні процесуальних дій стосовно притягнення особи до адміністративної відповідальності. Адже на будь-якій стадії адміністративного процесу суб'єкти, уповноважені розглядати справи про адміністративні правопорушення, зобов'язані при вчиненні тих чи інших процесуальних дій діяти лише у рамках закону. Так само це стосується і принципів верховенства права, справедливості, об'єктивності тощо. Зазначені принципи адміністративної відповідальності мають бути однаково застосовуваними як при вчиненні конкретної процесуальної дії, так і при обранні міри адміністративної відповідальності. З огляду на викладене, вважаємо вище запропонований поділ принципів адміністративної відповідальності не зовсім вдалим.

На противагу науковій позиції, згідно якої процесуальні принципи розглядаються у структурі системи принципів адміністративної відповідальності [44, с. 139], існує інша думка. Зокрема, Г. Й. Ткач відносить принципи адміністративної відповідальності до спеціальних принципів адміністративного права, серед яких також виділяє принципи державної служби та принципи адміністративного процесу [45, с. 12]. Так само, С. Т. Гончарук та А. Т. Комзюк виділяють окремо принципи

адміністративної відповідальності та принципи провадження у справах про адміністративні правопорушення. До останніх науковці відносять такі принципи, як: законність, охорона інтересів особи і держави, об'єктивна (матеріальна) істина, публічність (офіційність), рівність усіх перед законом, гласність (відкритість), широка участь громадськості, змагальність сторін, економічність та ефективність процесу, простота і швидкість тощо [46, с. 22; 47, с. 48]. Таким чином, у відповідності до вказаного наукового підходу принципи адміністративного процесу не поглинаються системою принципів адміністративної відповідальності, а існують окремо як спеціальні у системі принципів адміністративного права. Із такою науковою точкою зору щодо відокремлення принципів адміністративної відповідальності від принципів адміністративного процесу важко повністю погодитися. Адже провадження у адміністративних справах неможливо за відсутності підстав притягнення особи до адміністративної відповідальності за вчинення адміністративного правопорушення (проступку).

Адміністративна відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності є складовим елементом інституту адміністративної відповідальності. Тому, із врахуванням деяких наукових підходів щодо виділення окремих принципів адміністративної відповідальності, до принципів адміністративної відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності необхідно віднести наступні:

1) загальні принципи – принципи, характерні всім видам юридичної відповідальності: законності; гуманізму; справедливості; обґрунтованості; своєчасності; індивідуалізації; доцільності; невідворотності тощо [22, с. 44; 48, с. 433-434];

2) спеціальні принципи – принципи, притаманні інституту адміністративної відповідальності: повноти прав і свобод громадян у адміністративно-правовій сфері; взаємної відповідальність держави та особи; служіння органів державної влади людині; обмеженість втручання органів державної влади в громадське й особисте життя людини тощо [40, с. 85].

Саме через принципи виражається природа, призначення та сутність інституту адміністративної відповідальності. Тому їх необхідно розглядати не як просту сукупність, а як систему основоположних засад, яким притаманна єдність, цілісність, внутрішня узгодженість тощо. Отже, доходимо висновку, що *принципи адміністративної відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності* доцільно визначити як певну систему основоположних засад (положень, ідей), за допомогою яких гарантуються та охороняються права і законні інтереси учасників відносин у сфері господарювання, а також застосовуються заходи адміністративно-правового примусу за недотримання та/або невиконання законодавчо встановленого порядку провадження підприємницької діяльності.

Ознаки адміністративної відповідальності є своєрідними критеріями, що мають вирішальне значення для її відмежування від інших видів юридичної відповідальності. Одним з основних елементів адміністративної відповідальності як комплексного правового явища є підстави її настання. У контексті тематики дослідження науковий інтерес становить визначення підстав адміністративної відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності, що надасть можливість встановити чим вона відрізняється не тільки від інших видів юридичної відповідальності, а також і від відповідальності за вчинення інших адміністративних правопорушень (проступків).

Якщо звернутися до загальної теорії держави і права, то у ході визначення підстав юридичної відповідальності науковці використовують різні юридичні терміни, зокрема, безпосередньо «підстави юридичної відповідальності» [27, с. 250; 49, с. 245; 50, с. 83], «підстави застосування заходів юридичної відповідальності» [23, с. 33; 51, с. 355], «підстави притягнення до юридичної відповідальності» [52, с. 479; 53, с. 158] тощо. Однак, якщо проаналізувати підходи науковців щодо визначення зазначених понять, можна констатувати відсутність принципово значущих відмінностей у їх трактуванні. Зазначене обґрунтовується тим, що під підставами

юридичної відповідальності (підстави застосування заходів юридичної відповідальності, підстави притягнення до юридичної відповідальності тощо) пропонують розуміти сукупність обставин (умов), за наявності яких настає (стає можливою) юридична відповідальність [49, с. 245; 50, с. 83; 54, с. 41].

Таким чином, із врахуванням специфіки адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності, що закріплені у окремій главі 12 Особливої частини розділу II КУпАП, *підстави адміністративної відповідальності за вчинення такого виду правопорушень (проступків)* доцільно розглядати як сукупність обставини (умов), за наявності яких можливе настання для особи-правопорушника (суб'єкта адміністративної відповідальності) негативних наслідків матеріального характеру за недотримання та/або невиконання законодавчо встановленого порядку провадження підприємницької діяльності.

Для з'ясування підстав адміністративної відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності доцільним є вивчення наукових точок зору щодо виокремлення підстав юридичної відповідальності. Так, деякі науковці, досліджуючи правову природу юридичної відповідальності, зазначають, що єдиною підставою до її застосування виступає правопорушення [22, с. 42; 55, с. 50]. Важливо акцентувати, що зазначену позицію підтримують і деякі вчені-адміністративісти, вказуючи, що єдиною підставою адміністративної відповідальності є вчинення адміністративного правопорушення (проступку), що впливає зі змісту ст. 9 КУпАП [56, с. 103; 57, с. 14; 58, с. 530; 37, с. 167]. В. В. Середа, З. Р. Кісіль та Р.-В. В. Кісіль вважають, що єдиною підставою адміністративної відповідальності правопорушника є юридичний склад адміністративного правопорушення [59, с. 41]. Більш того, стосовно твердження щодо наявності тільки єдиної підстави адміністративної відповідальності існує наукова думка, згідно якої підставою адміністративної відповідальності може бути тільки процесуальний документ (постанова) про накладення адміністративного стягнення [60, с. 81].

Натомість, існує і більш широке розуміння підстав юридичної відповідальності. Наприклад, Г. О. Саміло виділяє дві основні підстави настання юридичної відповідальності: фактичну (факт вчинення правопорушення) та нормативну (наявність норми права, що забороняє протиправну поведінку і встановлює відповідні санкції) [49, с. 245]. Прихильниками поділу підстав юридичної відповідальності на фактичну та юридичну (нормативну) є також Н. М. Оніщенко, Т. І. Тарахонич, Н. М. Пархоменко та Л. О. Макаренко. Фактичною підставою негативної юридичної відповідальності автори визначають правопорушення, що характеризує сукупність ознак, які утворюють його склад. Тоді як юридична підстава юридичної відповідальності – це норма права та відповідний правозастосовний акт, у якому компетентний орган встановлює конкретний обсяг та форму примусових заходів до конкретного правопорушника [61, с. 40]. Зазначену точку зору, але стосовно підстав саме адміністративної відповідальності поділяє С. Т. Гончарук, який до підстав відповідальності за адміністративні проступки включає юридичну підставу – чинне законодавство про адміністративні правопорушення, зокрема, КУпАП, та фактичну підставу – факт учинення особою адміністративного правопорушення [62, с. 97, 108]. Так само Н. В. Гришина та М. Ю. Бездольний розрізняють фактичну та нормативну підстави адміністративної відповідальності, за якими вона відрізняється від кримінальної відповідальності. Як зазначають науковці, фактичною підставою адміністративної відповідальності служить конкретний склад адміністративного проступку, а нормативні підстави адміністративної відповідальності закріплені в нормах адміністративного права (КУпАП, інших законах) [63; 64, с. 90].

На відміну від зазначених наукових поглядів до визначення підстав юридичної відповідальності існують також інша позиція, згідно якої їх доцільно класифікувати на фактичну, юридичну (нормативну) та процесуальну. Зокрема, В. П. Власенко серед підстав притягнення до

юридичної відповідальності визначає наступні: юридичний факт (фактично скоєне діяння); наявність норми права, що передбачає склад правопорушення та можливість покладання юридичної відповідальності; наявність правозастосовного акта, що винесений уповноваженим на те органом або посадовою особою, в якому конкретизується вид і міра юридичної відповідальності щодо окремого юридичного факту та який вступив у законну силу [27, с. 250-251]. Наукової позиції щодо поділу підстав юридичної відповідальності на фактичну, юридичну та процесуальну дотримується Ю. П. Битяк, Ю. Г. Барабаш, Л. М. Баранова. Науковці визначають фактичні підстави юридичної відповідальності як ті життєві обставини (юридичні факти), з наявністю яких норми права пов'язують настання юридичної відповідальності [65, с. 22]. Юридичні підстави представлені правовими нормами, що містять необхідні об'єктивні та суб'єктивні ознаки поведінки, що кваліфікується як правопорушення, а також перелік санкцій, що можуть застосовуватися до правопорушників [65, с. 23]. Процесуальною підставою юридичної відповідальності є рішення уповноваженого суб'єкта (юридичний акт) про застосування до певного правопорушника конкретних заходів юридичної відповідальності, ухвалене з додержанням необхідної процедури [65, с. 24]. Прихильником досліджуваної наукової позиції стосовно поділу підстав юридичної відповідальності є також Л. І. Каленіченко, яка розкриває сутність кожної наступним чином: 1) нормативно-правова підстава, тобто наявність відповідної норми права в системі чинного законодавства, яка закріплює юридичну можливість застосування заходів юридичної відповідальності щодо відповідного конкретного суб'єкта права; 2) фактична підстава, тобто вчинення забороненого в чинній системі норм протиправного діяння, яке є конкретним передбаченим у чинній системі права (законодавства) складом правопорушення; 3) процесуальна підстава, тобто правозастосовний акт, у якому містяться встановлені фактична та юридична підстави застосування заходів юридичної відповідальності до конкретної особи і котрий вступив у

законну силу [66, с. 23]. В. В. Баштанник та І. Д. Шумляєва зазначають, що настання реальної юридичної відповідальності можливо за наявності трьох підстав: 1) нормативної (системи правових норм, які закріплюють склад правопорушення); 2) фактичної (скоєння правопорушення суб'єктами права); 3) процесуальної (наявності нормативних актів щодо застосування санкцій правових норм до конкретних суб'єктів) [38, с. 83].

У теорії адміністративного права багато вчених-адміністративістів дотримуються поділу підстав адміністративної відповідальності на три види: фактичні (учинення особою особливого виду правопорушення – адміністративного (тобто наявність ознак такого правопорушення); нормативні (або юридичні) (наявність у діях особи юридичного складу правопорушення – суб'єкта, суб'єктивної сторони, об'єкта, об'єктивної сторони); процесуальні (наявність процесуальних норм, які забезпечують притягнення винної особи до адміністративної відповідальності) [67, с. 364; 50, с. 83]. В. В. Баштанник та І. Д. Шумляєва окремо деталізують нормативні підстави адміністративної відповідальності та відносять до них: 1) матеріально-правові норми, що закріплюються загальні питання адміністративної відповідальності, склади адміністративних проступків; 2) адміністративно-процесуальні норми, що закріплюють провадження у справах про адміністративні правопорушення; 3) організаційні норми, що закріплюють порядок створення, правове становище, підвідомчість суб'єктів адміністративної юрисдикції [38, с. 83].

Отже, вище розглянуті погляди науковців щодо виокремлення необхідних підстав юридичної відповідальності дають можливість констатувати різноманіття точок зору з цього приводу. Так само відсутня і єдина точка зору у теорії адміністративного права щодо визначення підстав адміністративної відповідальності: деякі науковці висловлюють думку щодо наявності єдиної підстави адміністративної відповідальності – вчинення адміністративного правопорушення (або юридичний склад адміністративного правопорушення), тобто дотримуються вузького підходу; інші доходять

висновку, що підстав адміністративної відповідальності декілька, серед яких виділяють фактичну, юридичну (нормативну) та/або процесуальну (широкий підхід). З огляду на здійснене вивчення наукових підходів стосовно виділення підстав юридичної відповідальності загалом та адміністративної відповідальності зокрема, вважаємо більш прийнятним широкий підхід щодо поділу підстав на фактичну, юридичну (нормативну) та процесуальну. Зазначене аргументуємо наступним. Безумовно, притягнення до адміністративної відповідальності є неможливим за відсутності факту вчинення адміністративного правопорушення (проступку). У той же час, притягнення до адміністративної відповідальності особи-правопорушника має бути підкріплено відповідними нормами чинного адміністративно-деліктного законодавства, якими визначено юридичний склад проступку та встановлено відповідну міру відповідальності за його вчинення, тобто мати юридичну (нормативну) підставу. Наявність процесуальної підстави також є важливою, адже притягнення до адміністративної відповідальності має здійснюватися у рамках встановленого законодавцем порядку, що вимагає відповідне процесуальне оформлення. Перелічені підстави адміністративної відповідальності є взаємопов'язаними, а тому розглядати їх окремо як єдину підставу для притягнення особи до відповідальності за вчинення адміністративного правопорушення вбачається не зовсім прийнятним.

Отже, підтримуючи наукову позицію прихильників широкого підходу щодо виокремлення необхідних підстав юридичної відповідальності та з огляду на специфіку адміністративної відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності, пропонуємо визначити наступні її *підстави*:

1) *фактичну* – факт вчинення особою адміністративного правопорушення у підприємницькій діяльності;

2) *юридичну (нормативну)* – наявність норми адміністративно-деліктного законодавства, згідно якої протиправне винне діяння можна кваліфікувати саме як адміністративне правопорушення у підприємницькій діяльності;

3) *процесуальну* – наявність процесуальних норм, якими регламентовано процесуальний порядок притягнення винної особи до адміністративної відповідальності, та документів, що мають бути оформлені у відповідності до законодавчо встановлених вимог та процедури (протокол про адміністративне правопорушення у підприємницькій діяльності, постанова суду про притягнення до адміністративної відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності).

Переходячи до визначення *ознак адміністративної відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності* важливо враховувати, що вона є складовою частиною інституту адміністративної відповідальності (тобто співвідносяться відповідно як частина та ціле). Таким чином, можна стверджувати, що адміністративна відповідальність за правопорушення у підприємницькій діяльності характеризується такими ж ознаками, що притаманні загалом адміністративній відповідальності, тобто ***загальними ознаками***, а саме:

1) є особливим видом юридичної відповідальності (різновид правової відповідальності);

2) має певні підстави, що визначені на рівні чинного законодавства (вчинення адміністративного правопорушення; норми, що закріплюють склад адміністративного правопорушення; акт компетентного органу про накладення адміністративного стягнення);

3) застосовується до особи-правопорушника відповідними правомочними суб'єктами (уповноваженими державними органами та їх посадовими особами);

4) характеризується особливим порядком притягнення у відповідності до принципів адміністративної відповідальності та вимог чинного законодавства;

5) передбачає настання для особи-правопорушника негативних наслідків тощо.

При цьому існує ряд *спеціальних ознак*, що характеризують адміністративну відповідальність, яка настає за вчинення правопорушень саме у підприємницькій діяльності. Серед них вважаємо за доцільне виділити наступні:

1) фактичною підставою настання є вчинення адміністративного правопорушення у підприємницькій діяльності, закріпленого відповідною нормою глави 12 Особливої частини розділу II КУпАП;

2) суб'єктами такого виду адміністративної відповідального є особи, які займаються підприємницькою діяльністю;

3) передбачає настання для суб'єкта такого виду адміністративного правопорушення негативних наслідків саме матеріального характеру (накладення адміністративного стягнення у вигляді штрафу, розмір якого визначається санкцією відповідної норми КУпАП);

4) притягнення до адміністративної відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності відбувається спеціально уповноваженими суб'єктами, до яких, зокрема, законодавцем віднесені органи внутрішніх справ (Національна поліція), органи державної податкової служби, органи Антимонопольного комітету України, органи Державної фіскальної служби України, посадові особи зазначених органів.

Таким чином, з огляду на вище визначені підстави, загальні та спеціальні ознаки адміністративної відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності, а також з урахуванням проведеного аналізу наукових підходів до визначення понять «юридична відповідальність» та «адміністративна відповідальність» пропонуємо наступне її тлумачення. Під *адміністративною відповідальністю за правопорушення у підприємницькій діяльності* необхідно розуміти передбачені нормами адміністративно-деліктного законодавства вид та міру обов'язку суб'єктів суспільних відносин зазнавати заходів адміністративно-правового примусу за недотримання та/або невиконання законодавчо встановленого порядку провадження підприємницької діяльності, що передбачає настання для

особи-правопорушника негативних наслідків матеріального характеру. У свою чергу, *притягнення до адміністративної відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності* доцільно визначити як застосування уповноваженими органами (їх посадовими особами) до особи-правопорушника за наявності необхідних підстав заходів адміністративно-правового примусу за недотримання та/або невиконання законодавчо встановленого порядку провадження підприємницької діяльності, що тягне за собою настання негативних наслідків матеріального характеру.

Висновки до розділу 1

Встановлено, що відліком формування адміністративно-правових засад відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності слід вважати саме прийняття у 1991 році Закону України «Про підприємництво», в якому вперше було закладено гарантії з боку держави щодо забезпечення свободи конкуренції між підприємцями і захисту від проявів несумлінної конкуренції та монополізму в будь-яких сферах підприємницької діяльності, а також засади юридичної відповідальності підприємців.

З урахуванням проведеного дослідження особливостей формування адміністративно-правових засад відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності, виділено декілька етапів становлення та розвитку законодавства України про адміністративну відповідальність за правопорушення у зазначеній сфері: 1) 1-й етап (1991 – 1995 роки) – запровадження адміністративної відповідальності за порушення антимонопольно-конкурентного законодавства в Україні; 2) 2-й етап (1994 – 2000 роки) – вдосконалення та розвиток адміністративно-правових засад відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності; 3) 3-й етап (2001 рік – до сьогодні) – оновлення вітчизняного законодавства щодо правового регулювання інституту адміністративної відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності.

Запропоновано під адміністративною відповідальністю за правопорушення у підприємницькій діяльності розуміти передбачені нормами адміністративно-деліктного законодавства вид та міру обов'язку суб'єктів суспільних відносин зазнавати заходів адміністративно-правового примусу за недотримання та/або невиконання законодавчо встановленого порядку провадження підприємницької діяльності, що передбачає настання для особи-правопорушника негативних наслідків матеріального характеру.

Констатовано, що через принципи виражається природа, призначення та сутність інституту адміністративної відповідальності. Відтак, принципи адміністративної відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності визначено як певну систему основоположних засад (положень, ідей), за допомогою яких гарантуються та охороняються права і законні інтереси учасників відносин у сфері господарювання, а також застосовуються заходи адміністративно-правового примусу за недотримання та/або невиконання законодавчо встановленого порядку провадження підприємницької діяльності. До принципів адміністративної відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності віднесено: 1) загальні принципи – принципи, характерні всім видам юридичної відповідальності (законності; гуманізму; справедливості; обґрунтованості; своєчасності; індивідуалізації; доцільності; невідворотності тощо); 2) спеціальні принципи – принципи, притаманні інституту адміністративної відповідальності (повноти прав і свобод громадян у адміністративно-правовій сфері; взаємної відповідальності держави та особи; служіння органів державної влади людині; обмеженість втручання органів державної влади в громадське й особисте життя людини тощо).

Зроблено висновок, що із врахуванням специфіки адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності підстави адміністративної відповідальності за вчинення такого виду правопорушень (проступків) доцільно розглядати як сукупність обставини (умов), за наявності яких можливе настання для особи-правопорушника (суб'єкта адміністративної

відповідальності) негативних наслідків матеріального характеру за недотримання та/або невиконання законодавчо встановленого порядку провадження підприємницької діяльності. Серед підстав адміністративної відповідальності за вчинення правопорушень у підприємницькій діяльності названо та розкрито фактичну, юридичну (нормативну), процесуальну.

Ознаки адміністративної відповідальності за правопорушення у підприємницькій класифіковано на загальні (притаманні загалом адміністративній відповідальності) та спеціальні (характеризують адміністративну відповідальність, яка настає за вчинення правопорушень саме у підприємницькій діяльності).

До загальних віднесені: 1) є особливим видом юридичної відповідальності (різновид правової відповідальності); 2) має певні підстави, що визначені на рівні чинного законодавства (вчинення адміністративного правопорушення; норми, що закріплюють склад адміністративного правопорушення; акт компетентного органу про накладення адміністративного стягнення); 3) застосовується до особи-правопорушника відповідними правомочними суб'єктами (уповноваженими державними органами та їх посадовими особами); 4) характеризується особливим порядком притягнення у відповідності до принципів адміністративної відповідальності та вимог чинного законодавства; 5) передбачає настання для особи-правопорушника негативних наслідків тощо.

Серед спеціальних ознак адміністративної відповідальності за правопорушення у підприємницькій виділено наступні: 1) фактичною підставою настання є вчинення адміністративного правопорушення у підприємницькій діяльності, закріпленого відповідною нормою глави 12 Особливої частини розділу II КУпАП; 2) суб'єктами такого виду адміністративної відповідального є особи, які займаються підприємницькою діяльністю; 3) передбачає настання для суб'єкта такого виду адміністративного правопорушення негативних наслідків саме матеріального характеру (накладення адміністративного стягнення у вигляді штрафу, розмір

якого визначається санкцією відповідної норми КУпАП); 4) притягнення до адміністративної відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності відбувається спеціально уповноваженими суб'єктами, до яких, зокрема, законодавцем віднесені органи внутрішніх справ (Національна поліція), органи державної податкової служби, органи Антимонопольного комітету України, органи Державної фіскальної служби України, посадові особи зазначених органів.

Притягнення до адміністративної відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності визначено як застосування уповноваженими органами (їх посадовими особами) до особи-правопорушника за наявності необхідних підстав заходів адміністративно-правового примусу за недотримання та/або невиконання законодавчо встановленого порядку провадження підприємницької діяльності, що тягне за собою настання негативних наслідків матеріального характеру.

РОЗДІЛ 2

ЮРИДИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У ПІДПРИЄМНИЦЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

2.1. Поняття, ознаки та види адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності

Розвиток підприємництва, зокрема, його здійснення суб'єктами підприємницької діяльності різними способами (надання послуг, виконання робіт, торгівля), вимагає реалізації ряду принципів, серед яких особливе значення має відповідальність. Зазначене пояснюється тим, що суспільні відносини, виникаючі у сфері провадження підприємницької діяльності, обов'язково охороняються державою. У протилежному випадку, посягання на них має результатом настання негативних наслідків, що є підставою для притягнення особи-правопорушника до відповідальності, зокрема, передбаченої нормами адміністративно-деліктного законодавства. З урахуванням зазначеного науковий інтерес викликає дослідження особливостей та розкриття сутності адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності.

Розкриття сутності поняття адміністративного правопорушення у підприємницькій діяльності та вироблення авторського бачення стосовно його формулювання цілком логічно розпочати з вивчення особливостей трактування понять «порушення», «правопорушення» та «адміністративне правопорушення».

Якщо звернутися до Словника української мови 1976 року, Великого тлумачного словника сучасної української мови 2005 року, то можна констатувати ідентичність визначення етимології терміну «порушення», згідно якого це дія за значенням «порушити» і «порушитися» [68, с. 297; 69, с. 1074]. Термін «порушити» не визначається, але є похідним від іншого – «порушувати», що має декілька різноманітних трактувань, одним з них є

наступне: робити що-небудь всупереч наказові, закону і т. ін. [68, с. 298; 69, с. 1074]. Отже, згідно зазначеного порушення є дією, що робиться всупереч наказові, закону тощо. Необхідно зосередити увагу на тому, що у даному випадку словосполучення «робиться всупереч» характеризує поняття «порушення» саме як активне діяння, тобто в його розуміння не вкладається пасивність, що притаманна бездіяльності.

Поняття «*правопорушення*» неодноразово ставало об'єктом пізнання багатьох вітчизняних науковців і вчених, тому вважається одним з добре вивчених в загальній теорії права. Так, О. В. Мінченко пропонує під правопорушенням розуміти винне, протиправне, суспільно небезпечне чи суспільно шкідливе діяння (дія чи бездіяльність) деліктоздатного суб'єкта, що тягне юридичну відповідальність [27, с. 225]. К. Г. Волинка зазначає, що правопорушення є суспільно шкідливим діянням (у формі дії або бездіяльності) дієздатного суб'єкта, що суперечить вимогам правових норм. Також автор зауважує, що правопорушення є поведінкою, яка завдає шкоди правам та інтересам як окремих осіб, так і суспільству в цілому, а тому є соціальною і юридичною протилежністю правомірної поведінки [70, с. 178]. Таку точку зору розділяють і О. М. Бандурка, О. М. Головка та О. С. Передерій, зазначаючи, що правопорушення є прямою протилежністю правомірній поведінці. Правопорушення являє собою діяння, що є соціально шкідливим, протиправним, винним, учинення якого припускає притягнення суб'єкта правопорушення до юридичної відповідальності [71, с. 284]. На думку М. І. Козюбри, правопорушення є різновидом протиправної поведінки і характеризується рядом специфічних ознак, за наявності яких протиправна поведінка кваліфікується як порушення норм права, за яке особа може бути притягнена до юридичної відповідальності [72, с. 287]. Водночас, існує дві групи критеріїв такої оцінки: 1) ясність, чіткість, зрозумілість, відсутність протиріч між приписами норми; 2) така норма повинна відповідати принципам права (навіть не зафіксованим в законах), сприйматись як соціально цінна та легітимна норма, базуватись на визнанні і

беззастережному прийнятті найвищої цінності людини, її убезпеченні від свавілля владних структур та їх посадових осіб [72, с. 288]. А. Є. Шевченко та А. В. Старостюк сутність правопорушення розкривають як суспільно небезпечне або суспільно шкідливе протиправне винне діяння деліктоздатної особи, за яке передбачена юридична відповідальність [73, с. 132]. Такий підхід науковців до визначення поняття «правопорушення» із конкретизацією на «суспільно небезпечне» або «суспільно шкідливе» протиправне винне діяння є виправданим і вдалим. Зазначене пояснюється тим, що правопорушення вчиняються суб'єктами правовідносин, виникнення, зміна та закінчення яких регулюються нормами різних галузей права. Якщо суспільна безпека є характерною ознакою злочину (кримінальне правопорушення), то суспільна шкідливість притаманна проступкам (адміністративне правопорушення, дисциплінарне правопорушення).

У Великій українській енциклопедії (Тематичний реєстр гасел з напрямку «Юридичні науки») «правопорушення» визначається як суспільно небезпечне або шкідливе діяння (дія або бездіяльність), яке порушує норму права [74, с. 117]. Словник української мови розкриває поняття «правопорушення» як порушення норм поведінки, встановлених законами чи іншими нормативними актами [68, с. 508].

Якщо провести аналіз вище наведених позицій дослідників щодо визначення сутності поняття «правопорушення», то змістовно вони не мають суттєвих відмінностей, окрім того, що одні ототожнюють його з протиправною (неправомірною) поведінкою, інші – називають протиправним діянням (дією чи бездіяльністю). Водночас важливо також звернути увагу, що більшість конструкцій трактування досліджуваного терміну змістовно побудовані з урахуванням його сутнісних характеристик. З огляду на зазначене, необхідним є встановлення основних ознак правопорушення, що пропонують виділяти науковці. Серед них, зокрема, необхідно зазначити наступні [27, с. 225-226; 70, с. 178-179; 71, с. 285; 72, с. 288-289]:

- 1) є діянням (дією або бездіяльністю) особи (фізичної або юридичної);
- 2) є поведінкою лише дієздатних деліктоздатних осіб (які усвідомлюють значення своїх дій та здатні нести юридичну відповідальність);
- 3) має свідомо-вольовий характер (дії повинні залежати від волі та свідомості особи, вони мають бути добровільними);
- 4) є винним (виражає негативне внутрішнє ставлення правопорушника до інтересів людей, завдає збитки суспільству, державі);
- 5) має протиправний, неправомірний характер (суперечить нормам права, чиниться всупереч праву, є свавіллям суб'єкта; являє собою порушення заборон, зазначених у законах і підзаконних актах, невиконання обов'язків, що випливають із нормативно-правового акта, акта застосування норм права або договору, укладеного на основі закону);
- 6) є суспільно небезпечним або суспільно шкідливим (об'єктивна ознака, що відрізняє правомірну поведінку від неправомірної) тощо.

Переходячи до розкриття сутності поняття *«адміністративне правопорушення»* першочергово зазначимо, що воно має законодавче закріплення, а саме міститься у ст. 9 Кодексу України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року. Адміністративним правопорушенням (проступком) визнається протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність [17]. Аналіз нормативного визначення досліджуваного поняття дає підстави для твердження, що у розумінні законодавця поняття *«адміністративне правопорушення»* та *«адміністративний проступок»* ототожнюються. Водночас, наукові точки зору з цього приводу різняться.

Важливо констатувати, що терміни *«адміністративне правопорушення»*, *«адміністративний проступок»* є широко дослідженими у теорії адміністративного права, а тому цій тематиці присвячено досить

велику кількість наукових доробків. А. С. Васильєв визначає «адміністративні правопорушення» як специфічний різновид правопорушень, за здійснення яких застосовуються заходи адміністративної відповідальності. При цьому для уникнення термінологічної плутанини автором пропонується їх більш точне іменування, а саме «адміністративними проступками» [75, с. 33-34]. На думку Ю. П. Битяка, адміністративне правопорушення (проступок) – це насамперед діяння, поведінка, вчинок, акт зовнішнього вираження ставлення особи до реальної дійсності, інших людей, держави, суспільства [76, с. 123]. Як видно, науковцем поняття «адміністративне правопорушення» і «адміністративний проступок» використовуються як синоніми (ототожнюються), на його переконання останнє не є особливим різновидом адміністративних правопорушень і між ними не існує суттєвих відмінностей [77, с. 174-175]. Схожої позиції дотримується і М. В. Новицька, дисертаційне дослідження якої присвячено класифікаційному аналізу видів адміністративних правопорушень за ступенем суспільної небезпеки. Як зазначає авторка, хоча на думку багатьох вчених-адміністративістів ототожнення термінів «адміністративне правопорушення» та «адміністративний проступок» є застарілим і суперечить загальним досягненням сучасної юридичної науки, все ж таки їх можна застосовувати як синоніми, оскільки таку позицію зафіксовано і законодавцем [78, с. 25]. Не розмежовує адміністративне правопорушення і проступок і Д. М. Лук'янець, який досліджуючи ознаки адміністративної відповідальності вказує, що її головною підставою є адміністративне правопорушення (проступок) [79, с.45]. Зауважимо, що у Великій українській енциклопедії (Тематичний реєстр гасел з напрямку «Юридичні науки») терміни «адміністративне правопорушення» і «адміністративний проступок» також використовується як синонімічні, зважаючи на те, що адміністративне правопорушення трактується як проступок, протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і

свободи громадян і за яку законом передбачено адміністративна відповідальність [74, с. 12].

Вище зазначені наукові точки зору щодо визначення понять «адміністративне правопорушення», «адміністративний проступок» доцільно об'єднати у науковий підхід, згідно якого вони не мають суттєвої різниці їх змістовного наповнення, а тому можуть використовуватися як синоніми, адже є тотожними. Однак, на перевагу такого підходу існує докорінно інший, що передбачає обов'язкове відмежування адміністративного правопорушення від проступку. Зокрема, з точки зору С. В. Петкова використання термінів «проступок» та «адміністративне правопорушення» як рівнозначних недоречно щонайменше з трьох причин. Серед них дослідник зазначає наступні: 1) проступок не може дорівнювати правопорушенню (делікту), бо є правопорушенням, яке не має значної суспільної небезпеки (правопорушення – явище більш об'ємне та містить у собі і злочин, і проступок); 2) адміністративне правопорушення не може бути вчинене громадянином, який не обіймає публічної посади (якщо ми говоримо про адміністративне правопорушення, то за ступенем суспільної небезпеки воно має поділятися на адміністративний злочин та адміністративний проступок; 3) проступки вчиняються не лише в адміністративній сфері, є дисциплінарні проступки, митні, податкові, медичні, дорожньо-транспортні тощо [80, с. 225]. Так само стверджує В. Б. Авер'янов: поняття «адміністративного проступку» має специфічний зміст, що виокремлює його з усієї сукупності адміністративних правопорушень [81, с. 432], тобто співвідносить адміністративний проступок та адміністративне правопорушення відповідно як частину і ціле. З цього приводу також важливо навести думку авторського колективу підручника «Адміністративне право України» за редакцією В. Галуцька та О. Правоторової. Автори зауважують, що написання законодавцем поняття «адміністративне правопорушення (проступок)» створює неоднозначність тлумачення та зіставлення дефініцій «адміністративне правопорушення» та «адміністративний проступок». На їх

переконання такі поняття не є тотожними, адже адміністративне правопорушення – це порушення будь-якої адміністративно-правової норми незалежно від того, чи передбачено за це відповідальність, а адміністративний проступок – це різновид адміністративного правопорушення, за який встановлено адміністративну відповідальність [82, с. 386]. С. В. Ківалов і Л. Р. Біла також наголошують, що поняття «адміністративне правопорушення» за своєю сутністю є набагато ширшим, ніж поняття «адміністративний проступок», оскільки воно включає в себе всі протиправні дії у сфері державного управління, натомість адміністративний проступок включає в себе тільки ті протиправні дії, за які настає адміністративна відповідальність [83, с. 303]. На розмежуванні понять «адміністративне правопорушення» і «адміністративний проступок» наполягає й А. Т. Комзюк, зазначаючи, що вони не є однаковими: якщо адміністративне правопорушення є порушенням будь-якої адміністративно-правової норми незалежно від того, чи передбачено за це відповідальність, то адміністративний проступок необхідно розглядати як різновид адміністративного правопорушення, за який встановлено адміністративну відповідальність [84, с. 15].

У загальній теорії права правопорушення традиційно класифікують на два види: 1) злочини; 2) проступки [27, с. 230-231; 70, с. 180; 71, с. 243; 72, с. 292; 73, с. 132]. Злочинами визнаються правопорушення, з якими пов'язана найбільша небезпека для суспільства і особи, адже їх вчинення означає посягання на: суспільний лад, власність, економічні, політичні, культурні і особисті права людини. Юридичним виразом особливої суспільної небезпеки злочинів є їх заборона кримінальним законом і застосування за їх скоєння кримінального покарання. У кримінальному законодавстві наведено вичерпний перелік злочинів [85, с. 42-43]. В свою чергу, проступок – це правопорушення, яке завдає шкоду особі, суспільству, державі, здійснюється в різних сферах суспільного життя, має різні об'єкти впливу та юридичні наслідки. Проступок є суспільно шкідливим, але не є

небезпечним для суспільства та його членів а отже характеризуються меншою, ніж злочини, суспільною небезпекою [27, с. 230-231; 70, с. 181].

Таким чином, правопорушення є діяннями, що посягають на певні блага: як матеріальні, так і нематеріальні. Таке розподілення благ вбачається з норм цивільного законодавства. Зокрема, зі змісту ч. 1 ст. 177 Цивільного кодексу України від 16 січня 2003 року видно, що матеріальними благами є гроші, цінні папери, інше майно [86]. У свою чергу, перелік нематеріальних благ закріплений у ч. 1 ст. 201 зазначеного нормативного документу, серед яких: здоров'я, життя; честь, гідність і ділова репутація; ім'я (найменування); авторство; свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, а також інші блага, які охороняються цивільним законодавством [86]. Яким би не був об'єкт посягання (матеріальне благо або нематеріальне благо) в кінцевому результаті здійснення правопорушення шляхом вчинення протиправних діянь (дії або бездіяльності) порушує норми, що відносяться до різних галузей права. Якщо ми говоримо про вчинення кримінального правопорушення, то юридична відповідальність передбачена Кримінальним кодексом України від 5 квітня 2001 року, у ч. 1 ст. 12 якого чітко закріплено, що кримінальні правопорушення поділяються на кримінальні проступки і злочини [87]. Законодавець оперує поняттям «проступок» також і у трудовому законодавстві, зокрема, у Кодексі законів про працю України від 10 грудня 1971 року. Так, дисциплінарне стягнення застосовується власником або уповноваженим ним органом безпосередньо за виявленням проступку (ст. 148); при обранні виду стягнення власник або уповноважений ним орган повинен враховувати ступінь тяжкості вчиненого проступку і заподіяну ним шкоду, обставини, за яких вчинено проступок, і попередню роботу працівника (ст. 149) [88]. Господарське законодавство містить термін правопорушення у сфері господарювання. Відповідно до ч. 1 ст. 216 ГК України учасники господарських відносин несуть господарсько-правову відповідальність за правопорушення у сфері господарювання шляхом

застосування до правопорушників господарських санкцій на підставах і в порядку, передбачених цим Кодексом, іншими законами та договором [1].

З огляду на зазначене важливо зробити наступні висновки:

1) у нормативних документах законодавцем використовуються термін «правопорушення» до протиправних винних діянь, що є кримінальними правопорушеннями, адміністративними правопорушеннями, правопорушеннями у сфері господарювання, водночас трудове законодавство оперує терміном «проступок»;

2) у кримінальному законодавстві уточнюється, що кримінальними правопорушеннями можуть бути як злочини, так і проступки, в адміністративно-деліктному – адміністративними правопорушеннями визнаються проступки;

3) віднесення злочинів у кримінальному законодавстві до кримінальних правопорушень та закріплення їх вичерпного переліку говорить про те, що злочин як вид правопорушень згідно загальноприйнятої класифікації останніх означає настання для суб'єкта його вчинення саме кримінальної відповідальності, в інших випадках мова йде про наявність проступку, що є підставою для притягнення особи до адміністративної, дисциплінарної, матеріально-правової відповідальності в залежності від того, норми якої галузі права порушені.

Як було вище розглянуто, існує науковий підхід, згідно якого поняття «адміністративне правопорушення» та «адміністративний проступок» обов'язково необхідно розмежовувати. Більш того, стверджується, що адміністративне правопорушення за змістовним наповненням є більш ширшим за проступок, а тому вони співвідносяться відповідно як ціле і частина. Дотримання такого твердження вважаємо не зовсім прийнятним, пояснюючи це наступним. Якщо брати до уваги основоположні засади загальної теорії права, то поняття «правопорушення» змістовно є більш об'ємним за «проступок», адже останній як різновид першого повністю ним поглинається. При цьому важливо враховувати існування різних

класифікацій правопорушень на види. Якщо розподіл правопорушень на такі види, як злочини і проступки, відбувається із врахуванням ступеня суспільної небезпеки, то класифікація правопорушень на кримінальні, адміністративні, цивільні, трудові, фінансові, процесуальні та інші види здійснюється за галузями права [27, с. 229-230]. Із зазначеного можна дійти висновку про знаходження понять «адміністративне правопорушення» і «проступок» в межах зовсім різних класифікацій правопорушень, а не однієї. Тому логічним видається те, що у адміністративно-деліктному законодавстві використання законодавцем конструкції «адміністративне правопорушення (проступок)» свідчить не про ототожнення цих термінів, а уточнення, що адміністративним правопорушенням є проступок як різновид правопорушень. Так само у законодавстві про кримінальну відповідальність уточнюється, що кримінальним правопорушенням можуть визнаватися як злочин, так і кримінальний проступок.

Адміністративні правопорушення у підприємницькій діяльності, як і будь-які інші протиправні діяння, відповідальність за які передбачена національним адміністративно-деліктним законодавством, характеризуються притаманною їм специфікою. При цьому, виявлення характерних ознак такого виду адміністративних правопорушень вимагає спочатку встановлення які саме правопорушення відносяться до даної категорії.

Зазначимо, що структурна побудова Особливої частини розділу II КУпАП передбачає групування окремих видів таких правопорушень у окремі глави за сферою правовідносин, що є об'єктом посягання. До прикладу, адміністративні правопорушення в галузі охорони праці і здоров'я населення визначені у главі 5; адміністративні правопорушення, що посягають на власність, передбачені главою 6; адміністративні правопорушення у сфері охорони природи, використання природних ресурсів, охорони культурної спадщини – главою 7; адміністративні правопорушення в промисловості, будівництві та у сфері використання паливно-енергетичних ресурсів – главою 8 тощо.

Структурне розташування законодавчо визначених адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності свідчить про об'єднання їх у главу 12 Особливої частини розділу II КУпАП з іншими протиправними діяннями, а саме адміністративними правопорушеннями в галузі торгівлі, громадського харчування, сфері послуг, в галузі фінансів. Зазначене є підставою для твердження про відсутність чіткого відмежування адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності від інших адміністративних проступків, що посягають на правовідносини в галузі торгівлі, громадського харчування, в сфері послуг, в галузі фінансів.

Основним нормативно-правовим документом, в якому закріплено правові засади провадження підприємницької діяльності в Україні, є Господарський кодекс України. Саме термін «підприємницька діяльність» у цьому кодифікованому акті не визначається, але аналіз окремих його норм глави 4 Розділу 1 [1] свідчить про те, що у розумінні законодавця підприємницька діяльність – це є не що інше, як підприємництво, що є різновидом господарської діяльності, а точніше – господарською комерційною діяльністю. У ст. 42 ГК України підприємництво визначається як самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку [1]. Питання щодо відповідальності суб'єктів господарювання (тобто підприємців) регламентовані нормами глави 28 Розділ V ГК України. Зокрема, особливості адміністративної відповідальності громадян-підприємців конкретизовано у ст. 252. Зазначається, що громадяни, зареєстровані як підприємці, несуть адміністративну відповідальність згідно із законом за:

– вчинення дій, передбачених ст.ст. 29 – 32 ГК України (ст. 29 – зловживання монопольним становищем на ринку; ст. 30 – неправомірні угоди між суб'єктами господарювання; ст. 31 – дискримінація суб'єктів господарювання; ст. 32 – недобросовісна конкуренція);

– неподання чи несвоєчасне подання передбаченої законом інформації, або подання завідомо недостовірної інформації Антимонопольному комітету України, його територіальним відділенням;

– ухилення від виконання чи несвоєчасне виконання рішень Антимонопольного комітету України, його територіальних відділень [1].

Вчинення зазначених правопорушень тягне за собою настання адміністративної відповідальності, що відповідно передбачено різними нормами КУпАП, а саме: ст. 166¹ – зловживання монопольним становищем на ринку; ст. 166² – неправомірні угоди між підприємцями; ст. 166³ – дискримінація підприємців органами влади і управління; ст. 164³ – недобросовісна конкуренція; ст. 164⁴ – порушення порядку подання інформації та виконання рішень Антимонопольного комітету України та його територіальних відділень.

Водночас, зауважимо, що законодавче закріплення адміністративної відповідальності суб'єктів підприємницької діяльності не обмежується лише ст. 252 ГК України. Так, ст. 215 ГК України містить положення щодо відповідальності за порушення законодавства про банкрутство. У випадках, передбачених законом, суб'єкт підприємництва – боржник, його засновники (учасники), власник майна, а також інші особи несуть юридичну відповідальність за порушення вимог законодавства про банкрутство, зокрема фіктивне банкрутство, приховування банкрутства або умисне доведення до банкрутства [1]. Якщо звернутися до норм КУпАП, то у главі 12 Особливої частини розділу II передбачено адміністративну відповідальність за такі правопорушення, як приховування стійкої фінансової неспроможності (ст. 164¹⁵); незаконні дії у разі банкрутства (ст. 166¹⁶), фіктивне банкрутство (ст. 166¹⁷); примушування до антиконкурентних узгоджених дій (ст. 166¹⁸). Згідно ст. 43 ГК України свобода підприємницької діяльності полягає у тому, що підприємцям надається право без обмежень самостійно здійснювати будь-яку підприємницьку діяльність, яку не заборонено законом. Водночас, здійснення окремих видів підприємництва має свої особливості, що

встановлюються законодавчими актами. Перелік видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню, а також перелік видів діяльності, підприємництво в яких забороняється, встановлюються виключно законом [1]. Зайняття забороненими видами господарської діяльності має наслідком притягнення винних осіб до юридичної відповідальності: як кримінальної, так і адміністративної (ст. 164¹⁶ КУпАП).

Нормами ГК України визначено, що суб'єктами господарювання може здійснюватися господарсько-торгівельна діяльність [1], одними з форм яких є оптова торгівля, роздрібна торгівля і громадське харчування, на що вказує зміст ч. 1, 3 ст 263. Зазначене дає підстави стверджувати, що і торгівля, і громадське харчування як форми господарсько-торгівельної діяльності також є одночасно і видами підприємницької діяльності, що провадиться підприємцями. У ч. 1 ст 3 ГК України закріплено визначення терміну «господарська діяльність», що у розумінні законодавця є діяльністю суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність. При цьому господарська діяльність, що здійснюється для досягнення економічних і соціальних результатів та з метою одержання прибутку, є підприємництвом, а суб'єкти підприємництва – підприємцями (ч. 2 ст. 3 ГК України) [1]. Відтак логічним видається, що адміністративні правопорушення у сфері торгівлі, громадського харчування, в сфері послуг, розміщені у главі 12 Особливої частини розділу II КУпАП, можуть вчинятися суб'єктами господарювання (зокрема, підприємцями), тому їх також можна розглядати як адміністративні правопорушення у підприємницькій діяльності. Наприклад, настання адміністративної відповідальності за ст. 155 КУпАП є наслідком вчинення такого адміністративного правопорушення, як порушення правил торгівлі і надання послуг працівниками торгівлі, громадського харчування та сфери послуг, громадянами, які займаються підприємницькою діяльністю. Таке формулювання назви ст. 155 КУпАП говорить про те, що адміністративна

відповідальність за цією нормою настає за фактом вчинення адміністративних правопорушень в різних сферах: в галузі торгівлі, у сфері послуг. До того ж, якщо суб'єктом вчинення такого адміністративного проступку є громадянин, який займається підприємницькою діяльністю, тобто підприємець як суб'єкт господарювання, то адміністративне правопорушення, передбачене ст. 155 КУпАП, можна розглядати як адміністративне правопорушення у підприємницькій діяльності.

Підставою адміністративної відповідальності, визначеної ст. 155¹ КУпАП «Порушення порядку проведення розрахунків» є: порушення встановленого законом порядку проведення розрахунків у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг (ч. 1); порушення встановленого законом порядку проведення розрахунків при здійсненні операцій з купівлі-продажу іноземної валюти (ч. 3). Вбачається, що у нормі закріплено адміністративні правопорушення в галузі торгівлі, громадського харчування, послуг та фінансів. Так само, якщо розглядати зміст ст. 155² КУпАП «Обман покупця чи замовника», то суб'єктами правопорушення, яких може бути притягнуто до адміністративної відповідальності за цією нормою за обмірювання, обважування, обраховування, перевищення встановлених цін і тарифів або інший обман покупця чи замовника, виступають: працівники торгівлі, працівники громадського харчування, працівники сфери послуг; громадяни – суб'єкти підприємницької діяльності під час реалізації товарів, виконання робіт, надання послуг. Ч. 1 ст. 156 КУпАП «Порушення правил торгівлі пивом, алкогольними, слабоалкогольними напоями, тютюновими виробами, електронними сигаретами та рідинами, що використовуються в електронних сигаретах, пристроями для споживання тютюнових виробів без їх згоряння» передбачає настання адміністративної відповідальності за роздрібну або оптову торгівлю алкогольними напоями чи тютюновими виробами, рідинами, що використовуються в електронних сигаретах, без марок акцизного податку чи з підробленими марками цього податку [17]. Як зазначалося вище, суб'єкти господарювання (зокрема, підприємці) можуть

здійснювати господарсько-торгівельну діяльність, однією з форм якої є торгівля (як роздрібна, так і оптова). Відтак адміністративний проступок, передбачений ч. 1 ст. 156 КУпАП є одним з видів адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності.

Таке закріплення адміністративної відповідальності у розглянутих ст.ст. 155, 155¹, 155², 156 КУпАП за адміністративні правопорушення у різних сферах (в галузі торгівлі, у сфері послуг, у підприємницькій діяльності), тобто їх об'єднання у окремих нормах, пояснює чому у главі 12 Особливої частини розділу II КУпАП відсутнє чітке розмежування адміністративних правопорушень в галузі торгівлі, громадського харчування, сфері послуг, в галузі фінансів і підприємницькій діяльності.

Отже, на підставі аналізу окремих норм глави 12 Особливої частини розділу II КУпАП та з урахуванням вимог ст.ст. 3, 215, 252, 263 ГК України **адміністративні правопорушення у підприємницькій діяльності** пропонуємо **класифікувати за наступними критеріями:**

1) пов'язані із здійсненням торгівельно-господарської діяльності (оптової або роздрібною торгівлі, громадським харчуванням):

– порушення правил торгівлі громадянами, які займаються підприємницькою діяльністю (ч. 1, 3 ст. 155 КУпАП);

– порушення встановленого законом порядку проведення розрахунків у сфері торгівлі, громадського харчування (ч. 1, 2 ст. 155¹ КУпАП);

– порушення встановленого законом порядку проведення розрахунків при здійсненні операцій з купівлі-продажу іноземної валюти (ч. 3, 4 ст. 155¹ КУпАП);

– обман покупця чи замовника громадянами – суб'єктами підприємницької діяльності під час реалізації товарів (ст. 155² КУпАП);

– порушення правил торгівлі пивом, алкогольними, слабоалкогольними напоями, тютюновими виробами, електронними сигаретами та рідинами, що використовуються в електронних сигаретах, пристроями для споживання тютюнових виробів без їх згоряння (ст. 156 КУпАП);

– порушення законодавства про захист прав споживачів (ст. 156¹ КУпАП);

– порушення правил торгівлі на ринках (ст. 159 КУпАП);

– торгівля з рук у невстановлених місцях (ст. 160 КУпАП);

– порушення правил про валютні операції (ст. 162 КУпАП);

– порушення порядку здійснення валютних операцій (ст. 162¹ КУпАП);

– порушення правил здачі дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння (ст. 162³ КУпАП);

– порушення порядку проведення готівкових розрахунків та розрахунків з використанням електронних платіжних засобів за товари (ст. 163¹⁵ КУпАП);

– порушення умов розповсюдження і демонстрування фільмів, передбачених державним посвідченням на право розповсюдження і демонстрування фільмів (ст. 164⁷ КУпАП);

2) пов'язані з наданням послуг:

– порушення правил надання послуг громадянами, які займаються підприємницькою діяльністю (ч. 1, 3 ст. 155 КУпАП);

– порушення встановленого законом порядку проведення розрахунків у сфері послуг (ч. 1, 2 ст. 155¹ КУпАП);

– обман покупця чи замовника громадянами – суб'єктами підприємницької діяльності під час надання послуг (ст. 155² КУпАП);

– порушення порядку проведення готівкових розрахунків та розрахунків з використанням електронних платіжних засобів за послуги (ст. 163¹⁵ КУпАП);

3) пов'язані з виконанням робіт:

– порушення правил виконання робіт громадянами, які займаються підприємницькою діяльністю (ч. 1, 3 ст. 155 КУпАП);

– обман покупця чи замовника громадянами – суб'єктами підприємницької діяльності під час виконання робіт (ст. 155² КУпАП);

4) пов'язані безпосередньо із провадженням підприємницької діяльності:

– порушення порядку утримання та перерахування податку на доходи фізичних осіб і подання відомостей про виплачені доходи (163⁴ КУпАП);

– порушення порядку справляння та сплати туристичного збору (163¹⁷ КУпАП);

– порушення порядку провадження господарської діяльності (ст 164 КУпАП);

– порушення порядку подання декларації про доходи та ведення обліку доходів і витрат (ст. 164¹ КУпАП);

– порушення законодавства з фінансових питань (ст. 164² КУпАП);

– недобросовісна конкуренція (ст. 164³);

– зберігання або транспортування алкогольних напоїв чи тютюнових виробів, на яких немає марок акцизного податку встановленого зразка (ст. 164⁵ КУпАП);

– порушення законодавства, що регулює здійснення заготівлі металобрухту та операцій з металобрухтом (ст. 164¹⁰ КУпАП);

– порушення законодавства, що регулює виробництво, експорт, імпорт дисків для лазерних систем зчитування, експорт, імпорт обладнання чи сировини для їх виробництва (ст. 164¹³ КУпАП);

– приховування стійкої фінансової неспроможності (ст. 164¹⁵);

– зайняття забороненими видами господарської діяльності (ст. 164¹⁶)

– порушення законодавства про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування і загальнообов'язкове державне пенсійне страхування (ст. 165¹ КУпАП);

– порушення законодавства про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття (ст. 165³ КУпАП);

– порушення законодавства про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та

професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності (ст. 165⁴ КУпАП);

– порушення законодавства про загальнообов’язкове державне соціальне страхування у зв’язку з тимчасовою втратою працездатності (ст. 165⁵ КУпАП);

– зловживання монополієм становищем на ринку (ст. 166¹ КУпАП);

– неправомірні угоди між підприємцями (ст. 166² КУпАП);

– дискримінація підприємців органами влади і управління (ст. 166³ КУпАП);

– порушення порядку подання інформації та виконання рішень Антимонопольного комітету України та його територіальних відділень (ст. 166⁴ КУпАП);

– порушення порядку припинення юридичної особи або підприємницької діяльності фізичної особи – підприємця (ст. 166⁶ КУпАП);

– порушення законодавства щодо запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення (ч. 2 ст. 166⁹ КУпАП);

– незаконні дії у разі банкрутства (ст. 166¹⁶ КУпАП),

– фіктивне банкрутство (ст. 166¹⁷ КУпАП);

– примушування до антиконкурентних узгоджених дій (ст. 166¹⁸);

– порушення законів України та нормативно-правових актів Національного банку України щодо здійснення нагляду (оверсайту) платіжних систем та систем розрахунків (ст. 166²⁰ КУпАП) тощо.

З метою здійснення характеристики адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності необхідним є також з’ясування ознак, властивих загалом всім адміністративним правопорушенням. В теорії адміністративного права питання виділення ознак адміністративного правопорушення або ознак протиправного діяння, що може бути визнаним адміністративним правопорушенням, приділено увагу досить великої кількості вчених та

науковців. Якщо проаналізувати існуючі на сьогодні наукові бачення стосовно цього питання [37, с. 172; 38, с. 84-85; 59, с. 38; 77, с. 175; 82, с. 386-387; 89, с. 285-286; 90, с. 92-93; 91, с. 158-159], то основними ознаки адміністративного правопорушення полягають у наступному: 1) є діянням, що може бути як дією, так і бездіяльністю; 2) протиправність; 3) винність; 4) суспільна шкідливість; 5) адміністративна караність. Зазначений перелік характерних особливостей адміністративного правопорушення не є вичерпним, адже до них також відносять й інші, до прикладу: осудність, або деліктоздатність (передбачає спроможність особи нести встановлену законом адміністративну відповідальність за протиправні вчинки) [59, с. 38]; суспільна небезпечність діяння, але з меншою мірою небезпеки, ніж та, що проявляється у злочинному посяганні [59, с. 39]; здійснення фізичною особою (громадянином, посадовою особою, окремими категоріями працюючих) або юридичною особою [38, с. 85]; об'єктом посягання є конкретні об'єкти адміністративних правопорушень, визначені ст.ст. 41 – 212 КУпАП [38, с. 85; 89, с. 286] тощо. При цьому необхідно зауважити, що більшість науковців все ж таки сходяться на тому, що для визнання діяння адміністративним правопорушенням (проступком) достатня наявність чотирьох ознак, а саме протиправності, винності, суспільної шкідливості й адміністративної караності.

Таким чином, з огляду на існуючі у загальній теорії права точки зору дослідників щодо встановлення ознак правопорушення, розглянуті наукові бачення у теорії адміністративного права стосовно встановлення ознак адміністративного правопорушення, а також з урахуванням специфіки адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності, вбачається доцільним згрупувати ознаки останніх у загальні і спеціальні. До *загальних ознак адміністративного правопорушення у підприємницькій діяльності* необхідно віднести такі, що притаманні всім видам адміністративних правопорушень, а саме:

1) є діями, що може виражатися як у формі дії, тобто активної поведінки суб'єкта адміністративного правопорушення у підприємницькій діяльності (до прикладу, обман покупця чи замовника (ст. 155² КУпАП); торгівля з рук у невстановлених місцях (ст. 160 КУпАП); порушення правил про валютні операції (ст. 162 КУпАП)), так і бездіяльності, що характеризується пасивною поведінкою суб'єкта такого виду адміністративного правопорушення (наприклад, порушення порядку утримання та перерахування податку на доходи фізичних осіб і подання відомостей про виплачені доходи (ст. 163⁴ КУпАП); порушення порядку справляння та сплати туристичного збору (ст. 163¹⁷ КУпАП); порушення порядку провадження господарської діяльності (ст. 164 КУпАП));

2) *протиправність* (вчинення діяння визнається адміністративним правопорушенням у підприємницькій діяльності за умови, що воно передбачено відповідною нормою глави 12 Особливою частини розділу II КУпАП);

3) *винність* (характеризується наявністю у особи-правопорушника відповідного психічного ставлення до вчиненого адміністративного правопорушення у підприємницькій діяльності та його наслідків);

4) *суспільна шкідливість* (має свій прояв у заподіянні або створенні загрози заподіяння шкоди об'єкту посягання, яким виступають суспільні відносини у сфері підприємницької діяльності);

5) *адміністративна караність* (визнання вчиненого діяння адміністративним правопорушенням у підприємницькій діяльності має наслідком притягнення особи-правопорушника до адміністративної відповідальності, що передбачена санкцією відповідної норми глави 12 Особливою частини розділу II КУпАП).

У свою чергу, серед *спеціальних ознак адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності* доцільно зазначити наступні:

1) *основні* – ознаки, якими характеризуються всі адміністративні правопорушення в підприємницькій діяльності:

– специфіка об'єкта посягання, яким є суспільні відносини, що виникають у процесі здійснення підприємницької діяльності в Україні;

– діяння, що визнаються адміністративними правопорушеннями, відповідальність за які передбачено відповідною нормою глави 12 Особливою частини розділу II КУпАП, порушують законодавчі вимоги, встановлені нормами господарського права, фінансового права, податкового права, права соціального забезпечення;

– вчиняються спеціальним суб'єктом (суб'єкти господарювання, які здійснюють підприємницьку діяльність; посадові або службові особи суб'єктів господарювання, які здійснюють підприємницьку діяльність; посадові особи органів державної влади або органів місцевого самоврядування);

– їм притаманний, як правило, формальний склад, адже окремими нормами глави 12 Особливої частини розділу II КУпАП, що встановлюють адміністративну відповідальність за правопорушення у підприємницькій діяльності, настання шкідливих наслідків не передбачено; водночас можуть характеризуватися й наявністю матеріального складу, тобто настання шкідливих наслідків є обов'язковою ознакою адміністративного проступку;

2) *факультативні* – ознаки, що притаманні лише окремим видам адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності:

– спосіб вчинення адміністративного правопорушення у підприємницькій діяльності (до прикладу, обман покупця чи замовника як адміністративний проступок, передбачений ст. 155² КУпАП, може бути вчинено шляхом обмірювання, обважування, обраховування, перевищення встановлених цін і тарифів тощо; порушення правил торгівлі пивом, алкогольними, слабоалкогольними напоями, тютюновими виробами, електронними сигаретами та рідинами, що використовуються в електронних сигаретах, пристроями для споживання тютюнових виробів без їх згоряння, передбачене ст. 156 КУпАП, може бути вчинено шляхом роздрібною або оптовою торгівлі алкогольними напоями чи тютюновими виробами, рідинами,

що використовуються в електронних сигаретах, без марок акцизного податку чи з підробленими марками цього податку тощо);

– час вчинення адміністративного правопорушення у підприємницькій діяльності (наприклад, неподання фінансової звітності є адміністративним правопорушенням, відповідальність за яке настає за ст. 164² КУпАП, при цьому подання фінансової звітності має чітко визначені терміни);

– настання шкідливих наслідків (наприклад, адміністративна відповідальність за приховування стійкої фінансової неспроможності (ст. 164¹⁵ КУпАП), незаконні дії у разі банкрутства (ст. 166¹⁶ КУпАП), фіктивне банкрутство (ст. 166¹⁷ КУпАП), настає за умови наявності шкідливих наслідків – завдання великої матеріальної шкоди);

– причинний зв'язок між протиправним діянням та шкідливими наслідками тощо.

Якщо наявність основних ознак є головною умовою для кваліфікації діяння як адміністративного правопорушення у підприємницькій діяльності, передбаченого відповідною нормою глави 12 Особливої частини розділу II КУпАП, то факультативні ознаки є властивостями, притаманними лише окремим видам такої категорії адміністративних правопорушень. Водночас, якщо останні конкретизовані, тобто чітко закріплені законодавцем у диспозиції статті, що передбачає притягнення до відповідальності за вчинення адміністративного правопорушення у підприємницькій діяльності, то їх врахування є невід'ємним аспектом під час кваліфікації діяння як такого.

Підсумовуючи вище викладене, доходимо висновку, що адміністративним правопорушенням у підприємницькій діяльності притаманні ознаки, якими характеризуються всі без виключення адміністративні правопорушення. У той же час, ці правопорушення мають й власну специфіку, тобто такі характеристики, що деталізують конкретний вид адміністративного проступку у підприємницькій діяльності й дозволяють кваліфікувати його за відповідною нормою глави 12 Особливої частини

розділу II КУпАП. З урахуванням визначених ознак досліджуваного виду адміністративного проступку, а також виходячи із загальноприйнятого розуміння терміну «адміністративне правопорушення» у теорії адміністративного права та його законодавчого трактування, пропонуємо ***адміністративне правопорушення у підприємницькій діяльності*** визначити як протиправне, винне діяння (дія чи бездіяльність), вчинене умисне або через необережність, що посягає на суспільні відносини, які виникають у процесі здійснення підприємницької діяльності в Україні, та порушує законодавчі вимоги, встановлені нормами господарського права, фінансового права, податкового права та права соціального забезпечення, за вчинення якого адміністративно-деліктним законодавством передбачено настання адміністративної відповідальності.

2.2. Об'єктивні ознаки адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності: сутність та значення для адміністративно-правової кваліфікації

Потреба встановлення юридичної, зокрема, адміністративної, відповідальності за вчинення правопорушень у підприємницькій діяльності та її конкретизація шляхом нормативно-правового закріплення (у тому числі в адміністративно-деліктному законодавстві) першочергово викликана тим, що вони посягають на досить велике коло суспільних відносин. Мова йде про суспільні відносини, що врегульовані та охороняються нормами господарського права (зокрема, у сфері захисту економічної конкуренції, від недобросовісної конкуренції, обмеження монополізму, захисту прав споживачів), фінансового права, податкового права, права соціального забезпечення тощо. При цьому необхідно враховувати, що вчинення правопорушення у підприємницькій діяльності тягне за собою настання негативних наслідків для особи-правопорушника у вигляді притягнення до юридичної відповідальності, а саме до кримінальної або до адміністративної

відповідальності. У контексті зазначеного з метою здійснення правильної юридичної кваліфікації протиправних винних діянь саме як адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності доцільним є з'ясування характерних їх об'єктивних ознак, що є невід'ємною частиною юридичного складу такої групи адміністративних проступків.

Вивчення наукової літератури з теорії адміністративного права свідчить про те, що дослідниками неодноразово приділялася увага визначенню поняття юридичного складу адміністративного правопорушення (проступку), серед яких, до прикладу: 1) сукупність головних, визначальних ознак, які виділені законодавцем як типові, необхідні і водночас достатні для притягнення особи до юридичної відповідальності [82, с. 393]; 2) сукупність ознак (елементів), за наявності яких суспільно шкідливе діяння може розглядатися як адміністративне правопорушення (делікт) [90, с. 94]; 3) сукупність ознак єдності об'єктивних і суб'єктивних характеристик, які потрібні для визначення такого діяння правопорушенням [82, с. 293]; 4) сукупність установлених законом об'єктивних і суб'єктивних ознак, які характеризують діяння як адміністративне правопорушення (проступок) [77, с. 176] тощо. Аналіз наведених варіантів визначень досліджуваного поняття дає підстави для твердження, що розкриття сутності поняття юридичного складу адміністративного правопорушення (проступку) загалом зводиться до його трактування як сукупності об'єктивних і суб'єктивних ознак (елементів), необхідних для кваліфікації того чи іншого діяння як адміністративного правопорушення (проступку). Відтак, *юридичний склад адміністративного правопорушення у підприємницькій діяльності* доцільно розкрити як сукупність об'єктивних і суб'єктивних ознак (елементів), визначених діючим адміністративно-деліктним законодавством, наявність яких є обов'язковою для кваліфікації діяння як адміністративного правопорушення (проступку) у підприємницькій діяльності за відповідною нормою глави 12 Особливої частини розділу II КУпАП. При цьому об'єктивними ознаками адміністративного правопорушення у

підприємницькій діяльності виступають об'єкт конкретного проступку та його об'єктивна сторона, тоді як до суб'єктивних ознак даного типу адміністративних правопорушень відносяться суб'єкт проступку та суб'єктивна сторона.

Традиційна структурна побудова юридичного складу адміністративного правопорушення (проступку) виглядає наступним чином: 1) об'єкт адміністративного правопорушення (проступку); 2) об'єктивна сторона; 3) суб'єкт адміністративного правопорушення (проступку); 4) суб'єктивна сторона [37, с. 173; 38, с. 88-89; 59, с. 42; 77, с. 176; 82, с. 393; 89, с. 293; 90, с. 94; 91, с. 160]. Враховуючи те, що адміністративне правопорушення у підприємницькій діяльності є одним із законодавчо закріплених видів адміністративних правопорушень, цілком логічно окреслену структуру юридичного складу застосувати і до досліджуваного різновиду адміністративних проступків.

Кожному адміністративному правопорушенню у підприємницькій діяльності притаманні власні об'єктивні та суб'єктивні ознаки, визначені конкретною нормою глави 12 Особливої частини розділу II КУпАП. Як вже було попередньо встановлено, у главі 12 Особливої частини розділу II КУпАП відсутнє чітке розмежування адміністративних правопорушень в галузі торгівлі, громадського харчування, сфері послуг, в галузі фінансів і підприємницькій діяльності. Зазначене пояснюється тим, що деякі норми цієї глави за відповідними частинами передбачають заходи адміністративної відповідальності за адміністративні проступки, що вчиняються в різних сферах (в галузі торгівлі, у сфері послуг, у підприємницькій діяльності). Водночас науковий інтерес становить дослідження специфіки юридичного складу та встановлення особливостей кваліфікації адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності, відповідальність за вчинення яких передбачено певними нормами глави 12 Особливої частини розділу II КУпАП, а в деяких випадках й окремими частинами цих норм.

Необхідність та важливість з'ясування сутності об'єктивних ознак адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності пояснюється тим, що об'єкт та об'єктивна сторона є невід'ємними елементами юридичного складу даної групи адміністративних проступків, а тому їх наявність є обов'язковою для адміністративно-правової кваліфікації.

Беручи до уваги загальнотеоретичні засади щодо визначення елементів складу адміністративного правопорушення можна стверджувати, що об'єктивними ознаками юридичного складу адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності виступають об'єкт та об'єктивна сторона. У теорії адміністративного права об'єкт як основний елемент складу адміністративного правопорушення визначають як: суспільні відносини, на які спрямоване посягання (те, на що воно посягає) [37, с. 173; 38, с. 88; 77, с. 176; 82, с. 393; 92, с. 489]; суспільні відносини, що регулюються нормами права різних галузей і охороняються заходами адміністративної відповідальності [59, с. 42; 93, с. 490]; суспільні відносини, що виникають у сфері державного управління, врегульовані нормами права й охороняються заходами адміністративної відповідальності [90, с. 94]; суспільні відносини, охоронювані нормами адміністративного права [89, с. 293; 91, с. 160]. Іншими словами встановлення об'єкта адміністративного правопорушення (проступку) є відповіддю на питання: на що посягає вчинене протиправне діяння?

В свою чергу, сутність об'єктивної сторони складу адміністративного правопорушення полягає у тому, що вона характеризує це правопорушення як антигромадський акт поведінки порушника норми адміністративного права і проявляється в дії або бездіяльності, її наслідках і причинному зв'язку між вчиненим діянням і протиправним результатом, що настав [59, с. 43; 93, с. 492]. Більшість вчених-адміністративістів розділяють позицію, що об'єктивна сторона будь-якого адміністративного правопорушення є сукупністю зовнішніх ознак, що характеризують проступок [37, с. 173; 38, с. 88; 77, с. 177; 89, с. 294; 90, с. 94; 91, с. 160; 92, с. 490]. Тобто

визначення об'єктивної сторони того чи іншого адміністративного правопорушення вимагає встановлення наявності певних ознак, що у сукупності характеризують саме зовнішню сторону адміністративного проступку.

З огляду на вище викладене та в межах наукового інтересу тематики дослідження окрему увагу необхідно зосередити на вивченні об'єктивних ознак адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності. З цією метою вважається доцільним визначення об'єкту та встановлення характерних ознак об'єктивної сторони окремих адміністративних проступків у підприємницькій діяльності як обов'язкових елементів юридичного складу кожного з них.

Першочергово розглянемо об'єктивні ознаки адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності, що **посягають на суспільні відносини, врегульовані нормами господарського права**, зокрема, у сфері захисту економічної конкуренції, від недобросовісної конкуренції, обмеження монополізму, захисту прав споживачів. Так, одним з адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності є порушення правил торгівлі і надання послуг громадянами, які займаються підприємницькою діяльністю, юридичну відповідальність за вчинення якого передбачено *ч. 1, 3 ст. 155 КУпАП*. Об'єктивні ознаки цього адміністративного проступку складають його об'єкт та об'єктивна сторона. Об'єктом правопорушень, передбачених зазначеною статтею КУпАП, є суспільні відносини у сфері торгівлі, громадського харчування, послуг та захисту прав споживачів [94; 95; 96]. При цьому торговельною діяльністю слід вважати ініціативну, самостійну діяльність юридичних осіб і громадян щодо здійснення купівлі та продажу товарів народного споживання з метою отримання прибутку [97, с. 7; 98, с. 9-10; 99, с. 22]. Виходячи зі змісту ст. 155 КУпАП [17] об'єктивна сторона адміністративного правопорушення може виражатися у двох формах: 1) порушення правил торгівлі, виконання робіт і надання послуг; 2) продаж товарів зі складів, баз, підсобних

приміщень підприємств (організацій) державної торгівлі (громадського харчування, сфери послуг) і споживчої кооперації на порушення встановлених правил, а так само приховування товарів від покупців. Водночас, якщо мова йде про вчинення адміністративного проступку у підприємницькій діяльності, то його об'єктивна сторона має саме форму порушення правил торгівлі, виконання робіт і надання послуг.

Окремо важливо з'ясувати специфіку складу досліджуваного адміністративного проступку. За загальним правилом протиправне діяння може характеризуватись як просте або складне. Якщо просте діяння становить собою єдину однократну (одноактну) дію чи бездіяльність, то складне протиправне діяння утворює різні склади адміністративних правопорушень, зокрема: тих, що складаються з альтернативних дій (кожна з альтернативних дій сама по собі є достатньою підставою для притягнення до адміністративної відповідальності); тривалих правопорушень (які, почавшись з якої-небудь протиправної дії чи бездіяльності, продовжуються потім неперервно через невиконання (порушення) обов'язків); продовжуваних правопорушень (складаються з декількох тотожних протиправних дій, зв'язаних між собою і спрямованих для досягнення загальної мети, які в сукупності своїй утворюють єдине правопорушення) [92, с. 490-491]. Сама форма вчинення адміністративного правопорушення у підприємницькій діяльності за ч. 1 ст. 155 КУпАП вказує на те, що воно є складним, зокрема, альтернативним. Також в залежності від наявності шкідливих наслідків адміністративні правопорушення можуть бути з матеріальним або формальним складом [92, с. 491-492]. Проступки, що безпосередньо завдають шкоди, проявляються в реальному, матеріальному підсумку, тому і мають назву правопорушення з матеріальним складом. Натомість проступки, що містять у собі лише небезпеку чи можливість спричинення шкоди і посягають на правову форму, є формальними [93, с. 488]. Отже, для з'ясування чи є певне адміністративне правопорушення з формальним складом або з матеріальним складом важливу роль має визначення його

об'єктивної сторони. Із врахуванням особливостей об'єктивної сторони адміністративного правопорушення у підприємницькій діяльності, передбаченого ч. 1 ст. 155 КУпАП, тобто форми, в якій воно може бути вчинено, можна дійти висновку, що такий адміністративний проступок має формальний склад. Таким чином, специфіка об'єктивної сторони досліджуваного виду адміністративного правопорушення у підприємницькій діяльності дозволяє характеризувати його як складне, зокрема, альтернативне адміністративне правопорушення із формальним складом.

У юридичному складі адміністративного правопорушення, відповідальність за вчинення якого встановлюється *ст. 156 КУпАП* [17], об'єктом виступають суспільні відносини у сфері торгівлі пивом, алкогольними, слабоалкогольними напоями, тютюновими виробами, електронними сигаретами та рідинами, що використовуються в електронних сигаретах, пристроями для споживання тютюнових виробів без їх згоряння, а також у сфері охорони здоров'я населення. Правове регулювання зазначених суспільних відносин здійснюється у відповідності до вимог, зокрема, наступних нормативно-правових актів: Податкового кодексу України 2 грудня 2010 року № 2755-VI; Законів України «Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів» від 19 грудня 1995 року № 481/95-ВР, «Про заходи щодо попередження та зменшення вживання тютюнових виробів і їх шкідливого впливу на здоров'я населення» від 22 вересня 2005 року № 2899-IV; постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про виготовлення, зберігання, продаж марок акцизного податку та маркування алкогольних напоїв, тютюнових виробів і рідин, що використовуються в електронних сигаретах» від 27 грудня 2010 року № 1251 тощо. Терміни «алкогольні напої», «слабоалкогольні напої», «тютюнові вироби», «тютюновмісні вироби для електричного нагрівання» є законодавчо визначеними і наведені у ст. 1 Закону України «Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних

напоїв та тютюнових виробів» [100]; терміни «електронна сигарета», «рідина, що використовуються в електронних сигаретах» – відповідно у пп. 14.1.56³ та 14.1.56⁴ п. 14.1 ст. 14 Податкового кодексу України [101].

Виходячи з положень ст. 156 КУпАП та з урахуванням судової практики з притягнення до адміністративної відповідальності за цією нормою [17; 102; 103] об'єктивна сторона цього адміністративного правопорушення у підприємницькій діяльності може проявлятися у таких формах: 1) роздрібна або оптова торгівля алкогольними напоями чи тютюновими виробами, рідинами, що використовуються в електронних сигаретах, без марок акцизного податку чи з підробленими марками цього податку (ч. 1); 2) торгівля пивом (крім безалкогольного), алкогольними, слабоалкогольними напоями, тютюновими виробами, електронними сигаретами, рідинами, що використовуються в електронних сигаретах, пристроями для споживання тютюнових виробів без їх згоряння з рук, з лотків, у приміщеннях або на територіях, заборонених законом (ч. 3). Тому сутність об'єктивної сторони досліджуваного виду адміністративного проступку у підприємницькій діяльності дозволяє віднести його до складного адміністративного правопорушення, зокрема, альтернативного (існують різні варіанти вчинення цього протиправного винного діяння), якому притаманний формальний склад, адже для визначення об'єктивної сторони та кваліфікації за ст. 156 КУпАП вимагається встановлення тільки факту власне діяння.

Адміністративним проступком, що посягає на суспільні відносини, врегульовані нормами господарського права, є також порушення порядку провадження господарської діяльності, відповідальність за яке визначається *ст. 164 КУпАП*. Об'єктом цього адміністративного проступку є суспільні відносини у сфері державного регулювання господарської діяльності [104; 105; 106], правове регулювання яких здійснюється у відповідності до норм ГК України (визначає загальні засади провадження господарської діяльності [1]), Законів України «Про ліцензування видів господарської діяльності» від 2 березня 2015 року № 222-VIII (містить вичерпний перелік видів

господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню; процедуру отримання дозвільних документів [107]), «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності» від 6 вересня 2005 року № 2806-IV (визначає правові та організаційні засади функціонування дозвільної системи у сфері господарської діяльності [108]), «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» від 5 квітня 2007 року № 877-V (визначає, зокрема, обов'язки та відповідальність суб'єктів господарювання під час здійснення державного нагляду (контролю) [109]). Об'єктивна сторона порушення порядку провадження господарської діяльності може мати прояв у різних формах, серед яких: 1) провадження господарської діяльності без отримання ліцензії на провадження виду господарської діяльності, що підлягає ліцензуванню відповідно до закону, або у період зупинення дії ліцензії, у разі якщо законодавством не передбачені умови провадження ліцензійної діяльності у період зупинення дії ліцензії, або без одержання документа дозвільного характеру, якщо його одержання передбачене законом (крім випадків застосування принципу мовчазної згоди) (ч. 1); 2) надання суб'єктом господарювання органу ліцензування, дозвільному органу або адміністратору недостовірної інформації щодо відповідності матеріально-технічної бази вимогам законодавства (ч. 3); 3) переміщення пального або спирту етилового транспортними засобами, не зазначеними у митних деклараціях при переміщенні пального або спирту етилового митною територією України прохідним транзитом або внутрішнім транзитом, визначеним пп. «а» п. 2 ч. 2 ст. 91 Митного кодексу України (ч. 4); 4) зберігання та/або реалізація на митній території України пального або спирту етилового на акцизному складі, не зареєстрованому у системі електронного адміністрування реалізації пального та спирту етилового (ч. 5); 5) порушення ліцензіатом встановленого законом строку повідомлення органу ліцензування про зміну відомостей, зазначених у заяві та документах, що додавалися до заяви про отримання ліцензії (ч. 6); 6) Невиконання ліцензіатом розпорядження про усунення порушень ліцензійних умов (ч. 7);

7) надання суб'єктом господарювання недостовірної або не в повному обсязі інформації у повідомленні про початок провадження господарської діяльності, необхідність подання якої встановлена законом для певного виду господарської діяльності (ч. 8); 8) порушення суб'єктом господарювання встановленого законом строку для подання повідомлення про зміну відомостей, зазначених у повідомленні про початок здійснення господарської діяльності (ч. 9). Більшість із зазначених форм вчинення адміністративного проступку за ст. 164 КУпАП вказує на наявність формального юридичного складу, адже для кваліфікації за цією нормою протиправного винного діяння не вимагається обов'язкове настання шкідливих наслідків. Водночас, адміністративна відповідальність за ч. 2 ст. 164 КУпАП настає в разі провадження господарської діяльності без отримання ліцензії на провадження виду господарської діяльності, що підлягає ліцензуванню відповідно до закону, або у період зупинення дії ліцензії, що пов'язане з отриманням доходу у великих розмірах (розкриття сутності «отримання доходу у великих розмірах» надано у примітці до статті). Таким чином, порушення порядку провадження господарської діяльності є складним адміністративним проступком з формально-матеріальним юридичним складом.

Серед адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності, об'єктом посягання якого є суспільні відносини, що регулюються та охороняються нормами діючого господарського законодавства України, є недобросовісна конкуренція (ст. 164³ КУпАП). Визначення поняття «недобросовісна конкуренція» закріплено у ст. 32 ГК України та ст. 1 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» від 7 червня 1996 року № 236/96-ВР, що змістовно не відрізняється, тобто повністю дублюється у вказаних нормах окремих нормативно-правових актах. У розумінні законодавця недобросовісною конкуренцією є будь-які дії у конкуренції, що суперечать торговим та іншим чесним звичаям у господарській діяльності [1; 14]. Об'єктом адміністративного проступку, передбаченого ст. 164³ КУпАП,

є суспільні відносини у сфері захисту від недобросовісної конкуренції. Формами прояву об'єктивної сторони, виходячи зі змісту диспозицій окремих частин ст. 164³ КУпАП [17], можуть бути: 1) незаконне копіювання форми, упаковки, зовнішнього оформлення, а так само імітація, копіювання, пряме відтворення товару іншого підприємця, самовільне використання його імені; 2) умисне поширення неправдивих або неточних відомостей, які можуть завдати шкоди діловій репутації або майновим інтересам іншого підприємця; 3) отримання, використання, розголошення комерційної таємниці, а також іншої конфіденційної інформації з метою заподіяння шкоди діловій репутації або майну іншого підприємця. Наявність різних форм вчинення досліджуваного адміністративного проступку свідчить про те, що таке адміністративне правопорушення у підприємницькій діяльності є складним, зокрема, альтернативним. В свою чергу, сутність кожної із зазначених можливих форм прояву недобросовісної конкуренції дає підстави для висновку, що даному виду адміністративного правопорушення притаманний формально-матеріальний юридичний склад. Адже протиправне винне діяння може бути кваліфіковане як недобросовісна конкуренція і у випадку встановлення тільки факту власне діяння (наприклад, незаконне копіювання форми, упаковки, зовнішнього оформлення, імітація, копіювання, пряме відтворення товару тощо), так і у разі, коли дії можуть завдати шкоди майновим інтересам іншого підприємця або його майну (зокрема, це умисне поширення неправдивих або неточних відомостей, отримання, використання, розголошення комерційної таємниці, іншої конфіденційної інформації).

Суспільні відносини у сфері господарської діяльності є об'єктом посягання і такого адміністративного проступку, як зайняття забороненими видами господарської діяльності (ст. 164¹⁶ КУпАП). Важливо зауважити, що зайняття забороненими видами підприємницької діяльності у багатьох випадках кваліфікуються за спеціальними статтями КК України [87], а тому передбачають настання кримінальної відповідальності. У свою чергу,

притягнення до адміністративної відповідальності за зайняття забороненими видами господарської діяльності має місце, коли особа-правопорушник займається видами господарської діяльності, щодо яких є спеціальна заборона, встановлена законом, за відсутності ознак діяння, передбаченого КК України (об'єктивна сторона адміністративного проступку). За змістом диспозиції ч. 1 ст. 164¹⁶ КУпАП сам факт зайняття забороненим видом господарської діяльності, що не підпадає під ознаки кримінального правопорушення, вже є достатнім для притягнення особи-правопорушника до адміністративної відповідальності (формальний склад). Однак, ч. 2 ст. 164¹⁶ КУпАП закріплює санкції за такі дії, якщо вони були пов'язані з отриманням доходу у великих розмірах. Згідно примітки до статті отримання доходу у великому розмірі має місце, коли його сума у тисячу і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян [17]. У такому разі юридичний склад адміністративного проступку є матеріальним, адже кваліфікація діяння за ч. 2 ст. 164¹⁶ КУпАП вимагає не тільки встановлення факту його вчинення, але й наявності шкідливих наслідків. Відтак, зайняттю забороненими видами господарської діяльності як виду адміністративного проступку у підприємницькій діяльності притаманний формально-матеріальний юридичний склад.

До адміністративних правопорушень, що посягають на суспільні відносини, охоронювані положеннями чинного законодавства України про захист економічної конкуренції, від недобросовісної конкуренції та обмеження монополізму, слід віднести також зловживання монопольним становищем на ринку (ст. 166¹ КУпАП), неправомірні угоди між підприємцями (ст. 166² КУпАП), дискримінація підприємців органами влади і управління (ст. 166³ КУпАП), порушення порядку подання інформації та виконання рішень Антимонопольного комітету України та його територіальних відділень (ст. 166⁴ КУпАП). Об'єктом адміністративного проступку в підприємницькій діяльності, відповідальність за вчинення якого встановлюється ст. 166¹ КУпАП, є суспільні відносини у сфері захисту

економічної конкуренції, обмеження монополізму в господарській діяльності [110]. Об'єктивна сторона цього проступку виражається у зловживанні монопольним становищем на ринку. У ст. 29 ГК України надається вичерпний перелік діянь, під яким розуміється зловживанням монопольним становищем: 1) нав'язування таких умов договору, які ставлять контрагентів у нерівне становище, або додаткових умов, що не стосуються предмета договору, включаючи нав'язування товару, не потрібного контрагенту; 2) обмеження або припинення виробництва, а також вилучення товарів з обороту з метою створення або підтримки дефіциту на ринку чи встановлення монопольних цін; 3) інші дії, вчинені з метою створення перешкод доступу на ринок (виходу з ринку) суб'єктів господарювання; 4) встановлення монопольно високих або дискримінаційних цін (тарифів) на свої товари, що призводить до порушення прав споживачів або обмежує права окремих споживачів; 5) встановлення монопольно низьких цін (тарифів) на свої товари, що призводить до обмеження конкуренції [1].

Об'єкт адміністративного правопорушення, сутність якого полягає у вчиненні неправомірних угод між підприємцями (ст. 166² КУпАП), є суспільні відносини у сфері захисту від недобросовісної конкуренції [111].

Об'єктивна сторона зазначеного проступку характеризується укладенням неправомірних угод між підприємцями, а саме угод, спрямованих на встановлення (підтримання) монопольних цін (тарифів), знижок, надбавок (доплат), націнок, розподіл ринків за територіальним принципом, асортиментом товарів, обсягом їх реалізації чи закупівель або за колом споживачів чи за іншими ознаками з метою їх монополізації, усунення з ринку або обмеження доступу на нього продавців, покупців, інших підприємців. Суспільні відносини у сфері господарської діяльності є об'єктом посягання і адміністративного правопорушення за ст. 166³ КУпАП. «Дискримінація підприємців органами влади і управління». Вчинення органами влади і управління дій, що є дискримінаційними по відношенню до підприємців, характеризують об'єктивну сторону вказаного

адміністративного проступку. При цьому такі дії можуть виражатися у наступному: 1) заборона створення нових підприємств чи інших організаційних форм підприємництва в будь-якій сфері діяльності, а також встановлення обмежень на здійснення окремих видів діяльності, на виробництво певних видів товарів з метою обмеження конкуренції; 2) примушування підприємців до вступу в асоціації, концерни, міжгалузеві, регіональні та інші об'єднання підприємств, а також до пріоритетного укладення договорів, першочергової поставки товарів певному колу споживачів; 3) прийняття рішень про централізований розподіл товарів, що призводить до монопольного становища на ринку; 4) встановлення заборони на реалізацію товарів з одного регіону республіки в інший; 5) надання окремим підприємцям податкових та інших пільг, які ставлять їх у привілейоване становище щодо інших підприємців, що призводить до монополізації ринку певного товару; 6) обмеження прав підприємців щодо придбання та реалізації товарів, встановлення заборон чи обмежень відносно окремих підприємців або груп підприємців (ст 166³ КУпАП, ст. 31 ГК України) [17; 1]. При порушенні порядку подання інформації та виконання рішень Антимонопольного комітету України та його територіальних відділень (ст. 166⁴ КУпАП) об'єктом посягання виступають суспільні відносини у сфері захисту конкуренції у підприємницькій діяльності. Об'єктивна сторона проступку може мати наступні форми: 1) неподання, несвоєчасне подання інформації або подання завідомо недостовірної інформації Антимонопольному комітету України та його територіальним відділенням; 2) ухилення від виконання рішень Антимонопольного комітету України та його територіальних відділень, чи несвоєчасне виконання їх рішень.

Таким чином, особливості об'єкту посягання та специфіка об'єктивної сторони адміністративних правопорушень, відповідальність за вчинення яких встановлюється санкціями ст.ст. 166¹, 166², 166³, 166⁴ КУпАП, свідчать, що

такі діяння відносяться до складних, зокрема, альтернативних, адміністративних правопорушень, з формальним юридичним складом.

Порушення вимог чинного українського законодавства про банкрутство тягне за собою притягнення особи-правопорушника до юридичної відповідальності, в тому числі адміністративної. Згідно ч. 1 ст. 215 ГК України у випадках, передбачених законом, суб'єкт підприємництва – боржник, його засновники (учасники), власник майна, а також інші особи несуть юридичну відповідальність за порушення вимог законодавства про банкрутство, зокрема, фіктивне банкрутство, приховування банкрутства або умисне доведення до банкрутства [1].

Адміністративна відповідальність за вчинення таких діянь передбачається у ст. 164¹⁵ КУпАП «Приховування стійкої фінансової неспроможності», 166¹⁶ КУпАП «Незаконні дії у разі банкрутства» та ст. 166¹⁷ КУпАП «Фіктивне банкрутство». У Методичних рекомендаціях щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства, затверджених наказом Міністерства економіки України від 19 січня 2006 року № 14, приховування банкрутства визначено як умисне приховування громадянином-засновником (учасником) або службовою особою суб'єкта господарської діяльності своєї стійкої фінансової неспроможності шляхом подання недостовірних відомостей, якщо це завдало великої матеріальної шкоди кредиторів [112].

Отже, приховування банкрутства – це і є ні що інше, як приховування стійкої фінансової неспроможності, адміністративна відповідальність за вчинення якого передбачена ст. 164¹⁵ КУпАП. Зазначений адміністративний проступок посягає на суспільні відносини у сфері господарської діяльності (об'єкт). Сутністю об'єктивної сторони є приховування стійкої фінансової неспроможності шляхом подання недостовірних відомостей або неподання в установленій строк до господарського суду заяви про порушення справи про банкрутство юридичної особи у випадках, передбачених законом, якщо це завдало великої матеріальної шкоди кредиторів [17]. Зазначене дозволяє

стверджувати, що це адміністративне правопорушення є складним, з матеріальним складом.

Об'єктом адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності, за вчинення яких передбачено заходи адміністративної відповідальності у *ст.ст. 166¹⁶* та *166¹⁷ КУпАП*, є суспільні відносини у сфері відновлення платоспроможності суб'єкта підприємницької діяльності – боржника або визнання його банкрутом та застосування ліквідаційної процедури, що врегульовані нормами Кодексу України з процедур банкрутства від 8 жовтня 2018 року № 2597-VIII. З урахуванням ч. 1 ст. 166¹⁶ КУпАП об'єктивна сторона незаконних дій у разі банкрутства виражається у приховуванні майна, відомостей про майно; передачі майна в інше володіння або його відчуженні чи знищенні; фальсифікації, приховуванні або знищенні документів, які відображають господарську чи фінансову діяльність, у тому числі планів санації чи мирових угод. Даний адміністративний проступок є з матеріальним складом, адже на це вказує зміст диспозиції ч. 1 ст. 166¹⁶ КУпАП (діяння завдали великої матеріальної шкоди), а також відноситься до складних, зокрема, альтернативних адміністративних правопорушень. В свою чергу, об'єктивна сторона фіктивного банкрутства (ст. 166¹⁷ КУпАП) проявляється у завідомо неправдивій офіційній заяві громадянина – засновника (учасника) або службової особи суб'єкта господарської діяльності, а так само громадянина – суб'єкта підприємницької діяльності про фінансову неспроможність виконання вимог з боку кредиторів і зобов'язань перед бюджетом [17]. фіктивне банкрутство завідомо неправдива офіційна заява громадянина-засновника (учасника) або службової особи суб'єкта господарської діяльності, а так само громадянина – підприємця про фінансову неспроможність виконання вимог з боку кредиторів і зобов'язань перед бюджетом, якщо такі дії завдали великої матеріальної шкоди кредиторам або державі [112]. Необхідно враховувати, що для кваліфікації діяння за ст. 166¹⁷ КУпАП є наявність обов'язкової умови: такі дії завдали великої матеріальної шкоди кредиторам або державі (згідно примітки до

статті матеріальна шкода вважається великою, якщо вона у п'ятсот і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян). Відтак, фіктивне банкрутство є простим адміністративним правопорушенням (однократна дія) з матеріальним складом (наявність шкідливих наслідків у вигляді завдання великої матеріальної шкоди).

Об'єктом примушування до антиконкурентних узгоджених дій як адміністративного правопорушення у підприємницькій діяльності (*ст. 166¹⁸ КУнАП*) є суспільні відносини у сфері підтримки та захисту економічної конкуренції. Визначенню сутності та особливостей антиконкурентних узгоджених дій суб'єктів господарювання присвячено норми Розділу II Закону України «Про захист економічної конкуренції». Антиконкурентними узгодженими діями є узгоджені дії, які призвели чи можуть призвести до недопущення, усунення чи обмеження конкуренції (ч. 1 ст. 6). А вчинення антиконкурентних узгоджених дій забороняється і тягне за собою відповідальність згідно з законом (ч. 4 ст. 6) [15]. Об'єктивна сторона адміністративного проступку має вираз у примушуванні до антиконкурентних узгоджених дій, які заборонені законом про захист економічної конкуренції. Тому дане адміністративне правопорушення у підприємницькій діяльності характеризується формальним складом.

Порушення законодавства про захист прав споживачів, що визнається адміністративним проступком за *ст. 156¹ КУнАП*, посягає на суспільні відносини у сфері захисту прав споживачів. Останні, у свою чергу, законодавчо врегульовані нормами Господарського кодексу України, Законів України «Про захист прав споживачів» від 12 травня 1991 року № 1023-ХІІ, «Про внесення змін до Закону України «Про якість та безпеку харчових продуктів та продовольчої сировини» від 6 вересня 2005 року № 2809-IV, а також вимогами постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку провадження торговельної діяльності та правил торговельного обслуговування на ринку споживчих товарів» від 15 червня 2006 року № 833, наказу Міністерства економіки України «Про затвердження Правил

роздрібної торгівлі непродовольчими товарами» від 19 квітня 2007 року № 104, наказу Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України «Про затвердження Правил роздрібної торгівлі продовольчими товарами» від 11 липня 2003 року № 185, наказу Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України, Міністерства внутрішніх справ України, Державної податкової адміністрації України, Державного комітету стандартизації, метрології та сертифікації України «Про затвердження Правил торгівлі на ринках» від 26 лютого 2002 року № 57/188/84/105 тощо. Особливості об'єктивної сторони такого виду адміністративного правопорушення у підприємницькій діяльності мають прояв у різних формах, що передбачають вчинення цього протиправного винного діяння громадянами, які займаються підприємницькою діяльністю у галузі торгівлі, громадського харчування та сфери послуг, у вигляді: 1) відмови у наданні громадянам-споживачам (крім споживачів фінансових послуг) необхідної, доступної, достовірної та своєчасної інформації про товари (роботи, послуги), їх кількість, якість, асортимент, а також про їх виробника (виконавця, продавця) (ч. 1 ст. 156¹ КУпАП); 2) відмови у навчанні безпечного та правильного їх використання (ч. 1 ст. 156¹ КУпАП); 3) обмеження прав громадян-споживачів на перевірку якості, комплектності, ваги та ціни придбаних товарів (ч. 1 ст. 156¹ КУпАП); 4) відмови громадянину-споживачу в реалізації його права в разі придбання ним товару неналежної якості (ч. 2 ст. 156¹ КУпАП); 5) надання недостовірної інформації про продукцію, в разі якщо ця інформація не зашкодила життю, здоров'ю та майну споживача (ч. 3 ст. 156¹ КУпАП); 6) бездіяльності щодо приведення недостовірної інформації про весь товар до відповідності (ч. 4 ст. 156¹ КУпАП); 7) ненадання, несвоєчасного надання споживачу фінансових послуг інформації про умови надання фінансової послуги, яку він має намір отримати, та іншої інформації, обов'язковість надання якої споживачу фінансових послуг передбачена законодавством, а також надання інформації про фінансову послугу, учасника ринку фінансових послуг, що містить

неповні, неточні або недостовірні відомості (дані) (ч. 5 ст. 156¹ КУпАП). Визначення форм вчинення протиправного винного діяння, що може бути кваліфіковано як адміністративне правопорушення у підприємницькій діяльності за ст. 156¹ КУпАП, дає можливість віднести його до складних альтернативних адміністративних проступків (наявність різних законодавчо закріплених форм вчинення), юридичний склад якого є формальним (настання шкідливих наслідків лежить за межами складу проступку).

Схожим до об'єкту правопорушення, передбаченого за ст. 156¹ КУпАП, є об'єкт адміністративного проступку за *ст.ст. 159* (порушення правил торгівлі на ринках) та *160* (торгівля з рук у невстановлених місцях) *КУпАП*, а саме суспільні відносини у сфері торговельної діяльності та захисту прав споживачів. Водночас юридичному складу правопорушення за *ст. 159 КУпАП* притаманна важлива об'єктивна ознака, а саме наявність безпосереднього об'єкту – правила торгівлі на ринках, що законодавчо визначається наказом Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України, Міністерства внутрішніх справ України, Державної податкової адміністрації України, Державного комітету стандартизації, метрології та сертифікації України «Про затвердження Правил торгівлі на ринках». Незважаючи на наявність спільної об'єктивної ознаки адміністративних проступків у підприємницькій діяльності за визначеними статтями КУпАП – однаковий об'єкт посягання, водночас існує характерна їх відмінність – різні форми прояву об'єктивної сторони цих адміністративних правопорушень. Зокрема, об'єктивна сторона адміністративного правопорушення за ст. 159 КУпАП має прояв у порушенні правил торгівлі на ринках, тоді як об'єктивна сторона правопорушення за ст. 160 КУпАП виражається в торгівлі з рук у невстановлених місцях. Беручи до уваги особливості об'єктивної сторони порушення правил торгівлі на ринках (ст. 159 КУпАП) можна зробити висновок, що такий адміністративний проступок є складним, зокрема тривалим (почавшись з однієї протиправної дії порушення може продовжуватися шляхом невиконання обов'язків), з

формальним юридичним складом. Диспозиція ч. 1 ст. 160 КУпАП має бланкетний характер і відсилає до Постанови Кабінету Міністрів «Про затвердження Порядку провадження торговельної діяльності та правил торговельного обслуговування на ринку споживчих товарів» від 15 червня 2006 року № 833, положеннями якої чітко визначено порядок провадження торговельної діяльності суб'єктами господарювання, у тому числі й фізичними особами-підприємцями. Об'єктивна сторона торгівлі з рук у невстановлених місцях як адміністративного проступку, відповідальність за вчинення якого визначається ст. 160 КУпАП, вказує на наявність ознак одного діяння у межах однієї статті нормативного акта. Тому таке адміністративне правопорушення у підприємницькій діяльності є простим з формальним юридичним складом.

Досліджуючи об'єктивні ознаки адміністративного проступку у підприємницькій діяльності, передбаченого *ст. 155² КУпАП*, необхідно вказати, що його об'єктом є встановлені законодавством правила торгівлі, виконання робіт, надання послуг, а також законні інтереси покупців та замовників. Об'єктивна сторона цього правопорушення може виражатися у обмірюванні, обважуванні, обраховуванні, перевищенні встановлених цін і тарифів або іншому обмані покупця чи замовника під час реалізації товарів, виконання робіт, надання послуг. Альтернативність існуючих законодавчо закріплених форм (перелік яких не є вичерпним), що можуть бути використані особою-правопорушником для обману покупця чи замовника, говорить про те, що таке адміністративне правопорушення у підприємницькій діяльності є складним, а саме альтернативним. Важливо звернути увагу на примітку до ст. 155² КУпАП, згідно якої обманом покупців чи замовників у великих розмірах слід вважати обман, що спричинив громадянину матеріальну шкоду у сумі, що перевищує три неоподатковуваних мінімуми доходів громадян [17]. Хоча диспозиція ст. 155² КУпАП не містить прямої вказівки на настання негативних наслідків у вигляді завдання матеріальної шкоди покупцю чи замовнику, однак таке

описання протиправної дії (обмірювання, обважування, обраховування, перевищення встановлених цін і тарифів тощо) вказує на те, що спричинення шкідливих наслідків є неминучим. Відтак, адміністративне правопорушення у підприємницькій діяльності, а саме обман покупця чи замовника, доцільно віднести до адміністративних проступків з матеріальним складом.

З аналізу деяких норм глави 12 Особливої частини розділу II КУпАП можна стверджувати, що визначені ними окремі адміністративні проступки у підприємницькій діяльності **посягають на суспільні відносини, врегульовані нормами фінансового права**. Об'єктом адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності, що передбачають порушення правил про валютні операції (ст. 162 КУпАП) або порушення порядку здійснення валютних операцій (ст. 162¹ КУпАП) є суспільні відносини у сфері здійснення валютних операцій. У свою чергу, порушення правил здачі дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння (ст. 162³ КУпАП) посягає на суспільні відносини у сфері державного регулювання видобутку, виробництва, використання, зберігання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контролю за операціями з ними, що врегульовані нормами Закону України «Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними» від 18 листопада 1997 року № 637/97-ВР.

Виходячи з диспозиції ч. 1 ст. 162 КУпАП об'єктивна сторона цього адміністративного проступку у підприємницькій діяльності виражається у здійсненні незаконних скуповування, продажу, обміну, використання валютних цінностей як засобу платежу або як застави. Кожна із зазначених альтернативних дій сама по собі є достатньою підставою для притягнення особи-правопорушника до адміністративної відповідальності за ст. 162 КУпАП. Тому порушення правил про валютні операції слід вважати складним адміністративним правопорушенням, а саме альтернативним, з формальним юридичним складом (наявність шкідливих наслідків та причинно-наслідкового зв'язку між вчиненим протиправним винним діянням

для його кваліфікації за ст. 162 КУпАП не є обов'язковою, адже у самій диспозиції статті така вимога відсутня).

Правові засади здійснення валютних операцій визначені у Законі України «Про валюту і валютні операції» від 21 червня 2018 року № 2473-VIII, а отже порушення його вимог може стати підставою для притягнення особи-правопорушника за ст. 162¹ КУпАП. Дане адміністративне правопорушення характеризується формальним юридичним складом, адже порушення будь-якої вимоги щодо порядку здійснення валютних операцій, встановлених діючим українським законодавства у цій сфері, вже буде підпадати під кваліфікацію за ст. 162¹ КУпАП, а наявність шкідливих наслідків не є обов'язковою.

Об'єктивна сторона адміністративного правопорушення згідно ст. 162³ КУпАП виражається у самовільному користуванні надрами, а також укладенні угод, які в прямій чи прихованій формі порушують право державної власності на надра (формально-матеріальний склад) [113]. Важливо звернути увагу, що ч. 1 ст. 162³ КУпАП передбачає вчинення цього адміністративного правопорушення у різних формах. По-перше, це може бути ухилення від передбачених законом обов'язкової здачі на афінаж або обов'язкового продажу видобутих із надр, отриманих із вторинної сировини, піднятих чи знайдених дорогоцінних металів чи дорогоцінного каміння, якщо це діяння вчинене у великому розмірі [17]. Наявність у диспозиції коментованої статті словосполучення «у великому розмірі», а також чітке його визначення у примітці до статті, говорить про важливість для кваліфікації діяння констатації завданих ним шкідливих наслідків. По-друге, правопорушення може бути вчинене також шляхом ухилення від обов'язкової здачі на афінаж або для обов'язкового продажу скуплених дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння, ювелірних чи побутових виробів з них або лому таких виробів [17]. Відсутність вказівки щодо обов'язкової наявності шкідливих наслідків вказує на формальний склад правопорушення. Таким чином, зазначене пояснює специфіку юридичного

складу порушення правил здачі дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, що є формально-матеріальним.

Наступним адміністративним проступком у підприємницькій діяльності, особливості кваліфікації якого вимагають детального дослідження, зокрема, визначення об'єкту та об'єктивної сторони даного виду адміністративного правопорушення, є порушення встановленого законом порядку проведення розрахунків у сфері торгівлі, громадського харчування, передбаченого *ст. 155¹ КУпАП*. Об'єктом правопорушень, передбачених зазначеною статтею, є суспільні відносини у сфері здійснення розрахункових операцій [114; 115]. Поняття «розрахункова операція» законодавчо закріплено у діючому Законі України «Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг» від 6 липня 1995 року № 265/95-ВР, згідно вимог ст. 2 якого воно визначається як приймання від покупця готівкових коштів, платіжних карток, платіжних чеків, жетонів тощо за місцем реалізації товарів (послуг), видача готівкових коштів за повернутий покупцем товар (ненадану послугу), а у разі застосування банківської платіжної картки – оформлення відповідного розрахункового документа щодо оплати в безготівковій формі товару (послуги) банком покупця або, у разі повернення товару (відмови від послуги), оформлення розрахункових документів щодо перерахування коштів у банк покупця [116]. Для визначення об'єктивної сторони адміністративного проступку, а саме порушення порядку проведення розрахунків, необхідно виходити зі змісту ч. 1 та ч. 3 ст. 155¹ КУпАП [17], у відповідності до яких її проявлення можливе у двох формах: 1) порушення встановленого законом порядку проведення розрахунків у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг; 2) порушення встановленого законом порядку проведення розрахунків при здійсненні операцій з купівлі-продажу іноземної валюти. Зазначені особливості об'єктивної сторони дають підстави для твердження, що досліджуване адміністративне правопорушення у

підприємницькій діяльності є складним, зокрема, тривалим адміністративним правопорушенням, якому притаманний формальний склад.

Необхідним є визначення об'єктивних ознак такого адміністративного правопорушення у підприємницькій діяльності, як порушення законодавства з фінансових питань (ст. 164² КУпАП). Об'єктом такого проступку є суспільні відносини у сфері управління економікою та фінансової дисципліни. Важливим нормативно-правовим документом, в якому закріплено правові засади регулювання, організації, ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності в Україні, є Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16 липня 1999 року № 996-XIV [117]. Об'єктивна сторона проступку, передбаченого ст. 164² КУпАП [17], полягає у вчиненні наступних діянь: 1) приховування в обліку валютних та інших доходів, непродуктивних витрат і збитків; 2) відсутність бухгалтерського обліку або ведення його з порушенням встановленого порядку; 3) внесення неправдивих даних до фінансової звітності; 4) неподання фінансової звітності; 5) несвоєчасне або неякісне проведення інвентаризацій грошових коштів і матеріальних цінностей; 6) несвоєчасне подання на розгляд, погодження або затвердження річного фінансового плану підприємства державного сектору економіки та звіту про його виконання; 7) перешкоджання працівникам органу державного фінансового контролю у проведенні ревізій та перевірок; 8) невжиття заходів по відшкодуванню з винних осіб збитків від недостач, розтрат, крадіжок і безгосподарності. Особливості перелічених форм вчинення порушення законодавства з фінансових питань вказує, що дане адміністративне правопорушення є складним з формальним юридичним складом (наявність шкідливих наслідків його вчинення не є обов'язковою умовою для кваліфікації діяння за коментованою статтею КУпАП).

Зауважимо, що характерність об'єктивних ознак окремих адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності, відповідальність за які встановлено окремими нормами глави 12 Особливої

частини КУпАП, вказує на те, що вчинення таких протиправних винних діянь *посягає на правовідносини, врегульовані нормами діючого податкового законодавства України*. Зокрема, мова йде про: порушення порядку утримання та перерахування податку на доходи фізичних осіб і подання відомостей про виплачені доходи (ст. 163⁴ КУпАП); порушення порядку справляння та сплати туристичного збору (ст. 163¹⁷ КУпАП); порушення порядку подання декларації про доходи та ведення обліку доходів і витрат (ст. 164¹ КУпАП); зберігання або транспортування алкогольних напоїв чи тютюнових виробів, на яких немає марок акцизного податку встановленого зразка (ст. 164⁵ КУпАП) тощо. Об'єктом перелічених адміністративних проступків виступають суспільні відносини у сфері оподаткування та податкового контролю. Особливості об'єктивної сторони полягають у тому, що вони вчиняються у наступних формах:

– порушення порядку утримання та перерахування податку на доходи фізичних осіб і подання відомостей про виплачені доходи (163⁴ КУпАП) – неутримання або неперерахування до бюджету сум податку на доходи фізичних осіб при виплаті фізичній особі доходів, перерахування податку на доходи фізичних осіб за рахунок коштів підприємств, установ і організацій (крім випадків, коли таке перерахування дозволено законодавством), неповідомлення або несвоєчасне повідомлення державним податковим інспекціям за встановленою формою відомостей про доходи громадян;

– порушення порядку справляння та сплати туристичного збору (163¹⁷ КУпАП) – невиконання платником туристичного збору зобов'язання із сплати туристичного збору у порядку, встановленому Податковим кодексом України, рішенням відповідної сільської, селищної, міської ради або ради об'єднаної територіальної громади, що створена згідно із законом та перспективним планом формування територій громад;

– порушення порядку подання декларації про доходи та ведення обліку доходів і витрат (ст. 164¹ КУпАП) – неподання або несвоєчасне подання громадянами декларацій про доходи чи включення до декларацій

перекручених даних, неведення обліку або неналежне ведення обліку доходів і витрат, для яких законами України встановлено обов'язкову форму обліку;

– зберігання або транспортування алкогольних напоїв чи тютюнових виробів, на яких немає марок акцизного податку встановленого зразка (ст. 164⁵ КУпАП) – зберігання або транспортування алкогольних напоїв чи тютюнових виробів з підробленими чи фальсифікованими марками акцизного податку.

Якщо адміністративним правопорушенням у підприємницькій діяльності, визначені ст.ст. 163⁴, 163¹⁷, 164¹ КУпАП притаманний формальний юридичний склад (містять у собі лише небезпеку чи можливість спричинення шкоди і посягають на правову форму [93, с. 488]), то адміністративний проступок за ст. 164⁵ КУпАП об'єднує у собі і формальний, і матеріальний склад. На це вказує, по-перше, вимоги ч. 2 ст. 164⁵ КУпАП, що передбачає адміністративну відповідальність за зберігання або транспортування алкогольних напоїв чи тютюнових виробів з підробленими чи фальсифікованими марками акцизного податку у великих розмірах; по-друге, конкретизація у примітці поняття «великий розмір» в контексті змісту цієї статті.

Окремо також необхідно приділити увагу дослідженню об'єктивних ознак адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності, що **посягають на суспільні відносини, врегульовані нормами права соціального забезпечення**. Серед них, зокрема, порушення законодавства про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування і загальнообов'язкове державне пенсійне страхування (ст. 165¹ КУпАП). Одним з обов'язкових елементів юридичного складу даного адміністративного проступку є об'єкт посягання – суспільні відносини у сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування і загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. Зазначимо, що законодавча база щодо регулювання зазначених відносин представлена наступними законними та підзаконними нормативно-правовими актами:

Законами України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 9 липня 2003 року № 1058-IV, «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 8 липня 2010 року № 2464-VI, «Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування» від 26 червня 1997 року № 400/97-ВР; постанови Правління Пенсійного фонду України «Про затвердження Положення про реєстр застрахованих осіб Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування» від 18 червня 2014 року № 10-1, «Про організацію прийому та обслуговування осіб, які звертаються до органів Пенсійного фонду України» від 30 липня 2015 року № 13-1, «Про затвердження Змін до Порядку подання та оформлення документів для призначення (перерахунку) пенсій відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» та Положення про організацію прийому та обслуговування осіб, які звертаються до органів Пенсійного фонду України» від 25 листопада 2021 року № 33-1 тощо. Об'єктивна сторона адміністративного правопорушення у підприємницькій діяльності, передбаченого ст. 165¹ КУпАП, може проявлятися у наступних формах: 1) порушення порядку нарахування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, неподання, несвоєчасне подання, подання не за встановленою формою звітності щодо єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування або подання недостовірних відомостей, що використовуються в Державному реєстрі загальнообов'язкового державного соціального страхування, іншої звітності та відомостей, передбачених законами України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» і «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», порушення встановленого порядку використання та здійснення операцій з коштами Пенсійного фонду України (ч. 1); 2) несплата або несвоєчасна сплата єдиного

внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, у тому числі авансових платежів, у сумі, що не перевищує трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (ч. 3); 3) несплата або несвоєчасна сплата єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, у тому числі авансових платежів, у сумі більше трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (ч. 4); порушення встановленого порядку використання та здійснення операцій з коштами накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування (ч. 6) [17]. Особливості об'єктивної сторони досліджуваного правопорушення дозволяє віднести його до складних адміністративних правопорушень з формально-матеріальним складом (для кваліфікації діяння за відповідною частиною ст. 165¹ КУпАП настання шкідливих наслідків може бути як обов'язковим, так і не впливати на неї).

Порушення законодавства про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття (*ст. 165³ КУпАП*) також можна розглядати як вид адміністративного правопорушення у підприємницькій діяльності. При вчиненні такого проступку посягання спрямоване на суспільні відносини у сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття, що регулюються нормами Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» від 2 березня 2000 року № 1533-III. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття у розумінні законодавця є системою прав, обов'язків і гарантій, яка передбачає матеріальне забезпечення на випадок безробіття з незалежних від застрахованих осіб обставин та надання соціальних послуг за рахунок коштів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття (п. 1 ст. 1) [118]. Об'єктивна сторона адміністративного правопорушення за коментованою статтею КУпАП

виражається у порушенні порядку використання коштів загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття, несвоєчасне або неповне їх повернення; несвоєчасне подання або неподання визначених Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» відомостей, подання недостовірних відомостей про використання коштів загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття [17]. Альтернативність форм об'єктивної сторони цього правопорушення свідчить про те, що воно є складним, а достатність для кваліфікації лише факту невиконання загальнообов'язкових правил – про наявність формального складу.

Об'єктом порушення законодавства про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності (*ст. 165⁴ КУпАП*) є суспільні відносини у сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності. Законодавче регулювання таких відносин відбувається згідно норм розділу V Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 23 вересня № 1105-XIV. У відповідності до диспозиції ч. 1 ст. 165⁴ КУпАП об'єктивна сторона цього проступку полягає у порушенні порядку використання коштів загальнообов'язкового державного соціального страхування, несвоєчасне або неповне їх повернення, несвоєчасне подання або неподання встановленої звітності, подання недостовірної звітності щодо страхових коштів, несвоєчасне інформування Фонду соціального страхування України про річний фактичний обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг), нещасні випадки на виробництві та професійні захворювання, що сталися на підприємстві, про зміни технології робіт або виду діяльності підприємства [17]. Отже, адміністративне правопорушення у підприємницькій діяльності, адміністративно-правові санкції за вчинення

якого визначені у ст. 165⁴ КУпАП, є складним з формальним юридичним складом.

Ще одним адміністративним правопорушенням, що посягає на суспільні відносини, врегульовані нормами права соціального забезпечення, є порушення законодавства про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності (ст. 165⁵ КУпАП). Його об'єктом є суспільні відносини у сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності, що регулюються нормами розділу IV Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування». Формами прояву об'єктивної сторони досліджуваного адміністративного проступку є порушення порядку використання коштів загальнообов'язкового державного соціального страхування, несвоєчасне або неповне їх повернення, несвоєчасне подання або неподання встановленої звітності, подання недостовірної звітності щодо використання страхових коштів [17]. Таким чином, з урахуванням зазначеного таке адміністративне правопорушення у підприємницькій діяльності є складним та характеризується формальним юридичним складом.

В контексті тематики наукового пізнання окрему увагу необхідно приділити особливостям предмету адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності, що має принципову відмінність від безпосереднього об'єкту того чи іншого адміністративного проступку, що посягає на суспільні відносини, які виникають у процесі здійснення підприємницької діяльності в Україні. До прикладу, предметом адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 155² КУпАП, можуть виступати як товари, так і грошові кошти в залежності від того, на отримання якого із цих двох видів майна було спрямовано дії винної особи. Предметом адміністративного правопорушення, визначеного ст. 156 КУпАП, в залежності від змісту диспозицій окремих частин, може бути пиво, алкогольні, слабоалкогольні напої, тютюнові вироби, електронні сигарети та

рідини, що використовуються в електронних сигаретах, пристрої для споживання тютюнових виробів без їх згорання. Зміст *ст. 162³ КУпАП* говорить про те, що предметом цього адміністративного правопорушення є дорогоцінні метали, дорогоцінне каміння. Зауважимо, що як ключова соціальна категорія, суспільні відносини завжди мисляться у нерозривній єдності своїх складових елементів: певних соціальних зв'язків, їх учасників, а також предмета (явища об'єктивної дійсності, «навколо» якого вони виникають) [119, с. 193]. Тобто предметом адміністративного проступку є як матеріальні, так і нематеріальні блага, навколо яких складаються суспільні відносини, що можуть стати об'єктом посягання. Таким чином, предмет і об'єкт адміністративного правопорушення, в тому числі й у підприємницькій діяльності, мають тісний зв'язок, однак ототожненню не підлягають.

У результаті з'ясування сутності об'єктивних ознак окремих адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності та їх значення для адміністративно-правової кваліфікації певного протиправного винного діяння за відповідною нормою глави 12 Особливої частини розділу II КУпАП важливо дійти наступних висновків. Об'єктивні ознаки досліджуваного виду адміністративних проступків представлені об'єктом та об'єктивною стороною, що є невід'ємними елементами юридичного складу, а тому їх наявність є обов'язковою для адміністративно-правової кваліфікації.

Під об'єктом адміністративного правопорушення у підприємницькій діяльності доцільно розуміти суспільні відносини, які виникають у процесі здійснення підприємницької діяльності в Україні, що регулюються нормами господарського права, фінансового права, податкового права, права соціального забезпечення та охороняються заходами адміністративної відповідальності, передбаченими діючим адміністративно-деліктним законодавством України. Визначення об'єкту того чи іншого адміністративного правопорушення у підприємницькій діяльності дозволяє ідентифікувати на які саме суспільні відносини воно посягає (врегульовані

нормами господарського права, фінансового права, податкового права або права соціального забезпечення).

У свою чергу, **об'єктивна сторона адміністративного правопорушення у підприємницькій діяльності** представлена певними ознаками, визначеними диспозицією конкретної норми глави 12 Особливої частини розділу II КУпАП, що у сукупності характеризують зовнішню сторону протиправного винного діяння та є обов'язковими для його кваліфікації як адміністративного правопорушення (проступку) у підприємницькій діяльності. Визначення об'єктивної сторони адміністративного правопорушення у підприємницькій діяльності відіграє важливу роль для встановлення чи є воно простим або складним адміністративним проступком, а також для з'ясування специфіки юридичного складу, що може бути формальним, матеріальним, формально-матеріальним в залежності від наявності чи відсутності шкідливих наслідків, що настають для об'єкта посягання або йому завдаються.

2.3. Особливості суб'єктивних ознак адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності

Законодавче закріплення юридичної відповідальності за вчинення правопорушень у підприємницькій діяльності обумовлено рядом чинників. Водночас таке нормативне врегулювання має головною метою захист підприємництва як основоположного інституту економіки в Україні. Зауважимо, що правопорушення у підприємницькій діяльності мають своїм наслідком притягнення особи-правопорушення до різних видів юридичної відповідальності, а саме до кримінальної (у разі вчинення злочину) або до адміністративної відповідальності (якщо мова йде про вчинення адміністративного проступку). Тому для правової кваліфікації вчиненого діяння саме як адміністративного правопорушення у підприємницькій діяльності вимагається встановлення обов'язкових елементів його

юридичного складу, серед яких невід'ємними елементами є суб'єкт і суб'єктивна сторона адміністративного проступку.

Конкретизація специфіки структурних елементів юридичного складу адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності вимагає вивчення та деталізації об'єкта, об'єктивної сторони, суб'єкта та суб'єктивної сторони окремих видів таких адміністративних проступків. Таким чином важливо не тільки виявити та з'ясувати особливості об'єктивних ознак адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності, але і встановити специфіку їх суб'єктивних ознак.

Вивчення загальнотеоретичних засад адміністративного права дає підстави констатувати, що суб'єктивні ознаки будь-якого адміністративного правопорушення представлені суб'єктом та суб'єктивною стороною протиправного винного діяння.

Суб'єктами адміністративної відповідальності можуть бути як фізичні особи, так і юридичні [92, с. 492], при цьому обов'язково вони мають володіти деліктоздатністю, тобто здатністю нести юридичну відповідальність [89, с. 294]. Вік фізичної особи, з якого настає можливість притягнення її до адміністративної відповідальності встановлений законодавцем і визначений у ст. 12 КУпАП: «адміністративній відповідальності підлягають особи, які досягли на момент вчинення адміністративного правопорушення шістнадцятирічного віку [17]». Що стосується визнання юридичних осіб суб'єктами адміністративної відповідальності, незважаючи на наявність великої кількості наукових досліджень з цього приводу, їх неоднозначність та дискусійність, вкрай важливо дотримуватися позиції законодавця. Ст. 24 КУпАП передбачено, що за вчинення адміністративних правопорушень можуть застосовуватись адміністративні стягнення, зокрема, штраф [17]. Зміст ст. 27 КУпАП говорить про те, що зазначений вид адміністративного стягнення може застосовуватися як по відношенню до громадян, посадових осіб, так і накладатися на юридичних осіб [17]. Відтак, законодавчо закріплена можливість застосування адміністративного стягнення до

юридичних осіб свідчить про віднесення останніх до кола суб'єктів адміністративної відповідальності. До того ж із диспозиції ст. 27 КУпАП видно, що суб'єктами адміністративної відповідальності виступають і посадові особи. Правові засади їх адміністративної відповідальності закріплено у окремій нормі КУпАП (ст. 14), згідно якої посадові особи підлягають адміністративній відповідальності за адміністративні правопорушення, зв'язані з недодержанням установлених правил у сфері охорони порядку управління, державного і громадського порядку, природи, здоров'я населення та інших правил, забезпечення виконання яких входить до їх службових обов'язків [17].

Важливо зазначити, що однією зі спеціальних ознак адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності є специфіка об'єкта посягання. Ним є суспільні відносини, що виникають у процесі здійснення підприємницької діяльності в Україні та які регулюються нормами господарського права, фінансового права, податкового права та права соціального забезпечення. З огляду на зазначене, а також із врахуванням раніше встановлених видів адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності, важливо з'ясувати коло суб'єктів вчинення таких протиправних винних діянь, що можуть бути кваліфіковані за відповідною нормою глави 12 Особливої частини розділу II КУпАП.

Порядок та особливості здійснення підприємницької діяльності як виду господарської діяльності в Україні мають своїм підґрунтям досить потужну законодавчу базу, важливе місце в якій відведено нормам ГК України. Саме у ГК України в ч. 1 ст. 55 міститься визначення суб'єктів господарювання, якими визнаються учасники господарських відносин, які здійснюють господарську діяльність, реалізуючи господарську компетенцію (сукупність господарських прав та обов'язків), мають відокремлене майно і несуть відповідальність за своїми зобов'язаннями в межах цього майна, крім випадків, передбачених законодавством [1]. Врахування положень ст.ст. 45 та 55 ГК України дозволяє стверджувати, що право займатися

підприємницькою діяльністю (підприємництвом) мають як юридичні особи (створені відповідно до ЦК України), так і фізичні особи (zareєстровані відповідно до закону як підприємці). Із наведеного у ч. 1 ст. 42 ГК України визначення підприємництва (підприємницької діяльності) як виду господарської комерційної діяльності видно, що однією з обов'язкових його ознак є здійснення такої діяльності суб'єктами господарювання (підприємцями).

Аналіз окремих норм глави 12 Особливої частини розділу II КУпАП дозволяє констатувати, що суб'єктами правопорушень у підприємницькій діяльності є суб'єкти її провадження, тобто суб'єкти здійснення комерційної господарської діяльності. Диспозиції, а іноді й санкції деяких статей зазначеної глави КУпАП містять пряму вказівку, що суб'єктом конкретного адміністративного правопорушення є суб'єкт підприємницької діяльності. Це, зокрема, диспозиція ч. 1 ст. 155 КУпАП, в якій адміністративним проступком визнається порушення правил торгівлі, виконання робіт і надання послуг громадянами, які займаються підприємницькою діяльністю [17]. Так само у ст. 155² КУпАП обманом покупця чи замовника визнається обмірювання, обважування, обраховування, перевищення встановлених цін і тарифів або інший обман покупця чи замовника громадянами – суб'єктами підприємницької діяльності під час реалізації товарів, виконання робіт, надання послуг [17]. У диспозиції ч. 1 ст. 156¹ КУпАП також прямо вказується, що суб'єктом порушення законодавства про захист прав споживачів можуть виступати громадяни, які займаються підприємницькою діяльністю у сфері торгівлі, громадського харчування та сфери послуг [17]. Диспозиції ч. 1 та 2 ст. 164¹⁰ КУпАП теж передбачають можливість вчинення такого адміністративного правопорушення як порушення законодавства, що регулює здійснення заготівлі металобрухту та операцій з металобрухтом, громадянином – суб'єктом підприємницької діяльності, що здійснює заготівлю, переробку, металургійну переробку металобрухту [17]. Серед суб'єктів адміністративного проступку у підприємницькій діяльності,

відповідальність за вчинення якого передбачена ст. 166⁴ КУпАП, є особи, які займаються підприємницькою діяльністю, та не подали, несвоєчасно подали або подали завідомо недостовірну інформацію Антимонопольному комітету України та його територіальним відділенням. Громадянин – суб'єкт підприємницької діяльності є спеціальним суб'єктом і фіктивного банкрутства за ст. 166¹⁷ КУпАП. Зі змісту диспозиції зазначеної статті видно, що заходи адміністративної відповідальності за фіктивне банкрутство застосовуються, зокрема, до громадянина – суб'єкта підприємницької діяльності, за завідомо неправдиву офіційну заяву про фінансову неспроможність виконання вимог з боку кредиторів і зобов'язань перед бюджетом, якщо такі дії завдали великої матеріальної шкоди кредиторам або державі [17].

У свою чергу, і у санкціях ряду статей глави 12 Особливої частини розділу II КУпАП вказується, що суб'єктом адміністративних правопорушень є суб'єкти підприємницької діяльності. Так, заходи адміністративної відповідальності для суб'єктів підприємницької діяльності, які здійснюють свою діяльність на підставі агентських угод з уповноваженими банками з операцій купівлі-продажу іноземної валюти, містять санкції ч. 3 та 4 ст. 155² КУпАП. У санкції ч. 1 ст. 162¹ КУпАП встановлено міру адміністративної відповідальності для громадян – суб'єктів підприємницької діяльності за порушення порядку здійснення валютних операцій. Так само зміст санкцій ч. 1 та 2 ст. 163⁴ КУпАП говорить про те, що суб'єктами порушення порядку утримання та перерахування податку на доходи фізичних осіб і подання відомостей про виплачені доходи можуть виступати громадяни – суб'єкти підприємницької діяльності. Санкція ст. 166¹ КУпАП, що встановлює адміністративну відповідальність за зловживання монопольним становищем на ринку, вказує на те, що суб'єкт цього адміністративного проступку спеціальний, зокрема, особи, які займаються підприємницькою діяльністю. Зазначені особи є суб'єктами і таких адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності, як

неправомірні угоди між підприємцями (ст. 166² КУпАП); порушення порядку проведення готівкових розрахунків та розрахунків з використанням електронних платіжних засобів за товари (послуги) (ст. 163¹⁵ КУпАП) тощо.

Отже, у вище визначених нормах глави 12 Особливої частини розділу II КУпАП, а саме у їх диспозиціях та/або санкціях (ст.ст. ст. 155², 163¹⁵, 166¹, 166², 166⁴, 166¹⁷, ч. 1 ст. 155, ч. 1 ст. 156¹, ч. 1 ст. 162¹, ч. 1 та 2 ст. 163⁴, ч. 1 та 2 ст. 164¹⁰ КУпАП) законодавцем чітко визначається у тексті, що суб'єктами адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності є суб'єкти підприємницької діяльності. Водночас, така пряма вказівка не виключає обставину, що суб'єкти підприємницької діяльності можуть бути суб'єктами вчинення інших адміністративних проступків, передбачених нормами глави 12 Особливої частини розділу II КУпАП. Суб'єкти підприємницької діяльності також є суб'єктами вчинення наступних адміністративних проступків: порушення порядку проведення розрахунків (ст. 155¹ КУпАП); порушення правил торгівлі пивом, алкогольними, слабоалкогольними напоями, тютюновими виробами, електронними сигаретами та рідинами, що використовуються в електронних сигаретах, пристроями для споживання тютюнових виробів без їх згоряння (ст. 156 КУпАП); порушення правил торгівлі на ринках (ст. 159 КУпАП); торгівля з рук у невстановлених місцях (ст. 160 КУпАП); порушення правил про валютні операції (ст. 162 КУпАП); порушення правил здачі дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння (ст. 162³ КУпАП); порушення порядку справляння та сплати туристичного збору (163¹⁷ КУпАП); порушення порядку провадження господарської діяльності (ст. 164 КУпАП); порушення порядку подання декларації про доходи та ведення обліку доходів і витрат (ст. 164¹ КУпАП); порушення законодавства з фінансових питань (ст. 164² КУпАП); недобросовісна конкуренція (ст. 164³); зберігання або транспортування алкогольних напоїв чи тютюнових виробів, на яких немає марок акцизного податку встановленого зразка (ст. 164⁵ КУпАП); приховування стійкої фінансової неспроможності (ст. 164¹⁵ КУпАП); зайняття забороненими видами

господарської діяльності (ст. 164¹⁶); порушення законодавства про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування і загальнообов'язкове державне пенсійне страхування (ст. 165¹ КУпАП); порушення законодавства про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття (ст. 165³ КУпАП); порушення законодавства про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності (ст. 165⁴ КУпАП); порушення законодавства про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності (ст. 165⁵ КУпАП); незаконні дії у разі банкрутства (ст. 166¹⁶ КУпАП); примушування до антиконкурентних узгоджених дій (ст. 166¹⁸) [104; 120–130] тощо.

Окрему увагу доцільно зосередити на диспозиціях ст.ст. 164¹⁵, 166¹⁶ та 166¹⁷ КУпАП. Аналіз їх змісту дозволяє констатувати, що законодавцем конкретизується суб'єкт вчинення таких адміністративних проступків, як приховування стійкої фінансової неспроможності, незаконні дії у разі банкрутства, фіктивне банкрутство. Суб'єктом зазначених адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності може виступати не тільки громадянин – засновник, а також і громадянин – учасник суб'єкта господарської діяльності. Водночас, важливо враховувати вимоги ст. 80 ГК України, адже суб'єктом господарської діяльності (зокрема, підприємницької) може виступати господарське товариство. З урахуванням вимог окремих частин зазначеної норми ГК України можна дійти висновку, що учасники суб'єкта господарської діяльності можуть як здійснювати підприємницьку діяльність (до прикладу, учасники повного товариства, командитного товариства), так і взагалі її не провадити (наприклад, учасники товариства з обмеженою відповідальністю). Однак уточнення вживаного законодавцем терміну «учасник суб'єкта господарської діяльності» адміністративно-деліктне законодавство не містить, що стосується і відсутності роз'яснень в узагальненні судової практики з розгляду справ про

банкрутство (як категорії справ про адміністративні правопорушення у підприємницькій діяльності).

У тексті диспозицій ст.ст. 164¹⁵, 166¹⁶ та 166¹⁷ КУпАП також передбачено, що суб'єктом відповідальності за приховування стійкої фінансової неспроможності, незаконні дії у разі банкрутства, фіктивне банкрутство може бути службова особа суб'єкта господарської діяльності ст. 164¹⁵ КУпАП. Зазначимо, що згідно вимог ч. 3 ст. 55 ГК України суб'єкти підприємництва поділяються законодавцем на суб'єктів малого підприємництва, у тому числі суб'єктів мікропідприємництва, середнього або великого підприємництва. Одним із критеріїв такого поділу є кількість працівників за звітний період (календарний рік). Отже провадження підприємницької діяльності означає здійснення господарської діяльності не тільки індивідуально суб'єктом підприємницької діяльності, але й говорить про можливість залучення ним додатково найманих працівників.

Важливо акцентувати, що у нормах глави 12 Особливої частини розділу II КУпАП законодавцем окремо вживаються терміни «посадова особа суб'єкта підприємницької діяльності» (ст.ст. 155¹, КУпАП), «посадова особа суб'єкта господарювання» (ст. 164¹⁰ КУпАП), «посадові особи юридичних осіб» (ст. 162¹, 163¹⁵, 166²⁰ КУпАП), «посадові особи підприємств, установ, організацій» (ст. 163¹, 163², 163³, 163⁴, 164⁵, 165¹, 165³, 165⁴, 165⁵, 166⁹ КУпАП), «службова особа суб'єкта господарської діяльності» (ст.ст. 164¹⁵, 166¹⁶, 166¹⁷ КУпАП). Водночас, у якому значенні вживаються такі терміни у КУпАП не закріплено.

Нормативне визначення поняття «посадова особа суб'єкта господарювання» можна знайти у Методиці визначення відносин контролю, затвердженій розпорядженням Антимонопольного комітету України від 24 грудня 2002 року № 397-р. В ній термін «посадові особи суб'єкта господарювання» вживається у такому значенні: керівник, заступник керівника підприємства, головний бухгалтер; голова та члени виконавчого органу господарського товариства, голова ревізійної комісії, а у товариствах,

де створена рада товариства (спостережна рада), – голова та члени ради товариства (спостережної ради) [131]. Але суб'єктами вчинення окремих адміністративних проступків у підприємницькій діяльності окрім посадових осіб суб'єкта господарської (зокрема, підприємницької) діяльності можуть бути і службові особи. Зауважимо, що у теорії адміністративного права розкриттю поняття «службова особа» не приділено достатньо уваги, натомість у теорії кримінального права це питання вивчалось неодноразово. Також воно визначено на рівні діючого законодавства про кримінальну відповідальність, а саме закріплено у примітці до ст. 364 КК України. Аналіз її змісту говорить про те, що характерною особливістю статусу службових осіб є виконання ними організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій. У постанові Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про хабарництво» від 26 квітня 2002 року № 5 уточнюється поняття «адміністративно-господарські обов'язки» як обов'язки по управлінню або розпорядженню державним, колективним чи приватним майном (установлення порядку його зберігання, переробки, реалізації, забезпечення контролю за цими операціями тощо). Такі повноваження в тому чи іншому обсязі є у начальників планово-господарських, постачальних, фінансових відділів і служб, завідуючих складами, магазинами, майстернями, ательє, їх заступників, керівників відділів підприємств, відомчих ревізорів та контролерів тощо [132].

З урахуванням недостатнього науково-теоретичного рівня дослідження в адміністративному праві понять «посадова особа суб'єкта підприємницької діяльності», «посадова особа суб'єкта господарювання», «посадові особи юридичних осіб», «посадові особи підприємств, установ, організацій», «службова особа суб'єкта господарської діяльності», а також їх неодноразове вживання у нормах не тільки глави 12 Особливої частини розділу II КУпАП, а й по тексту в інших главах на сьогодні існує нагальна потреба розкриття змісту цих термінів шляхом їх законодавчого закріплення у КУпАП.

З метою встановлення кола суб'єктів вчинення адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності необхідним є також врахування вимог ст.ст. 166³ (дискримінація підприємців органами влади і управління), 166⁶ (порушення порядку припинення юридичної особи або підприємницької діяльності фізичної особи – підприємця), 166¹⁰ (порушення вимог законодавства про дозвільну систему у сфері господарської діяльності), 166¹¹ (порушення законодавства про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань), 166¹² (порушення законодавства у сфері ліцензування видів господарської діяльності), 166²¹ (порушення порядку здійснення державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності), 166²³ (порушення порядку державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень), 166²⁴ (незаконні вимоги до документа, що подається суб'єктом господарювання до органу державної влади або органу місцевого самоврядування), 166²⁷ (порушення законодавства у сфері надання адміністративних послуг) КУпАП. Характерною особливістю перелічених адміністративних проступків, суб'єктами яких є посадові особи органів державної влади або органів місцевого самоврядування, є те, що їх вчинення в тій чи іншій мірі має негативний вплив на нормальне провадження суб'єктами господарювання своєї діяльності, у тому числі, здійснення ними підприємницької діяльності. Таке розташування зазначених норм саме у главі 12 Особливої частини розділу II КУпАП дозволяє віднести передбачені ними проступки до групи адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності.

Таким чином, за результатами вивчення вимог окремих норм глави 12 Особливої частини розділу II КУпАП з метою визначення кола суб'єктів адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності, доцільно останні згрупувати наступним чином:

1) суб'єкти господарювання, які здійснюють підприємницьку діяльність (засновники або учасники) – як юридичні особи (створені

відповідно до ЦК України), так і фізичні особи (zareєстровані відповідно до закону як підприємці) (є суб'єктами вчинення адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності, передбачених ст.ст. 155 (ч. 1), 155¹, 155², 156, 156¹ (ч. 1), 159, 160, 162, 162¹ (ч. 1), 162³, 163⁴ (ч. 1, 2), 163¹⁵, 163¹⁷, 164, 164¹, 164², 164³, 164⁵, 164¹⁰ (ч. 1, 2), 164¹⁵, 164¹⁶, 165¹, 165³, 165⁴, 165⁵, 166¹, 166², 166⁴, 166¹⁶, 166¹⁷, 166¹⁸ КУпАП тощо);

2) посадові або службові особи суб'єктів господарювання, які здійснюють підприємницьку діяльність (є суб'єктами вчинення адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності, передбачених ст.ст. 155¹, 162¹, 163¹, 163², 163³, 163⁴, 163¹⁵, 164⁵, 164¹⁰, 164¹⁵, 165¹, 165³, 165⁴, 165⁵, 166⁹, 166¹⁶, 166¹⁷, 166²⁰ КУпАП тощо);

3) посадові особи органів державної влади або органів місцевого самоврядування (є суб'єктами вчинення адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності, передбачених ст.ст. 166³, 166⁶, 166¹⁰, 166¹¹, 166¹², 166²¹, 166²³, 166²⁴, 166²⁷ КУпАП тощо).

З метою дослідження особливостей **суб'єктивної сторони адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності** першочергово доцільно встановити як в теорії адміністративного права визначається поняття «суб'єктивна сторона адміністративного правопорушення (проступку)». Аналіз багатьох підходів науковців-адміністративістів дозволяє дійти висновку, що під суб'єктивною стороною адміністративного правопорушення (проступку) розуміють сукупність ознак, що характеризують суб'єктивне (психічне) ставлення особи до вчиненого нею протиправного діяння та його негативних наслідків [59, с. 47; 89, с. 295; 91, с. 161; 92, с. 494; 93, с. 499]. Тобто, якщо об'єктивна сторона адміністративного проступку є проявом його зовнішніх ознак, то суб'єктивна сторона характеризує саме внутрішнє ставлення (психічний стан) суб'єкта правопорушення до скоєного ним діяння [37, с. 174; 38, с. 89; 77, с. 177; 90, с. 98]. Більшість наукових поглядів зводиться до виділення наступних елементів суб'єктивної сторони будь-якого адміністративного

правопорушення [37, с. 174; 77, с. 177; 89, с. 295; 90, с. 98; 91, с. 161; 92, с. 494]: 1) вина; 2) мотив; 3) мета. Серед них обов'язковою умовою адміністративної відповідальності є вина, адже адміністративна відповідальність без встановлення вини (так зване об'єктивне осудження) не є властивою адміністративному праву [93, с. 499-500]. Вину можна визначити як безпосередній вплив психічного ставлення до вчиненої суспільно небезпечної дії (бездіяльності) та її негативних наслідків [89, с. 295]. При цьому на теоретичному рівні розрізняють такі дві форми прояву вини, як умисел (навмисність) і необережність. Підтвердженням цьому є і позиція законодавця, змістовно викладена у ст.ст. 10 та 11 КУпАП.

Якщо враховувати положення ст. 10 КУпАП, то умисел як форма вини наявний, коли особа, яка вчинила адміністративне правопорушення, усвідомлювала протиправний характер своєї дії чи бездіяльності, передбачала її шкідливі наслідки і бажала їх або свідомо допускала настання цих наслідків [17]. Таким чином, законодавець умовно поділяє умисел на: 1) прямий (особа, яка вчинила адміністративне правопорушення, усвідомлювала протиправний характер своєї дії чи бездіяльності, передбачала її шкідливі наслідки і бажала їх настання); 2) непрямий (особа, яка вчинила адміністративне правопорушення, усвідомлювала протиправний характер своєї дії чи бездіяльності, передбачала її шкідливі наслідки і хоча прямо не бажала, але свідомо допускала настання цих наслідків).

В свою чергу, згідно ст. 11 КУпАП мова про вчинення адміністративного правопорушення з необережності може йти, коли особа, яка його вчинила, передбачала можливість настання шкідливих наслідків своєї дії чи бездіяльності, але легковажно розраховувала на їх відвернення або не передбачала можливості настання таких наслідків, хоч повинна була і могла їх передбачити [17]. Як у ст. 10 КУпАП умисел умовно поділяється на прямий і непрямий, так само і у ст. 11 КУпАП необережність може мати два прояви, зокрема, виявлятися у самовпевненості (особа, яка вчинила адміністративне правопорушення, передбачала можливість настання

шкідливих наслідків своєї дії чи бездіяльності, але легковажно розраховувала на їх відвернення) або недбалості (особа, яка вчинила адміністративне правопорушення, не передбачала можливості настання шкідливих наслідків, хоч повинна була і могла їх передбачити).

Отже, вина є обов'язковою (невід'ємною) умовою для настання адміністративної відповідальності. Мотив (усвідомлене особою внутрішнє спонукання, яким вона керувалася при вчиненні проступку) та мету (наслідок, результат, якого прагне досягти особа, вчиняючи адміністративне правопорушення) вчинення адміністративного правопорушення, як правило, називають факультативними ознаками його суб'єктивної сторони [37, с. 177; 90, с. 98]. Водночас, з цього приводу є цікава наукова позиція, що мета адміністративного правопорушення у низці випадків є конструктивною ознакою юридичного складу проступку, а тому її встановлення набуває кваліфікаційного значення [92, с. 494]. Це стосується і мотиву вчинення адміністративного проступку. Як слушно зазначає Д. М. Лук'янець, з переліку джерел доказів у справі про адміністративне правопорушення, визначеного у ст. 251 КУпАП, видно, що переважна більшість з них стосується встановлення ознак об'єктивної сторони правопорушення, за винятком пояснень самого правопорушника. Це означає, що достовірно про зміст суб'єктивної сторони правопорушення може судити тільки сама особа, яка вчинила правопорушення. В той же час орган адміністративної юрисдикції робить висновок про наявність вини в тій чи іншій формі переважно через оцінку змісту об'єктивної сторони правопорушення і співвідношення його зі стандартним (на думку цього ж органу) способом мислення. Водночас, важливо враховувати різницю між людьми за інтелектуальним рівнем, за рівнем освіти та правосвідомості. Тому важливим є встановлення мотиву вчиненого адміністративного проступку шляхом з'ясування факторів, які викликали бажання особи вчинити конкретне протиправне діяння, та через пояснення особи, яка притягується до адміністративної відповідальності [133].

Визначення специфіки суб'єктивної сторони саме адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності вбачається логічним шляхом детального та наглядного вивчення особливостей окремих видів цієї групи адміністративних проступків. Так, *ст. 155¹ КУпАП* встановлює адміністративну відповідальність за порушення порядку проведення розрахунків. Поняття «розрахунки» діюче українське законодавство не містить, натомість у Законі України «Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг» надається визначення терміну «розрахункова операція» (ст. 2) як приймання від покупця готівкових коштів, платіжних карток, платіжних чеків, жетонів тощо за місцем реалізації товарів (послуг), видача готівкових коштів за повернутий покупцем товар (ненадану послугу), а у разі застосування банківської платіжної картки – оформлення відповідного розрахункового документа щодо оплати в безготівковій формі товару (послуги) банком покупця або, у разі повернення товару (відмови від послуги), оформлення розрахункових документів щодо перерахування коштів у банк покупця [116]. При визначенні основних елементів юридичного складу адміністративного правопорушення, передбаченого *ст. 155¹ КУпАП*, суди виходять з того, що його суб'єктивна сторона характеризується наявністю вини у формі прямого умислу [114; 115; 134].

Ст. 155² КУпАП встановлює заходи адміністративної відповідальності за обман покупця чи замовника, що може проявлятися у обмірюванні, обважуванні, обрахуванні споживача, перевищенні встановлених цін і тарифів чи іншому обмані. Обман покупця чи замовника з необережності, є з точки зору законодавця, майже неможливим. Тому суб'єктивна сторона даного проступку характеризується наявністю вини у формі умислу, оскільки порушник добре розуміє протиправний характер свого діяння, коли здійснює обман споживача. Умисний характер цього правопорушення також впливає з поняття обману як способу вчинення правопорушення [135, с. 110].

Одним з видів адміністративних проступків у підприємницькій діяльності є також торгівля з рук у невстановлених місцях (ст. 160 КУпАП). У постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку провадження торговельної діяльності та правил торговельного обслуговування на ринку споживчих товарів» від 15 червня 2006 року № 833 чітко визначений порядок провадження торговельної діяльності. Зокрема, встановлено, що суб'єкт господарювання може мати: 1) для провадження оптової торговельної діяльності – торговельні об'єкти оптової торгівлі, складське приміщення або мережу складів; 2) для провадження роздрібною торговельної діяльності – роздрібну, дрібнороздрібну торговельну мережу; 3) для здійснення ресторанного обслуговування – мережу закладів ресторанного господарства [136]. У разі порушення визначеного порядку та правил і суб'єкт господарювання, і його наймані працівники несуть відповідальність згідно із законодавством. Суб'єктивна сторона даного правопорушення визначається ставленням до наслідків і характеризується наявністю вини у формі прямого умислу [137; 138].

Наявність прямого умислу притаманна також суб'єктивній стороні наступних адміністративних проступків у підприємницькій діяльності: недобросовісна конкуренція (ст. 164³ КУпАП); неправомірні угоди між підприємцями (ст. 166² КУпАП); незаконні дії у разі банкрутства (ст. 166¹⁶ КУпАП); фіктивне банкрутство (ст. 166¹⁷ КУпАП); примушування до антиконкурентних узгоджених дій (ст. 166¹⁸).

Водночас, суб'єктивна сторона окремих адміністративних правопорушень характеризується виною, що може бути як у формі прямого (особа-правопорушник усвідомлює протиправний характер свого діяння, передбачає шкідливі наслідки і бажає їх настання), так і непрямого (особа-правопорушник усвідомлює протиправний характер свого діяння, передбачає шкідливі наслідки і хоча не бажає, але свідомо допускає їх настання) умислу. До них, зокрема, доцільно віднести порушення правил про валютні операції (ст. 162 КУпАП); порушення правил здачі дорогоцінних металів і

дорогоцінного каміння (162³ КУпАП); порушення порядку провадження господарської діяльності (ст. 164 КУпАП). Крім вже зазначених адміністративних проступків, що посягають на суспільні відносини, що виникають у процесі здійснення підприємницької діяльності в Україні, умисною формою вини характеризується суб'єктивна сторона також й інших, серед яких важливо зазначити наступні: зберігання або транспортування алкогольних напоїв чи тютюнових виробів, на яких немає марок акцизного податку встановленого зразка (ст. 164⁵ КУпАП); приховування стійкої фінансової неспроможності (ст. 164¹⁵ КУпАП); зайняття забороненими видами господарської діяльності (ст. 164¹⁶ КУпАП); зловживання монопольним становищем на ринку (ст. 166¹ КУпАП); дискримінація підприємців органами влади і управління (ст. 166³ КУпАП); порушення порядку подання інформації та виконання рішень Антимонопольного комітету України та його територіальних відділень (ч. 2 ст. 166⁴ КУпАП) тощо.

В свою чергу, аналіз окремих норм глави 12 Особливої частини розділу II КУпАП дозволяє дійти висновку, що ряд адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності можуть бути вчинені як у формі умислу, так і необережності. Наприклад, це стосується порушення правил торгівлі, виконання робіт і надання послуг громадянами, які займаються підприємницькою діяльністю, адміністративна відповідальність за вчинення якого встановлюється ч. 1 ст. 155 КУпАП. При встановленні обов'язкових елементів юридичного складу цього адміністративного проступку суди виходять з того, що його суб'єктивна сторона визначається ставленням до наслідків і характеризується наявністю вини як у форму умислу, так і у формі необережності [94; 96; 139]. Такої позиції дотримуються суди і при розгляді справ про адміністративне правопорушення за ст. 156 КУпАП [140; 141], в якій адміністративні санкції встановлено за порушення правил торгівлі пивом, алкогольними, слабоалкогольними напоями, тютюновими виробами, електронними

сигаретами та рідинами, що використовуються в електронних сигаретах, пристроями для споживання тютюнових виробів без їх згорання.

Окрему увагу доцільно приділити особливостям суб'єктивної сторони порушення законодавства про захист прав споживачів (ст 156¹ КУпАП). Права споживача у сфері торговельного та інших видів обслуговування закріплені у ст. 17 Закону України «Про захист прав споживачів». Законом проголошено, що за всіма споживачами однаковою мірою визнається право на задоволення їх потреб у сфері торговельного та інших видів обслуговування. Встановлення будь-яких переваг, застосування прямих або непрямих обмежень прав споживачів не допускається, крім випадків, передбачених нормативно-правовими актами (ч. 1 ст. 17). Споживач має право на перевірку якості, безпеки, комплектності, міри, ваги та ціни продукції, що придбавається (замовляється), демонстрацію безпечного та правильного її використання (ч. 4 ст. 17). Якщо відбувається порушення прав споживача на підприємствах сфери обслуговування продавець (виробник, виконавець) і працівники цих підприємств несуть відповідальність, встановлену законом (ч. 5 ст. 17) [142]. Зазначимо, що наукові погляди щодо визначення форм вини, в якій може бути вчинений даний адміністративний проступок у підприємницькій діяльності, різняться. Зокрема, на думку Л. Д. Менів, суб'єктивна сторона адміністративного проступку, передбаченого ст. 156¹ КУпАП, характеризується прямим умислом, тобто особа, що його вчинила усвідомлює суспільно небезпечний характер дій, що нею вчинені [135, с. 110]. Натомість більш обґрунтованою вбачається наукова позиція таких вчених-адміністративістів, як А. Р. Трохименко, В. В. Прокопенко, Ю. І. Крегул, О. Ю. Радченко, згідно якої суб'єктивна сторона порушення законодавства про захист прав споживачів характеризується наявністю вини у формі умислу або необережності. Зокрема, вчинення цього адміністративного правопорушення у підприємницькій діяльності у формі умислу або з необережності може бути у випадку обмеження прав громадян-споживачів на перевірку якості,

комплектності, ваги та ціни придбаних товарів; в інших випадках наявна умисна форма вини [143, с. 141; 144; 145, с. 180].

Окрім вище визначених адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності, що можуть бути вчинені особою-правопорушником як умисно, так і з необережності, до них відносяться також наступні:

– порушення порядку здійснення валютних операцій (ст. 162¹ КУпАП) [146, с. 49];

– порушення порядку утримання та перерахування податку на доходи фізичних осіб і подання відомостей про виплачені доходи (ст. 163⁴ КУпАП);

– порушення порядку подання декларації про доходи та ведення обліку доходів і витрат (ст. 164¹ КУпАП);

– порушення законодавства з фінансових питань (ст. 164² КУпАП);

– порушення законодавства про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування і загальнообов'язкове державне пенсійне страхування (ст. 165¹ КУпАП);

– порушення законодавства про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття (ст. 165³ КУпАП);

– порушення законодавства про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності (ст. 165⁴ КУпАП);

– порушення законодавства про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності (ст. 165⁵ КУпАП);

– порушення порядку подання інформації та виконання рішень Антимонопольного комітету України та його територіальних відділень (ч. 1 ст. 166⁴ КУпАП);

– порушення порядку припинення юридичної особи або підприємницької діяльності фізичної особи – підприємця (ст. 166⁶ КУпАП);

– порушення законодавства щодо запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення (ч. 2 ст. 166⁹ КУпАП) тощо.

З огляду на здійснене дослідження особливостей суб'єктивної сторони окремих правопорушень у підприємницькій діяльності, за вчинення яких передбачено настання адміністративної відповідальності за відповідними нормами глави 12 Особливої частини розділу II КУпАП, необхідно зазначити наступне. Для кваліфікації деяких адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності наявність умислу (прямого або непрямого) є обов'язковою умовою. В даному випадку останній є невід'ємною ознакою суб'єктивної сторони адміністративного проступку, а тому встановлення його наявності у діянні особи відіграє важливу роль для адміністративно-правової кваліфікації та є однією з підстав для притягнення правопорушника до адміністративної відповідальності. Натомість суб'єктивна сторона ряду адміністративних проступків у підприємницькій діяльності характеризується наявністю вини, формами прояву якої може бути як умисел (навмисність), так і необережність. Тому при здійсненні адміністративно-правової кваліфікації шляхом встановлення обов'язкових елементів юридичного складу адміністративного правопорушення у підприємницькій діяльності важливо враховувати ставлення особи-правопорушника до наслідків вчиненого нею протиправного винного діяння.

Таким чином, підсумовуючи здійснений аналіз особливостей юридичного складу окремих адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності, а саме з'ясування специфіки окремих його елементів, що мають важливе значення для адміністративно-правової кваліфікації такого роду адміністративних проступків, пропонуємо авторський підхід до *класифікації адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності* за наступними критеріями:

1. В залежності від об'єкту посягання:

1) адміністративні правопорушення у підприємницькій діяльності, що посягають на суспільні відносини, врегульовані нормами господарського права, зокрема, у сфері захисту економічної конкуренції, від недобросовісної конкуренції, обмеження монополізму, захисту прав споживачів (адміністративні правопорушення, передбачені ч. 1, 3 ст. 155, ст.ст. ст. 155², 156, 156¹, 159, 160, 164, 164³, 164¹⁵, 164¹⁶, 166¹, 166², 166³, 166⁴, 166¹⁶, 166¹⁷, 166¹⁸ КУпАП);

2) адміністративні правопорушення у підприємницькій діяльності, що посягають на суспільні відносини, врегульовані нормами фінансового права (адміністративні правопорушення, передбачені ст.ст. 155¹, 162, 162¹, 162³, 164² КУпАП);

3) адміністративні правопорушення у підприємницькій діяльності, що посягають на правовідносини, врегульовані нормами податкового права (адміністративні правопорушення, передбачені ст.ст. 163⁴, 163¹⁷, 164¹, 164⁵ КУпАП);

4) адміністративні правопорушення у підприємницькій діяльності, що посягають на суспільні відносини, врегульовані нормами права соціального забезпечення (адміністративні правопорушення, передбачені ст.ст. 165¹, 165³, 165⁴, 165⁵ КУпАП).

2. В залежності від особливостей об'єктивної сторони адміністративного правопорушення у підприємницькій діяльності:

1) прості (адміністративні правопорушення, передбачені ст.ст. 160, 166¹⁷ КУпАП) або складні (адміністративні правопорушення, передбачені ст.ст. 155¹, 155², 156, 156¹, 159, 162, 164, 164², 164³, 165¹, 165³, 165⁴, 165⁵, 166¹, 166², 166³, 166⁴, 164¹⁵, 166¹⁶ КУпАП);

2) з формальним складом (адміністративні правопорушення, передбачені ст.ст. 155, 155¹, 156, 156¹, 159, 160, 162, 162¹, 163⁴, 163¹⁷, 164¹, 164², 165³, 165⁴, 165⁵, 166¹, 166², 166³, 166⁴, 166¹⁸, ч. 1 ст. 164¹⁶ КУпАП); з матеріальним складом (адміністративні правопорушення, передбачені ст.ст. 155², 164¹⁵, 166¹⁷ КУпАП); з формально-матеріальним складом

(адміністративні правопорушення, передбачені ст.ст. 162³, 164, 164³, 164⁵, 165¹, ч. 2 ст. 164¹⁶ КУпАП).

3. В залежності від суб'єкта вчинення адміністративного правопорушення у підприємницькій діяльності:

1) адміністративні правопорушення, суб'єктом вчинення яких є суб'єкти господарювання, які здійснюють підприємницьку діяльність (засновники або учасники) – як юридичні особи (створені відповідно до ЦК України), так і фізичні особи (zareєстровані відповідно до закону як підприємці) (є суб'єктами вчинення адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності, передбачених ст.ст. 155 (ч. 1), 155¹, 155², 156, 156¹ (ч. 1), 159, 160, 162, 162¹ (ч. 1), 162³, 163⁴ (ч. 1, 2), 163¹⁵, 163¹⁷, 164, 164¹, 164², 164³, 164⁵, 164¹⁰ (ч. 1, 2), 164¹⁵, 164¹⁶, 165¹, 165³, 165⁴, 165⁵, 166¹, 166², 166⁴, 166¹⁶, 166¹⁷, 166¹⁸ КУпАП тощо);

2) адміністративні правопорушення, суб'єктами вчинення яких можуть бути посадові або службові особи суб'єктів господарювання, які здійснюють підприємницьку діяльність (є суб'єктами вчинення адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності, передбачених ст.ст. 155¹, 162¹, 163¹, 163², 163³, 163⁴, 163¹⁵, 164⁵, 164¹⁰, 164¹⁵, 165¹, 165³, 165⁴, 165⁵, 166⁹, 166¹⁶, 166¹⁷, 166²⁰ КУпАП тощо);

3) адміністративні правопорушення, суб'єктом вчинення яких є посадові особи органів державної влади або органів місцевого самоврядування (є суб'єктами вчинення адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності, передбачених ст.ст. 166³, 166⁶, 166¹⁰, 166¹¹, 166¹², 166²¹, 166²³, 166²⁴, 166²⁷ КУпАП тощо).

4. В залежності від особливостей суб'єктивної сторони адміністративного правопорушення у підприємницькій діяльності:

1) адміністративні правопорушення у підприємницькій діяльності, яким притаманна умисна форма вини (адміністративні правопорушення, передбачені ст.ст. 155¹, 155², 160, 162, 162³, 164, 164³, 164⁵, 164¹⁵, 164¹⁶, 166¹, 166³, 166¹⁶, 166¹⁷, 166¹⁸, ч. 2 ст. 166⁴ КУпАП тощо);

2) адміністративні правопорушення у підприємницькій діяльності, що можуть бути вчинені як у формі умислу, так і необережності (адміністративні правопорушення, передбачені ст.ст. 155, 156, 156¹, 162¹, 163⁴, 164¹, 164², 165¹, 165³, 165⁴, 165⁵, 166⁶, ч. 1 ст. 166⁴, ч. 2 ст. 166⁹ КУпАП тощо).

Для з'ясування місця (тобто віднесення до певної групи адміністративних проступків за відповідним критерієм) того чи іншого адміністративного правопорушення у підприємницькій діяльності у вищенаведеній класифікації важливим чинником буде врахування специфіки його об'єктивних та суб'єктивних ознак.

Висновки до розділу 2

Констатовано, що адміністративним правопорушенням у підприємницькій діяльності притаманні ознаки, якими характеризуються всі без виключення адміністративні правопорушення. У той же час, ці правопорушення мають й власну специфіку, тобто такі характеристики, що деталізують конкретний вид адміністративного проступку у підприємницькій діяльності й дозволяють кваліфікувати його за відповідною нормою глави 12 Особливої частини розділу II КУпАП.

До загальних ознак адміністративного правопорушення у підприємницькій діяльності віднесені: 1) є діянням, що може виражатися як у формі дії (активної поведінки суб'єкта адміністративного правопорушення у підприємницькій діяльності), так і бездіяльності (характеризується пасивною поведінкою суб'єкта такого виду адміністративного правопорушення); 2) протиправність (вчинення діяння визнається адміністративним правопорушенням у підприємницькій діяльності за умови, що воно передбачено відповідною нормою глави 12 Особливою частини розділу II КУпАП); 3) винність (характеризується наявністю у особи-правопорушника відповідного психічного ставлення до вчиненого адміністративного правопорушення у підприємницькій діяльності та його наслідків);

4) суспільна шкідливість (має свій прояв у заподіянні або створенні загрози заподіяння шкоди об'єкту посягання, яким виступають суспільні відносини у сфері підприємницької діяльності); 5) адміністративна караність (визнання вчиненого діяння адміністративним правопорушенням у підприємницькій діяльності має наслідком притягнення особи-правопорушника до адміністративної відповідальності, що передбачена санкцією відповідної норми глави 12 Особливою частини розділу II КУпАП).

Серед спеціальних ознак адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності зазначено наступні: 1) основні – ознаки, якими характеризуються всі адміністративні правопорушення в підприємницькій діяльності (специфіка об'єкта посягання, яким є суспільні відносини, що виникають у процесі здійснення підприємницької діяльності в Україні; такі діяння порушують законодавчі вимоги, встановлені нормами господарського права, фінансового права, податкового права, права соціального забезпечення; вчиняються спеціальним суб'єктом; їм притаманний, як правило, формальний склад); 2) факультативні – ознаки, що притаманні лише окремим видам адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності (спосіб вчинення; час вчинення адміністративного правопорушення у підприємницькій діяльності; настання шкідливих наслідків; причинний зв'язок між протиправним діянням та шкідливими наслідками тощо)

З урахуванням визначених ознак досліджуваного виду адміністративного проступку, а також виходячи із загальноприйнятого розуміння терміну «адміністративне правопорушення» у теорії адміністративного права та його законодавчого трактування, сформульовано визначення поняття «адміністративне правопорушення у підприємницькій діяльності» як протиправне, винне діяння (дія чи бездіяльність), вчинене умисне або через необережність, що посягає на суспільні відносини, які виникають у процесі здійснення підприємницької діяльності в Україні, та порушує законодавчі вимоги, встановлені нормами господарського права,

фінансового права, податкового права та права соціального забезпечення, за вчинення якого адміністративно-деліктним законодавством передбачено настання адміністративної відповідальності

Адміністративні правопорушення у підприємницькій діяльності пропонуємо класифікувати за наступними критеріями: 1) пов'язані із здійсненням торгівельно-господарської діяльності (оптової або роздрібною торгівлі, громадським харчуванням); 2) пов'язані з наданням послуг; 3) пов'язані з виконанням робіт; 4) пов'язані безпосередньо із провадженням підприємницької діяльності.

У результаті з'ясування сутності об'єктивних ознак окремих адміністративних правопорушень, підсумовано, що вони представлені об'єктом та об'єктивною стороною, що є невід'ємними елементами юридичного складу, а тому їх наявність є обов'язковою для адміністративно-правової кваліфікації. Під об'єктом адміністративного правопорушення у підприємницькій діяльності доцільно розуміти суспільні відносини, які виникають у процесі здійснення підприємницької діяльності в Україні, що регулюються нормами господарського права, фінансового права, податкового права, права соціального забезпечення та охороняються заходами адміністративної відповідальності, передбаченими діючим адміністративно-деліктним законодавством України. У свою чергу, об'єктивна сторона адміністративного правопорушення у підприємницькій діяльності представлена певними ознаками, визначеними диспозицією конкретної норми глави 12 Особливої частини розділу II КУпАП, що у сукупності характеризують зовнішню сторону протиправного винного діяння та є обов'язковими для його кваліфікації як адміністративного правопорушення (проступку) у підприємницькій діяльності.

Визначено коло суб'єктів адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності, яких згруповано наступним чином: 1) суб'єкти господарювання, які здійснюють підприємницьку діяльність (засновники або учасники) – як юридичні особи (створені відповідно до ЦК України), так і

фізичні особи (zareєстровані відповідно до закону як підприємці); 2) посадові або службові особи суб'єктів господарювання, які здійснюють підприємницьку діяльність; 3) посадові особи органів державної влади або органів місцевого самоврядування. Встановлено, що суб'єктивна сторона ряду адміністративних проступків у підприємницькій діяльності характеризується наявністю вини, формами прояву якої може бути як умисел (навмисність), так і необережність.

У результаті аналізу особливостей юридичного складу окремих адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності (з'ясування специфіки окремих його елементів, що мають важливе значення для адміністративно-правової кваліфікації такого роду адміністративних проступків) сформовано авторський підхід до класифікації адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності за такими критеріями: 1) в залежності від об'єкту посягання (адміністративні правопорушення у підприємницькій діяльності, що посягають на суспільні відносини, врегульовані нормами: господарського права; фінансового права; податкового права; права соціального забезпечення); 2) в залежності від особливостей об'єктивної сторони адміністративного правопорушення у підприємницькій діяльності (прості або складні; з формальним складом, з матеріальним складом, з формально-матеріальним складом); 3) в залежності від суб'єкта вчинення адміністративного правопорушення у підприємницькій діяльності (суб'єктом вчинення яких можуть бути: суб'єкти господарювання, які здійснюють підприємницьку діяльність; посадові або службові особи суб'єктів господарювання, які здійснюють підприємницьку діяльність; посадові особи органів державної влади або органів місцевого самоврядування); 4) в залежності від особливостей суб'єктивної сторони адміністративного правопорушення у підприємницькій діяльності (яким притаманна умисна форма вини; такі, що можуть бути вчинені як у формі умислу, так і необережності).

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ЗАСАД ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ У ПІДПРИЄМНИЦЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

3.1. Правове регулювання юридичної відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності: зарубіжний досвід

Швидкоплинність сучасних глобалізаційних процесів чинить важливий та неоднозначний вплив на державотворення багатьох країн світу. Тому з урахуванням нагальної потреби приєднання України до Європейської спільноти однією з першорядних потреб для нашої держави на сьогодні є інтеграція у світовий, зокрема, і європейський, правовий простір.

Всередині будь-якої країни між нею загалом та її суспільством зокрема виникає певний зв'язок, що має своїм проявом закріплення та регламентацію на законодавчому рівні сукупності прав та взаємних обов'язків між самою державою та окремими індивідами суспільства. Водночас, недотримання індивідом законодавчих приписів стосовно заборони порушення прав інших учасників правових відносин, а також порушення ним законодавчо встановлених обов'язків у залежності від виду правовідносин, в яких він виступає учасником, спричиняє лише негативні для нього наслідки, а саме – настання юридичної відповідальності. Дане правило розповсюджується на всі правовідносини без виключення, а отже й на ті, що виникають під час здійснення підприємницької діяльності. За порушення учасниками цього виду правовідносин обмежень та заборон, визначених нормативно-правовими актами, неминучим є притягнення особи-правопорушника до юридичної відповідальності, зокрема, адміністративної.

Враховуючи той факт, що національне законодавство із закріплення юридичної відповідальності, в тому числі адміністративної, за вчинення правопорушень у підприємницькій діяльності потребує вдосконалення, вкрай важливим є дослідження міжнародного досвіду з правового регулювання цих

питань. В контексті зазначеного доцільно більш детального зупинитися на вивченні як саме на законодавчому рівні врегульовано аспекти юридичної відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності у окремих країнах світу.

Сполучені Штати Америки (США). Першочергово зазначимо, що у нормативно-правовому полі США відсутнє розмежування правопорушень у підприємницькій діяльності на злочини та адміністративні делікти, як це характерно для українського законодавства. Загалом всі правопорушення у підприємницькій діяльності в цій країні мають назву «business crimes» або «white collar crimes», тобто відповідно «підприємницькі злочини» або «злочини білих комірців». Серед таких злочинів можна виділити наступні: відмивання грошей, банківське шахрайство, шахрайство з поштою, шахрайство в сфері охорони здоров'я, хабарництво, розтрата майна, підробка документів, незаконне використання інсайдерської інформації, порушення антимонопольного законодавства тощо [147]. Розкриваючи сутність «підприємницьких злочинів» або «злочинів білих комірців» необхідно зазначити, що вони характеризуються обманом, приховуванням або порушенням довіри та здійснюються професіоналами бізнесу. Зазвичай вони пов'язані з шахрайством, і працівники, які вчиняють злочини, мотивовані бажанням отримати фінансову вигоду або страхом втратити ділову репутацію, гроші чи власність [148]. На офіційному веб-сайті Федерального Бюро Розслідувань США міститься інформація щодо програми боротьби ФБР проти «злочинів білих комірців». Зазначається, що діяльність ФБР у цьому напрямку зосереджена на аналізі розвідданих і розкритті складних розслідувань, які часто пов'язані з діяльністю організованої злочинності. При цьому ФБР тісно співпрацює з партнерськими правоохоронними та регуляторними органами, такими як: Комісія з цінних паперів і бірж; Служба внутрішніх доходів; Служба поштової інспекції США; Комісія з торгівлі товарними ф'ючерсами; Мережа боротьби з фінансовими злочинами Міністерства фінансів [149].

Як правило, у США «підприємницькі злочини» або «злочини білих комірців» порушують закони відповідного штату, але іноді мова може йти також і про порушення федеральних законів, що залежить від характеру та сутності вчиненого правопорушення. До прикладу, кримінальні дії, пов'язані з поштовою системою США або міждержавною торгівлею, порушують норми саме федерального закону [150]. При цьому юридична відповідальність за злочини у сфері підприємницької діяльності в США може бути як кримінальною, так і цивільною, і адміністративною в залежності від сутності вчиненого протиправного діяння [151].

Важливо звернути увагу, що якщо українське законодавство містить окремий зведений нормативно-правовий акт – КУпАП, нормами якого врегульовані питання юридичної відповідальності за адміністративні правопорушення, в тому числі й у підприємницькій діяльності, то для США не притаманна наявність впорядкованої системи адміністративно-деліктного законодавства. До того ж врегулювання окремих видів правовідносин та закріплення відповідальності за порушення в ході їх виникнення, зміни та припинення в більшості випадків відбувається згідно із положеннями законів окремих штатів США.

В ході проведення дисертаційного дослідження в контексті обраної тематики попередньо було встановлено види адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності, наслідком вчинення яких є притягнення особи-правопорушника до адміністративної відповідальності за українським законодавством. Деякі з таких правопорушень посягають на права та законні інтереси споживачів (покупців, замовників). Так у штаті Нью-Джерсі діє Закон штату Нью-Джерсі про захист прав споживачів 1971 року (з останніми змінами від 30 березня 2022 року), який забороняє продавцям, працівникам торгівлі та підрядникам використовувати оманливі методи під час продажу товарів або надання послуг споживачам. Оманлива практика не обов'язково має бути явною – це може бути упуцнення інформації. Неправдива інформація навіть не повинна бути навмисно

оманливою, якщо вона ввела споживача в оману. Майже будь-яка оманлива практика продажів може порушувати Закон Нью-Джерсі про захист прав споживачів, включно з продажами між компаніями, бо компанії також можуть бути споживачами [152]. Тобто від протиправних дій особи-правопорушника, що здійснюються різноманітними способами (обман, введення в оману, ненадання інформації, надання неправдивої інформації тощо) на законодавчому рівні штату Нью-Джерсі підлягають захисту всі суб'єкти, які можуть постраждати від них: і фізичні особи, і юридичні особи (так як компанії також можуть бути споживачами товарів та/або послуг).

У Законі штату Нью-Джерсі про захист прав споживачів закріплено перелік дій, що визнаються незаконною практикою по відношенню до споживачів та замовників. Серед них: використання будь-якою особою будь-якої недобросовісної комерційної практики; обман; шахрайство; неправдивий вигляд; неправдива обіцянка; введення в оману; приховування або замовчування будь-якого істотного факту з наміром, щоб інші поклалися на таке приховування; приховування або упушення у зв'язку з продажем або рекламою будь-яких товарів або речей, або з подальшою протиправною діяльністю особи-правопорушника, незалежно від того, чи була будь-яка особа фактично введена в оману, обманута або понесла від цього якісь збитки. Також по відношенню до споживачів неправомірною практикою вважається використання схем не продавати товар або послугу, що рекламується; продаж, спроба продажу або виставлення на продаж товару без бирки чи етикетки з ціною; реклама товару шляхом його зображення або ілюстрації в зібраному стані, коли він призначений для продажу в розібраному вигляді; спотворення ідентичності їжі в меню або рекламі закладів харчування; дії, що становлять неправдиву інформацію про їжу. Юридична відповідальність за порушення положень Закону штату Нью-Джерсі про захист прав споживачів тягне за собою накладення штрафних санкцій, а також передбачає повернення всіх коштів, отриманих з використання незаконної практики [153].

Важливим основоположним зведеним законодавчим актом у штаті Нью-Джерсі є Статут Нью-Джерсі, що об'єднує в собі закони, прийняті законодавчою владою Нью-Джерсі, у вигляді 59 розділів з різних напрямків, серед яких відправлення цивільного та кримінального правосуддя, організація суду та Цивільний кодекс, Кримінальний кодекс Нью-Джерсі і т.д. Якщо розглядати зміст Кримінального кодексу Нью-Джерсі, що є розділом 2С Статуту Нью-Джерсі, то серед переліку злочинів слідок ремо виділити шахрайство під час банкрутства (§ 21-13). Коли збирається бути порушено або вже порушено провадження щодо призначення арбітражного керуючого чи іншої особи, яка має право розпоряджатися майном на користь кредиторів, або про будь-яке інше укладання чи ліквідацію на користь кредиторів, то злочином визнаються наступні діяння особи: 1) знищує, вилучає, приховує, обтяжує, передає будь-яку власність або іншим чином оперує з нею або отримує будь-яку суттєву частину чи частку в майні боржника з метою відхилити чи перешкодити вимогам будь-якого кредитора або іншим чином перешкодити дії будь-якого закону, що стосується розпорядження майном на користь кредиторів; 2) свідомо фальсифікує будь-які записи або записи, що стосуються власності; 3) свідомо спотворює або відмовляється розкрити арбітражному керуючому чи іншій особі, яка має право розпоряджатися майном на користь кредиторів, існування, суму чи місцезнаходження майна або будь-яку іншу інформацію, яку суб'єкт зобов'язаний надати за законом у зв'язку з таким розпорядженням [154]. Якщо ж звертатися до українського законодавства, то незаконні дії у разі банкрутства визначаються як умисне приховування майна, відомостей про майно, передача майна в інше володіння або його відчуження чи знищення, а також фальсифікація, приховування або знищення документів, які відображають господарську чи фінансову діяльність, у тому числі планів санації чи мирових угод, якщо ці дії вчинені громадянином – засновником (учасником) або службовою особою суб'єкта господарської діяльності в період провадження у справі про банкрутство [17]. Таке протиправне діяння є

одним із адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності, відповідальність за вчинення якого в Україні встановлюється ст. 166¹⁶ КУпАП, тоді як за законодавством штату Нью-Джерсі таке порушення вважається злочином та тягне настання кримінальної відповідальності.

Канада. Досліджуючи особливості юридичної відповідальності за правопорушення у сфері підприємницької діяльності в Канаді важливо зауважити, що таке негативне явище в цій країні більш відоме як злочинність «білих комерційців» (досить схоже до використання такої термінології у правовому полі США). Професійна та корпоративна злочинність є типами злочинності білих комерційців. Професійні злочини стосуються злочинів, вчинених людьми з вищим соціальним статусом проти законних організацій (таких як підприємства чи уряд). Ці злочини скоюють законні підприємці, інвестори та корпорації [155]. Державна корупція, шахрайство в сфері охорони здоров'я, шахрайство з іпотечними кредитами, шахрайство з цінними паперами та відмивання грошей – це лише кілька прикладів злочинності «білих комерційців» [156]. Наслідками вчинення злочинів «білих комерційців» є притягнення до юридичної відповідальності у вигляді штрафів, домашнього арешту, соціальної ізоляції, оплати судового переслідування, конфіскації активів тощо. При цьому якщо принаймні одна жертва зазнала значної фінансової шкоди від такого виду правопорушень, то за законодавством Канади Федеральні правила призначення покарань рекомендують більш тривалий термін ув'язнення [157]. Серед розповсюджених видів «білокомерційцевої злочинності» слід зазначити шахрайство; відмивання грошей; підробка валюти; порушення антимонопольного/конкурентного законодавства; порушення, пов'язані з банкрутством та неплатоспроможністю.

Система законодавства Канади, як і в США, не містить окремого зведеного нормативно-правового акту, в якому б визначалися заходи адміністративної відповідальності за певні види правопорушень. Адміністративний грошовий штраф в цій країні є фінансовим засобом

стримування недотримання норм або Трудового кодексу Канади, або відповідних нормативних актів в залежності від сфери правовідносин, які вони регулюють.

Пропонуємо більш детально зупинитися на розкритті сутності правопорушень антимонопольного/конкурентного законодавства. Антимонопольне законодавство в Канаді регулюється Законом про конкуренцію 1985 року (з останніми змінами від 23 червня 2022 року), який є центральною та усталеною частиною економічної політики Канади. Метою зазначеного Закону є усунення діяльності, що знижує конкуренцію на ринку. Загалом Закон втілює комплексну схему економічного регулювання, ідентифікує та визначає сутність антиконкурентної поведінки. Він вміщує в собі широкий спектр кримінальних та адміністративних засобів захисту проти компаній, які ведуть діяльність, що призводить до зниження конкуренції [158]. Закон про конкуренцію Канади складається з десяти розділів, зокрема, положення Розділу VI присвячено визначенню правопорушень, пов'язаних з конкуренцією. Спеціальні засоби правового захисту у разі порушення норм конкурентного законодавства передбачають можливість подання заяви на дії особи-правопорушника до суду (Федерального суду або вищого суду кримінальної юрисдикції) як постраждалою особою, так і від імені Генерального прокурора Канади чи генерального прокурора провінції. На підставі такої заяви суд може видати тимчасову заборону, яка забороняє будь-якій особі, вказаній у заяві, вчиняти будь-які дії чи речі, що за рішенням суду, може становити або бути спрямованим на вчинення правопорушення конкурентного законодавства. Якщо судом винесено заборону, то Генеральний прокурор Канади або генеральний прокурор провінції, залежно від обставин, має якнайшвидше розпочати та завершити будь-яке судове переслідування чи провадження, що виникають у зв'язку з діями чи фактами, на підставі яких було видано судову заборону. Судовий наказ діє протягом десяти років, якщо суд не встановить менший період. Важливо звернути увагу на законодавче положення щодо

заходів покарання за непокору виконання судового рішення: суд може покарати будь-яку особу, яка порушує видану ним заборону, штрафом на розсуд суду або позбавленням волі на строк не більше двох років [159].

Що стосується осіб, постраждалих від протиправних діянь особи-правопорушника, пов'язаних з порушенням конкурентного законодавства Канади, вони мають право на відшкодування збитків. В Законі про конкуренцію зазначається, що будь-яка особа, яка зазнала збитків або пошкоджень внаслідок (а) поведінки, що суперечить будь-якому положенню частини VI, або (б) невиконання будь-якою особою наказу Федерального суду або вищого суду кримінальної юрисдикції, може в будь-якому суді компетентної юрисдикції подати позов і стягнути з особи, яка вчинила злочин або не виконала наказ, суму, що дорівнює: 1) збитку, якого зазнала постраждала від правопорушення особа; 2) заподіяній шкоді разом із будь-якою додатковою сумою, яку суд може дозволити, не перевищуючи повної вартості для нього будь-якого розслідування у зв'язку зі справою та провадження згідно Розділом VI Закону [159].

У відповідності до норм Розділу VI Закону про конкуренцію Канади правопорушеннями визнаються змови, угоди чи домовленості між конкурентами. Правопорушником норм конкурентного законодавства вважається особа, яка з конкурентами вступає в змову, погоджується або домовляється про наступне: (а) фіксувати, підтримувати, збільшувати або контролювати ціну на поставку продукту; (б) розподіл продажів, територій, клієнтів або ринків для виробництва або постачання продукту; (с) налагоджувати, підтримувати, контролювати, запобігати, зменшувати або припиняти виробництво або постачання продукту. Якщо особа вчинила одну з перелічених протиправних дій, то вона вважається винною у вчиненні кримінального правопорушення та несе відповідальність у разі засудження до позбавлення волі на строк не більше 14 років або до штрафу, що не перевищує 25 мільйонів доларів США, або до обох [159].

За законодавством України одним із видів правопорушень у сфері підприємницької діяльності є неправомірні угоди між підприємцями, адміністративна відповідальність за вчинення яких встановлена ст. 166² КУпАП. У розумінні законодавця неправомірними угодами між підприємцями вважаються укладення угод, спрямованих на встановлення (підтримання) монопольних цін (тарифів), знижок, надбавок (доплат), націнок, розподіл ринків за територіальним принципом, асортиментом товарів, обсягом їх реалізації чи закупівель або за колом споживачів чи за іншими ознаками з метою їх монополізації, усунення з ринку або обмеження доступу на нього продавців, покупців, інших підприємців. При цьому заходи адміністративної відповідальності за вчинення таких протиправних діянь становлять для: 1) керівників (розпорядників кредитів) підприємств (об'єднань, господарських товариств тощо) – накладення штрафу у розмірі до п'ятнадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян; 2) осіб, які займаються підприємницькою діяльністю – накладення штрафу у розмірі до тридцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [17]. З огляду на зазначене можна дійти висновку, що за конкурентним законодавством Канади відповідальність за вчинення подібних правопорушень відрізняється наступним: по-перше, наслідком вчинення правопорушення є притягнення саме до кримінальної відповідальності (а не адміністративної); по-друге, з урахуванням характеру юридичної відповідальності (кримінальної) її заходи мають досить високий ступінь покарання (позбавлення волі на строк не більше 14 років або штраф, що не перевищує 25 мільйонів доларів США).

Що стосується захисту прав споживачів у Канаді діє Закон Канади про безпеку споживчих товарів 2010 року (з останніми змінами від 1 липня 2022 року), метою якого є захист громадськості шляхом усунення або запобігання небезпеці для здоров'я чи безпеки людини, яку створюють споживчі товари в Канаді, включно з тими, що обертаються в Канаді, та тими, що імпортуються. В цьому нормативно-правовому акті також визначаються правопорушення в сфері забезпечення безпеки споживчих

товарів (захист прав споживачів) та закріплюється певна юридична відповідальність за їх вчинення. серед них наступні: 1) жодна особа не має права виробляти, імпортувати, рекламувати чи продавати споживчий продукт, який не відповідає вимогам, викладеним у правилах; 2) жоден виробник чи імпортер не повинен виробляти, імпортувати, рекламувати чи продавати споживчий продукт, який становить небезпеку для здоров'я або безпеки людини; 3) жодна особа не має права рекламувати або продавати споживчий продукт, який становить небезпеку для здоров'я або безпеки людини; 4) жодна особа не повинна пакувати або маркувати споживчий продукт забороненими способами; 5) жодна особа не має права рекламувати або продавати споживчий продукт, який, як їй відомо, рекламується, упаковується чи маркується у вище перелічені способи тощо [160]. За вчинення зазначених правопорушень окремо не встановлено штрафних санкцій. Натомість у Законі Канади про безпеку споживчих товарів закріплено норму, згідно якої максимальний штраф за порушення становить 5000 доларів США у разі порушення, скоєного некомерційною організацією – або будь-якою іншою особою в некомерційних цілях – і 25 000 доларів США в будь-якому іншому випадку [160]. Іншими словами законодавством Канади про захист прав споживачів визначається максимальна межа штрафних санкцій, як засобу юридичної відповідальності за протиправні діяння для особи-правопорушника. В Україні порушення законодавства про захист прав споживачів є одним з правопорушень, передбачених ст. 156¹ КУпАП, що є одним з видів адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності.

Федеративна Республіка Німеччина (ФРН). Досліджуючи особливості адміністративно-деліктного законодавства у Федеративній Республіці Німеччина, необхідно вказати, що основним нормативно-правовим актом із закріплення важливих положень щодо видів адміністративних правопорушень та особливостей притягнення осіб-правопорушників до адміністративної відповідальності є Закон про

адміністративні правопорушення від 24 травня 1968 року (зі змінами від 5 жовтня 2021 року). Згідно його положень адміністративним правопорушенням є протиправне і осудне діяння, яке містить законодавчо визначені ознаки, що передбачає покарання у вигляді штрафу [161]. Що стосується розміру штрафних санкцій за адміністративні правопорушення, то штраф становить щонайменше п'ять євро і, якщо законом не передбачено інше, максимум одну тисячу євро. Якщо закон передбачає штраф за навмисні та необережні дії без розмежування максимальної суми, недбалі дії на максимальному рівні можуть бути покарані лише половиною максимальної суми штрафу. Розмір штрафу ґрунтується на істотності адміністративного правопорушення та обвинувачення винного. Штраф повинен перевищувати економічну вигоду, яку винний зазнав від вчинення адміністративного правопорушення. Якщо законодавчого максимуму для цього недостатньо, його можна перевищити [161]. З урахуванням зазначеного видно, що адміністративно-деліктним законодавством ФРН визначається мінімальний поріг штрафних санкцій за вчинення адміністративного правопорушення (не менше п'яти євро) та максимальний поріг (не більше однієї тисячі євро). Водночас, існує й виключення з цього загального правила, адже застосування штрафних санкцій до особи-правопорушника має на меті покриття матеріальної шкоди, що зазнає постраждала особа від такого проступку. Таким чином в залежності від обставин справи законодавець надає право суду приймати рішення на свій розсуд щодо перевищення максимального порогу штрафних санкцій, які застосовуються до особи-правопорушення як заходи адміністративної відповідальності.

До адміністративних правопорушень, визначених нормами Закону про адміністративні правопорушення відносяться неправдиве зазначення імені, порушення правил внутрішнього розпорядку законодавчого органу, несанкціоноване накопичення, проникнення на військові об'єкти, публічний заклик до адміністративного правопорушення, заборонений шум, переслідування громадськості, грубо образливі та образливі дії, заборонена

проституція, утримання небезпечних тварин, сп'яніння, використання гербів або службових прапорів, використання Червоного Хреста або швейцарського герба, неправомірне використання професійних костюмів або професійних значків, виготовлення або використання речей, які можуть бути використані для підробки грошей або документів, виробництво або розповсюдження друкованої продукції чи ілюстрацій, схожих на паперові гроші тощо [161].

У той же час накладення штрафних санкцій за законодавством ФРН передбачається за вчинення й інших протиправних діянь, що вчиняються у певних сферах правовідносин, врегульованих різноманітними законодавчими актами. До прикладу, якщо говорити про захист прав споживачів, то у ФРН відсутній закон про захист прав споживачів. Головним чином це пов'язано з тим, що захист прав споживачів зачіпає велику кількість правових сфер і юридичних операцій, а також сфер життя. Натомість захист прав споживачів реалізується через декілька законів. Постанови та правові норми можна знайти, наприклад, у Цивільному кодексі, у Кодексі про харчові продукти та корми, у Законі про лікарські засоби, у Кодексі про неплатоспроможність або в конкурентному законодавстві [162].

Необхідно звернути увагу, що у ФРН окремі правопорушення у підприємницькій діяльності визнаються саме злочинами і тягнуть за собою притягнення особи-правопорушника до кримінальної відповідальності у відповідності до норм Кримінального кодексу від 15 травня 1871 року (зі змінами від 11 липня 2022 року). Одним з таких злочинів є протиправні злочинні дії у разі банкрутства. Будь-яка особа, яка має надмірну заборгованість або у випадку неминучої чи фактичної банкрутства, карається позбавленням волі на строк до п'яти років або штрафом. Притягнення до такого виду юридичної відповідальності має місце, коли особи: 1) вилучає або приховує частини своїх активів, які належать до основної маси у разі відкриття провадження у справі про банкрутство, або знищує, пошкоджує або робить їх непридатними для використання у спосіб, що суперечить вимогам належного управління; 2) укладає збиткові чи спекулятивні операції

чи контракти на різницю в товарах чи цінних паперах у спосіб, що суперечить вимогам упорядкованого управління, або використовує або має заборгувати надмірні суми через неекономні витрати, азартні ігри чи ставки;

3) заковує товари або цінні папери в кредит і продає або іншим чином продає їх або предмети, виготовлені з цих товарів, за значно нижчою вартістю в спосіб, що суперечить вимогам упорядкованого управління;

4) бухгалтерські книги, які він зобов'язаний вести за законом, не веде або зберігає або змінює таким чином, що стає важко відслідковувати його активи;

5) комерційні книги або інші документи, які торговець зобов'язаний зберігати відповідно до комерційного права, вилучені, приховані, знищені або пошкоджені до закінчення терміну зберігання для тих, хто зобов'язаний вести бухгалтерський облік, що ускладнює відстеження його активів тощо [163].

Нагадаємо, що згідно українського законодавства за незаконні дії у разі банкрутства передбачено адміністративну відповідальність згідно ст. 166¹⁶ КУпАП, що тягне за собою накладення штрафу від п'ятисот до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [17]. Якщо порівнювати особливості юридичної відповідальності за вчинення протиправних діянь у разі банкрутства за законодавством ФРН та України, то важливими аспектами є наступні: по-перше, відрізняється вид юридичної відповідальності, до якої притягається особа-правопорушник (у ФРН – кримінальна відповідальність, в Україні – адміністративна відповідальність); по-друге, з урахуванням виду юридичної відповідальності відрізняються її заходи проти особи-правопорушника (якщо у ФРН такі діяння мають наслідком позбавлення волі на строк до п'яти років або штраф, то в Україні міра відповідальності більш м'яка – лише накладення штрафних санкцій).

Італія. Основним нормативно-правовим актом італійського адміністративно-деліктного законодавства, яким регламентовано питання адміністративної відповідальності за правопорушення, суб'єктами вчинення яких можуть бути суб'єкти підприємницької діяльності, є Законодавчий декрет «Дисципліна адміністративної відповідальності юридичних осіб,

компаній та асоціацій без статусу юридичної особи» від 8 червня 2001 року № 231 (зі змінами від 22 березня 2022 року). Згідно ст. 9 зазначеного Законодавчого декрету № 231 санкції за вчинення адміністративних правопорушень можуть бути таких видів: а) грошові санкції; б) дискваліфікаційні санкції; в) конфіскація; г) публікація вироку [164].

Водночас, багато норм Законодавчого декрету № 231 є відсильними до певних положень Кримінального кодексу Італії від 19 жовтня 1930 року. Зокрема, це стосується ст. 25-bis.1, в якій визначаються адміністративні санкції за вчинення злочинів проти промисловості та торгівлі. У зв'язку з вчиненням злочинів проти промисловості і торгівлі, передбачених Кримінальним кодексом, до особи застосовуються такі грошові санкції: за злочини, передбачені ст.ст. 513, 515, 516, 517, 517-ter та 517-quater, штраф до п'ятисот квот; за злочини, зазначені в ст.ст. 513-bis і 514, штраф у розмірі до восьмисот квот [164]. Якщо звернутися до норм Кримінального кодексу Італії від 19 жовтня 1930 року (зі змінами від 12 вересня 2022 року), то згідно ст.ст. 513, 515, 516, 517, 517-ter та 517-quater правопорушеннями визнаються відповідно порушення свободи промисловості чи торгівлі; шахрайство при здійсненні торгівлі; продаж неоригінальних харчових продуктів як справжніх; реалізація промислової продукції з оманливими ознаками; виробництво та торгівля товарами, що здійснюються шляхом узурпації прав промислової власності; підробка географічних зазначень або найменувань походження агропродовольчої продукції [165]. За вчинення зазначених злочинів проти промисловості та торгівлі штрафні санкції будуть визначатися максимально до п'ятисот квот. У той же час, якщо вчиняються злочини, передбачені ст.ст. 513-bis і 514 Кримінального кодексу (відповідно незаконна конкуренція з погрозами або насильством; шахрайство проти національної промисловості) [165], то максимальний поріг штрафних санкцій вже вісімсот квот. Важливо звернути увагу, що у разі винесення обвинувального вироку за правопорушення, передбачені ст.ст. 513-bis і 514 Кримінального кодексу, до організації застосовуються санкції

дискваліфікації, передбачені п. 2 ст. 9 Законодавчого декрету № 231, тобто застосування додатково дискваліфікаційних санкцій [164].

За законодавством України обман покупця або замовника є адміністративним правопорушенням у підприємницькій діяльності, відповідальність за вчинення якого передбачається ст. 155² КУпАП і полягає у накладенні на особу-правопорушника штрафу від двох до п'ятнадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [17]. Водночас, згідно італійського законодавства (ст. 517 Кримінального кодексу) передбачається відповідальність за реалізацію промислової продукції з оманливими ознаками, що загрожує особі-правопорушнику позбавленням волі до двох років та штрафом до двадцяти тисяч євро [165]. Так само кримінальним злочином є шахрайство при здійсненні торгівлі (щодо походження, якості, кількості продукції тощо), що за ст. 515 Кримінального кодексу Італії тягне за собою позбавлення волі на строк до двох років або штрафом у розмірі до двадцяти тисяч лір [165]. Ще одним злочином у сфері промисловості та торгівлі визнається незаконна конкуренція з погрозами або насильством. Згідно ст. 513-bis Кримінального кодексу Італії той, хто вчиняє акти конкуренції з насильством або погрозами під час здійснення комерційної, промислової чи іншої виробничої діяльності, карається позбавленням волі на строк від двох до шести років [165].

При дослідженні особливостей правопорушень у підприємницькій діяльності, що тягнуть за собою настання адміністративної відповідальності за законодавством України, окремо було приділено увагу встановленню сутності адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності, що посягають на суспільні відносини, врегульовані нормами господарського права. Зокрема, до цієї групи віднесені приховування стійкої фінансової неспроможності (ст. 164¹⁵ КУпАП), незаконні дії у разі банкрутства (ст. 166¹⁶ КУпАП) та фіктивне банкрутство (ст. 166¹⁷ КУпАП). В Італії правовідносини, що виникають у зв'язку з неплатоспроможністю боржника та банкрутством, регулюються нормами Законодавчого декрету Дисципліна

банкрутства, домовленості з кредиторами, контрольованого управління та примусової адміністративної ліквідації» від 16 травня 1942 року № 267 (зі змінами від 23 жовтня 2021 року). У цьому законодавчому акті норми окремого розділу присвячено закріпленню злочинів, що можуть бути вчинені банкрутом. Так, ст. 216 Законодавчого декрету № 267 передбачено відповідальність за шахрайське банкрутство. Під ним розуміються діяння особи, яка визнається банкрутом, що полягають у наступному: 1) відволікання, приховування, знищення, повна або часткова розтрата своїх активів з метою заподіяння шкоди кредиторам; 2) викрадення, знищення, повна або часткова підробка з метою отримання неправомірної вигоди для себе чи інших осіб, або з метою завдання шкоди кредиторам, книг чи інших бухгалтерських записів, або їх зберігання у спосіб, що не дає можливості реконструювати активи або рух бізнесу. Перелічені діяння мають наслідком позбавлення волі від трьох до десяти років [166]. Як бачимо, за подібні діяння, відповідальність за які згідно українського законодавства є адміністративною, в Італії є більш суворою: по-перше, визнається злочином; по-друге, карається не штрафними санкціями, а взагалі позбавленням волі, часові межі якого чітко визначені (від трьох до десяти років).

Франція. На відміну від ФРН та Італії правова система Франції характеризуються відмежуванням адміністративного деліктного законодавства від карного, що унеможливорює застосування до адміністративних деліктів і відносин, які виникають унаслідок їх учинення, загальних положень карних законів [167, с. 212]. В контексті обраної тематики наукового дослідження важливо з'ясувати як на законодавчому рівні у Франції закріплено відповідальність за окремі правопорушення у підприємницькій діяльності. Попередньо вже було встановлено, що згідно українського законодавства адміністративними визнаються ряд правопорушень у підприємницькій діяльності, що посягають на суспільні відносини, врегульовані нормами господарського права, зокрема, у сфері

захисту економічної конкуренції, від недобросовісної конкуренції, обмеження монополізму, захисту прав споживачів.

У Франції основним зведеним нормативно-правовим актом, нормами якого також закріплено відповідальність за правопорушення, що посягають на суспільні відносини, врегульовані нормами господарського права, є Господарський кодекс від 15 вересня 1807 року (зі змінами від 15 жовтня 2022 року). Одними із правопорушень у підприємницькій діяльності є правопорушення, пов'язані з процедурою банкрутства, що врегульовано нормами підрозділу IV Розділу V Книги VI Законодавчої частини Господарського кодексу Франції. Серед такого роду правопорушень визначено наступні: 1) з метою уникнення чи відстрочення відкриття провадження щодо судової реорганізації або судової ліквідації здійснення покупок з метою перепродажу за нижчою ціною, або використання руйнівних засобів для збору коштів; 2) привласнення або приховування всіх або частини активів боржника; 3) шахрайське збільшення зобов'язань боржника; 4) ведення фіктивних рахунків або спричинення зникнення бухгалтерських документів компанії чи юридичної особи або утримання від ведення будь-яких рахунків, що за законодавством є обов'язковим; 5) ведення явно неповної або невідповідної звітності щодо правових положень [168]. Суб'єктами перелічених правопорушень у підприємницькій діяльності можуть бути: 1) будь-яка особа яка займається комерційною або ремісничою діяльністю, будь-який фермер та будь-яка фізична особа, яка здійснює незалежну професійну діяльність, включаючи вільну професію, яка підлягає законодавчому чи нормативному статусу або право власності якої захищене; 2) будь-яка особа, яка прямо чи опосередковано, юридично чи фактично керувала чи ліквідувала юридичну особу, що регулюється приватним правом; 3) фізичні особи, які є постійними представниками юридичних осіб, які є керівниками юридичних осіб, визначених у п. 2. Зауважимо, що вчинення зазначеними суб'єктами вище вказаним протиправних діянь під час процедури банкрутства має наслідком

застосування до них досить жорстких мір відповідальності – карається п'ятьма роками позбавлення волі та штрафом у розмірі 75 000 євро [168].

Також у Господарському кодексі Франції закріплено положення щодо відповідальності за антиконкурентну практику, розміщені у Розділі VIII Книги IV Законодавчої частини. У ст. L481-1 зазначається, що будь-яка фізична або юридична особа, яка створює компанію чи організацію, несе відповідальність за шкоду, спричинену нею в результаті вчинення антиконкурентної практики, визначеної в ст.ст. L420-1, L420-2, L420-2-1, L420-2-2 і L420-5. У разі ж, якщо кілька фізичних або юридичних осіб сприяли реалізації антиконкурентної практики, зазначеної в статті L481-1, то вони несуть солідарну відповідальність за відшкодування завданої шкоди. Відшкодуванню підлягають понесені збитки постраждалої особи внаслідок вчинення особою-правопорушником антиконкурентної практики, втрачена вигода, а також моральна шкода (ст. L481-3) [168].

Захист прав споживачів у Франції в більшій мірі регулюється нормами Кодексу прав споживачів від 26 липня 1993 року (з останніми змінами, внесеними 1 жовтня 2022 року). До прикладу, положення Книги IV присвячені встановленню відповідальності та безпеки продукції й послуг. Обман покупця або замовника визнаються шахрайськими діяннями згідно норм Кодексу прав споживачів. У ст. L441-1 закріплено заборону будь-якій особі, стороні чи не учаснику контракту, вводити в оману або намагатися ввести в оману договірну сторону будь-якими засобами чи процесами, навіть через посередництво третьої сторони щодо: 1) природи, виду, походження, суттєвих якостей, складу або змісту корисних властивостей будь-якого товару; 2) кількості поставлених речей, або щодо їх ідентичності через доставку товарів, відмінних від конкретної речі, яка була предметом договору; 3) придатності до використання, ризиків, пов'язаних із використанням продукту, проведених перевірок, інструкцій із використання або запобіжних заходів, яких необхідно вжити. Положення цієї статті також застосовуються до надання послуг [169]. Загальне положення щодо

відповідальності за обман покупця або замовника містить ст. L454-1, згідно якої порушення заборони, передбаченої статтею L441-1, карається позбавленням волі на три роки та штрафом у розмірі 300 000 євро [169]. Водночас, при наявності певних обтяжуючих обставин вчинення перелічених протиправних діянь, що посягають на суспільні відносини, врегульовані нормами права у сфері захисту прав споживачів, буде мати наслідком застосування до особи-правопорушника більш жорстких санкцій. Так, згідно ст. L454-2 Кодексу прав споживачів порушення заборони, передбаченої статтею L441-1, карається тюремним ув'язненням на п'ять років і штрафом у розмірі 600 000 євро, якщо злочин або спроба злочину вчинено одним з наступних способів: 1) з використанням фальшивих або неточних ваг чи інструментів; 2) за допомогою маневрів або процесів, спрямованих на фальсифікацію операцій аналізу чи дозування, зважування чи вимірювання, або спрямованих на шахрайську зміну складу, ваги чи об'єму товару; 3) за допомогою шахрайських вказівок, які намагаються змусити повірити в попередню та точну транзакцію [169]. Також порушення заборони, передбаченої статтею L441-1, карається позбавленням волі строком на сім років і штрафом у розмірі 750 000 євро, якщо правопорушення або спроба злочину: 1) має як наслідок створення небезпеки для використання товарів здоров'я людей або тварин; 2) було вчинено організованою групою (ст. L454-3) [169]. З огляду на зазначене, можна дійти висновку, що обман покупця (у разі продажу товарів) або замовника (у разі надання певних послуг або виконання робіт) за французьким законодавством про захист прав споживачів є правопорушенням у сфері підприємницької діяльності, за вчинення якого міра відповідальності є досить суворою (позбавлення волі на певний строк та додатково штрафні санкції, що є достатньо високими, в залежності від наявності або відсутності обтяжуючих обставин). Натомість обмірювання, обважування, обраховування, перевищення встановлених цін і тарифів або інший обман покупця чи замовника за адміністративно-деліктним законодавством України є адміністративним правопорушенням у

підприємницькій діяльності, що тягне за собою накладення штрафу від двох до п'ятнадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (ст. 155² КУпАП) [17].

Республіка Польща. У Республіці Польща, так само як і у Литві, Латвії, Чехії, Словаччині, законодавство про адміністративні проступки майже повністю відокремлене від карного права. Такий стан у балтійських країнах зумовлюється існуванням у них старих кодексів про адміністративні делікти, які врегульовують діяння, відмінні від тих, що врегульовуються карним правом [167, с. 211-212]. Юридична відповідальність за вчинення проступків у Польщі головним чином встановлюється нормами Кодексу про дрібні правопорушення Республіки Польща від 20 травня 1971 року (з останніми змінами від 5 вересня 2022 року). Положення Розділу II Загальної частини присвячено встановленню покарання за вчинення правопорушень, заходи покарання та засади щодо встановлення їх розміру. Зокрема, у ст. 18 визначаються види адміністративних стягнень, до яких віднесено: 1) арешт; 2) обмеження волі; 3) штраф; 4) догана [170].

Види правопорушень, за вчинення яких особа притягається до відповідальності згідно Кодексу про дрібні правопорушення Республіки Польща, закріплено у його Особливій частині. Аналіз положень Особливої частини Кодексу про дрібні правопорушення свідчить про те, що в ній немає окремого розділу, нормами якого б встановлювалась адміністративна відповідальність за вчинення правопорушень у підприємницькій діяльності. Водночас, серед всіх адміністративних правопорушень можна виділити саме ті, що посягають на правовідносини, які виникають під час провадження підприємницької діяльності.

До прикладу ст. 63 встановлює відповідальність особи, яка здійснює діяльність у сфері телекомунікацій без подання письмової заяви про внесення до реєстру суб'єктів підприємницької діяльності зв'язку, що тягне за собою застосування арешту, обмеження волі або штрафу [170]. Ст. 134 Кодексу про дрібні правопорушення Республіки Польща передбачає відповідальність за

обман покупців або замовників. Якщо під час продажу товарів або надання послуг особа обманює покупця щодо кількості, ваги, міри, виду чи ціни, за умови, що покупець зазнав або міг зазнати шкоди, яка не перевищує 100 злотих, то вона підлягає арешту, обмеженню волі або штрафу (§ 1). Таке ж покарання застосовується до кожного, хто під час закупівлі сільськогосподарської чи племінної продукції обманює постачальника щодо кількості, ваги, міри, виду чи ціни, якщо постачальник зазнав або міг зазнати збитків, що не перевищує 100 злотих (§ 2). Згідно ст. 135 накладення штрафу передбачено для осіб, які під час продажу товарів на підприємстві роздрібною торгівлі чи громадського харчування приховують від покупця призначені для продажу товари або умисно без поважних причин відмовляються від продажу таких товарів. Досить цікавим є положення також ст. 136, згідно якої до відповідальності у вигляді арешту, обмеження волі або штрафу може бути притягнута особа, яка з товарів, призначених для продажу, навмисно видаляє позначки, що вказують на їх ціну, термін придатності або дату виробництва, якість або номінальну кількість, якість або походження (§ 1). У разі продажу товарів зі знятим маркуванням їх ціни, датою придатності або датою виробництва, якістю, видом чи походженням, або товарів з неналежним маркуванням особа-правопорушник підлягає покаранню у вигляді обмеження волі або штрафу до 1500 злотих (§ 2) [170].

До правопорушень у підприємницькій діяльності, за які передбачено адміністративну відповідальність за ст. 138 Кодексу про дрібні правопорушення Республіки Польща, також слід віднести проступок, суб'єктом якого виступає особа, яка професійно займається наданням послуг. Якщо така особа вимагає та отримує довідку про оплату наданих послуг понад їх встановлену плату або умисно без поважних причин відмовляється від надання послуг, які зобов'язана виконати, такі дії тягнуть за собою накладення штрафу. Суб'єктом правопорушень у підприємницькій діяльності може бути і керівник підприємства роздрібною торгівлі чи закладу громадського харчування, який не має рахунків-фактур чи інших документів

про передачу чи приймання товарів, що зберігаються в роздрібній торгівлі чи закладі громадського харчування. У такому разі він несе адміністративну відповідальність у вигляді арешту або штрафу (§ 2 ст. 137) [170].

Одним з видів правопорушень у підприємницькій діяльності є адміністративні проступки, що посягають на суспільні відносини, врегульовані нормами господарського права України, зокрема, у сфері захисту економічної конкуренції, від недобросовісної конкуренції, обмеження монополізму тощо. Мова йде про адміністративні правопорушення, відповідальність за вчинення яких передбачено ст.ст. 164³ (недобросовісна конкуренція), 166¹ (зловживання монополієм становити на ринку), 166² (неправомірні угоди між підприємцями), 166⁴ (порушення порядку подання інформації та виконання рішень Антимонопольного комітету України та його територіальних відділень), 166¹⁸ (примушування до антиконкурентних узгоджених дій) КУпАП тощо. У Республіці Польща основні засади економічної конкуренції у сфері провадження підприємницької діяльності, а також захисту прав споживачів трельовані нормами Закону про конкуренцію та захист прав споживачів від 16 лютого 2007 року (з останніми змінами від 17 лютого 2021 року). Зокрема, цим законодавчим актом забороняється згідно ст. 6 укладення між підприємцями таких угод, що усувають, обмежують або іншим чином обмежують конкуренцію. У разі порушення підприємцем заборон, визначених ст. 6, відповідальність покладається і на керівну особу, яка під час виконання своїх функцій під час підтвердженого порушення цих заборон навмисно вчинила його дії чи бездіяльності до порушення підприємцем зазначених вище заборон (ст. 6а). Також вимоги ст. 9 Закону про конкуренцію та захист прав споживачів забороняють зловживати домінуючим становищем на ринку, що може виражатися у: 1) прямому або опосередкованому встановленні несправедливих цін, у тому числі надмірних або надзвичайно низьких цін; 2) обмеженні виробництва, збуту або технічного прогресу з метою заподіяння шкоди підрядникам або споживачам; 3) використанні обтяжливих

або неуніфікованих умов договорів у подібних договорах з третіми особами, що створює різні умови конкуренції для цих осіб; 4) обумовленні укладення договору прийняттям або виконанням іншою стороною іншої послуги, яка не має матеріального чи звичайного зв'язку з предметом договору; 5) протидії формуванню умов, необхідних для виникнення чи розвитку конкуренції; б) нав'язуванні підприємцем обтяжливих умов договорів, що приносять йому не виправдану вигоду; 7) поділі ринку за територіальними, асортиментними або предметними ознаками [171].

Порушення зазначених заборон підприємцем тягне за собою застосування до особи-правопорушника штрафу у розмірі, що не перевищує 10 % обороту, отриманого за фінансовий рік, що передував року, в якому було накладено стягнення (ст. 106). У разі, якщо керівна особа, визначена у ст. 6а, навмисно порушила заборони, встановлені ст. 6, до неї може бути застосована достатньо сувора санкція – штраф у розмірі до 2 000 000 злотих (ст. 106а) [171].

Питання кримінальної відповідальності в Республіці Польща головним чином регулюються нормами Кримінального кодексу від 6 червня 1997 року (з останніми змінами, внесеними 28 вересня 2022 року). Вивчення змісту норм Особливої частини, в якій зафіксовані види кримінальних правопорушень, дозволяє окремо виділити серед таких кримінально-караних злочинів порушення положень Закону про соціальне страхування. Відповідно до ст. 219 Кримінального кодексу особа, яка порушує положення закону про соціальне страхування, не повідомляє, навіть за згодою відповідної особи, необхідні дані або повідомляє неправдиві дані, що впливають на право на допомогу або її розмір, підлягає штрафу, обмеженню волі або позбавленню волі на строк до двох років [172]. Схожими за змістом є окремі положення ст. 165¹ КУпАП, згідно якої порушення порядку нарахування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, неподання, несвоєчасне подання, подання не за встановленою формою звітності щодо єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування,

страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування або подання недостовірних відомостей, що використовуються в Державному реєстрі загальнообов'язкового державного соціального страхування, іншої звітності та відомостей, передбачених законами України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» і «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування». За вчинення таких діянь передбачено адміністративну відповідальність у вигляді накладення штрафу на посадових осіб підприємств, установ і організацій незалежно від форми власності, фізичну особу – підприємця або особу, яка забезпечує себе роботою самостійно, від тридцяти до сорока неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [17].

Також важливо звернути увагу на положення ст. 300 Кримінального кодексу Республіки Польща, яка містить санкції кримінального характеру за злочини, пов'язані із неплатоспроможністю боржника або банкрутством. Якщо у разі загрози неплатоспроможності або банкрутства особа перешкоджає задоволенню вимог свого кредитора або зменшує їх суму шляхом вилучення, приховування, продажу, дарування, знищення, фактичного або уявного обтяження чи пошкодження свого майна, карається позбавленням волі на строк до трьох років [172]. Якщо брати до уваги українське законодавство, то схожим за своїм змістом до зазначеного є таке правопорушення у підприємницькій діяльності, як незаконні дії у разі банкрутства. У ст. 166¹⁶ КУпАП передбачається адміністративна відповідальність за умисне приховування майна, відомостей про майно, передача майна в інше володіння або його відчуження чи знищення, а також фальсифікація, приховування або знищення документів, які відображають господарську чи фінансову діяльність, у тому числі планів санації чи мирових угод, якщо ці дії вчинені громадянином – засновником (учасником) або службовою особою суб'єкта господарської діяльності в період провадження у справі про банкрутство і завдали великої матеріальної шкоди. Адміністративно-правові санкції за такі дії застосовуються шляхом

накладення на особу-правопорушника штрафу від п'ятисот до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [17].

Чеська Республіка. Правовій системі Чеської Республіки подібно до Республіки Польща також притаманно розмежування кримінального та адміністративно-деліктного права. Умови адміністративної відповідальності за правопорушення, види адміністративних стягнень і заходів захисту та принципи їх застосування, порядок до порушення справи про проступок і порядок провадження у справах про проступок регулюються нормами Закону про відповідальність за правопорушення та провадження про них від 3 серпня 2016 року № 251 (зі змінами від 1 лютого 2022 року). При вивченні його структурної побудови одразу привертає увагу той факт, що окремо у Розділі II містяться норми щодо відповідальності за правопорушення фізичних осіб (індивідуальна відповідальність) (§13–19), Розділ III присвячено засадам відповідальності юридичних осіб (§20, 21), а положеннями Розділу IV передбачено основоположні вимоги до відповідальності фізичних осіб-підприємців за вчинення адміністративних правопорушень (§22, 23). У ч. 1 § 22 зазначається, що фізична особа-підприємець є правопорушником, якщо під час її господарської діяльності або у безпосередньому зв'язку з нею виникли ознаки правопорушення і фізична особа-підприємець порушила зобов'язання, що покладаються на фізичну особу або фізичну особу-підприємця. Правопорушником є також фізична особа-підприємець, якщо ознаки правопорушення виникли в діях фізичної особи, яка з метою оцінки відповідальності фізичної особи, яка здійснює підприємницьку діяльність, за вчинене правопорушення, вважається особою, дії якої приписуються фізичній особі, яка веде підприємницьку діяльність, і яка в ході діяльності особи, щодо якої вона вважається особою, дії якої приписуються фізичній особі, яка здійснює підприємницьку діяльність, або у безпосередньому зв'язку з ним або на користь цієї фізичної особи, яка здійснює підприємницьку діяльність, чи в її інтересах порушив юридичний обов'язок, який покладено на фізичну особу,

яка здійснює підприємницьку діяльність, або на фізичну особу (ч. 2 § 22). Особа, дії якої прирівнюються до дій фізичної особи, яка займається підприємницькою діяльністю, вважається правопорушником для цілей оцінки відповідальності фізичної особи-підприємця, якщо це: а) працівник або особа на аналогічній посаді під час виконання завдань, що випливають із цієї посади; б) фізична особа, яка виконує завдання фізичної особи-підприємця; в) фізична особа, яку фізична особа-підприємець використовує у своїй діяльності; г) фізична особа, яка діяла від імені фізичної особи-підприємця, якщо фізична особа-підприємець використала результат такої дії (ч. 3 § 22) [173].

Для оцінки відповідальності фізичної особи, яка здійснює підприємницьку діяльність, за вчинення правопорушення застосовуються положення §20, 21 Розділу III, який присвячено засадам відповідальності юридичних осіб (ч. 1 § 23). Важливо звернути увагу на зміст ч. 1 § 21, згідно якого юридична особа може бути звільнена від відповідальності за правопорушення. Звільнення від юридичної відповідальності юридичної особи можливе у випадку, коли вона доведе, що вжила всіх необхідних заходів для запобігання правопорушенню [173]. З урахуванням ч. 1 § 23 Закону про відповідальність за правопорушення та провадження про них можна зробити висновок, що і фізична особа – суб'єкт підприємницької діяльності також не буде притягатися до юридичної відповідальності у разі доведення факту вжиття нею всіх необхідних мір стосовно запобігання вчиненню правопорушення. Цікавим також є те, що якщо фізична особа-підприємець, яка є правопорушником, припиняє бути підприємцем, її відповідальність за вчинене правопорушення не припиняється, що проголошується ч. 2 § 23 [173].

Окремі види правопорушень, що відбуваються в різних сферах державного управління, в тому числі вид і розмір адміністративних стягнень, які можуть бути накладені за їх вчинення, закріплені у Законі Чеської Республіки про деякі правопорушення від 8 березня 2016 року № 251 (зі

змінами від 1 лютого 2022 року). Серед правопорушень у підприємницькій діяльності та відповідні санкції за їх вчинення фізичними особами – суб'єктами підприємницької діяльності необхідно виділити наступні:

1) порушення порядку в державному управлінні, що відбуваються в кількох підрозділах державного управління (ч. 3 § 2): а) надає неправдиву чи неповну інформацію адміністративному органу або приховує запитовану інформацію або надає неправильну чи неповну інформацію в письмовому свідченнях адміністративному органу; б) надає неправильну або неповну інформацію адміністративному органу або приховує необхідну інформацію з метою отримання несанкціонованої вигоди; с) знищує, пошкоджує або вилучає без дозволу або порушує офіційну печатку чи офіційний знак; d) знищує, пошкоджує або видаляє без дозволу публічний указ або змінює його зміст; е) подає неправдиві або неповні показання свідка в адміністративному провадженні; f) як особа, яка дає пояснення в адміністративному органі про вчинений іншою особою правопорушення, неправдиво викладає обставину, що має істотне значення для ухвалення рішення, або приховує таку обставину. Штрафні санкції за вчинення перелічених правопорушень накладаються у розмірі: 10 000 чеських крон за правопорушення, передбачені п. с) та d); 20 000 чеських крон за правопорушення, передбачені п. а), е) або f); 50 000 чеських крон за правопорушення, передбачені п. б);

2) привласнення нагороди, почесного звання чи іншої подібної нагороди, виданої органом державної влади, і представлення такою (ч. 3 § 3), що тягне за собою накладення штрафу у розмірі до 3000 чеських крон;

3) порушення порядку в державному управлінні та правопорушення в органах місцевого самоврядування (ч. 2 § 4), що виявляється у порушенні обов'язку, передбаченого загальнообов'язковим розпорядженням муніципалітету чи регіону, і тягне за собою накладення штрафу у розмірі до 100 000 чеських крон, а у деяких випадках додатково можуть бути застосовані обмежувальні заходи;

4) порушення конфіденційності у зв'язку з кримінальним провадженням (ч. 1 § 5а), що тягне за собою накладення штрафу до 500 000 чеських крон;

5) зловмисне введення в оману (ч. 2 § 6), а саме пояснення перед органом кримінального провадження про вчинене іншою особою кримінальне правопорушення, шляхом неправдивого повідомлення про обставину, яка має істотне значення для рішення, або шляхом приховування такої обставини, що тягне за собою накладення штрафу у розмірі 50 000 чеських крон;

6) правопорушення проти власності (ч. 2 § 8), серед яких: а) завдання шкоди чужому майну (крадіжка, розтрата, шахрайство або знищення чи пошкодження предмета такого майна); б) самовільне користування чужим майном; с) привласнення чужого майна шляхом відшукування або іншим способом без згоди уповноваженої особи; d) приховування, використання або передача собі або іншій особі речі, здобутої іншою особою злочинним шляхом, або те, що для цього передбачено. Штрафні санкції за вчинення вказаних правопорушень складають до 50 000 чеських крон, а в разі повторності – до 70 000 чеських крон;

7) порушення у сфері здійснення підприємницької діяльності (§ 9): провадження комерційної, виробничої або іншої прибуткової діяльності без публічно-правової ліцензії, якщо вона потрібна (ч. 1 § 9); невиконання зобов'язань (п. а) ч. 2 § 9); внесення до комерційного документа інформації, що може створити оманливе враження (п. б) ч. 2 § 9). Штрафні санкції за вчинення перелічених правопорушень накладаються у розмірі: 100 000 чеських крон за правопорушення, передбачені ч. 1 та п. а) ч. 2 § 9; 50 000 чеських крон за правопорушення, передбачене п. б) ч. 2 § 9;

8) правопорушення у сфері порушення прав на господарське товариство (§ 10), що виявляється у несанкціонованому використанні фірмового найменування або будь-якого найменування, яке є взаємозамінним з фірмовим найменуванням або найменуванням, характерним для іншого

підприємця, та тягне за собою накладення штрафу у розмірі до 50 000 чеських крон [174].

Грузія. Відмежування адміністративно-деліктного законодавства від кримінального притаманне також і правовій системі Грузії. Зведеним нормативно-правовим актом в цій країні, спрямованим на захист майнових, соціально-економічних, політичних і особистих прав і свобод громадян, а також прав і законних інтересів підприємств, установ, організацій тощо, є Кодекс про адміністративні правопорушення Грузії від 15 грудня 1984 року (з останніми змінами, внесеними 20 вересня 2022 року). Закріпленню видів адміністративних правопорушень присвячено норми окремих розділів Особливої частини Кодексу про адміністративні правопорушення Грузії, вивчення яких дозволяє констатувати, що окремий розділ із закріплення відповідальності та санкцій щодо вчинення правопорушень у підприємницькій діяльності відсутній. Водночас за результатами дослідження особливостей деяких положень Особливої частини можна виділити наступні адміністративні правопорушення у підприємницькій діяльності:

1) порушення суб'єктом підприємницької діяльності правил торгівлі (обслуговування), що тягне за собою накладення штрафу від п'ятдесяти до ста мінімальних розмірів оплати праці (ст. 153);

2) порушення суб'єктом підприємницької діяльності критеріїв визначення придатності до оплати банкнот і монет ларі та правил їх приймання та обміну, що тягне за собою накладення штрафу на фізичну особу-підприємця в розмірі 200 ларі (ч. 2 ст. 153¹)

3) зовнішня торгівля без відповідного дозволу, яка тягне за собою накладення на фізичну та/або юридичну особу штрафу в розмірі від 20 до 50 ларі з конфіскацією предмета правопорушення (ч. 1 ст. 153³);

4) порушення юридичними особами правил торгівлі продовольчими та непродовольчими товарами, встановлених законодавством Грузії, що тягне за собою штраф у розмірі десяти мінімальних заробітних плат (ст. 154);

5) порушення працівником підприємства торгівлі та громадського харчування правил торгівлі алкогольними напоями, наслідком якого є накладення штрафу в розмірі 200 ларі (ч. 1 ст. 155);

б) незаконне виготовлення або інше незаконне використання чужого знака (знаку обслуговування), назви місця походження або географічного зазначення товару, а також виготовлення товару, незаконно позначеного (маркованого) чужим знаком (знаком обслуговування), найменування місця походження або географічне зазначення, зареєстроване фірмове найменування або включення до цивільного обороту, що тягне за собою накладення штрафу від п'ятисот до тисячі ларі з конфіскацією обладнання, необхідного для їх виробництва (ч. 1 ст. 158);

7) здійснення забороненої підприємницької діяльності або провадження діяльності без дозволу, що вимагає спеціального дозволу, що тягне за собою накладення штрафу від 400 до 500 ларі (ч. 1 ст. 164);

8) здійснення господарськими суб'єктами господарювання торговельних операцій (послуг) у разі зупинення їх діяльності, яке тягне за собою накладення штрафу в розмірі семисот мінімальних розмірів оплати праці (ч. 2 ст. 164);

9) порушення роботодавцем обов'язку сплачувати пенсійні внески за себе або за працівника, що тягне накладення штрафу у розмірі 500 ларі (ч. 1 ст. 165¹¹) тощо [175].

Вище перелічені правопорушення у підприємницькій діяльності є адміністративними проступками та тягнуть за собою застосування до особи-правопорушника адміністративних стягнень, а саме шляхом накладення штрафних санкцій. У той же час, існує ряд правопорушень у підприємницькій діяльності, що є кримінально караними, про що свідчать окремі норми Кримінального кодексу Грузії від 22 липня 1999 року (зі змінами від 9 вересня 2022 року). Зокрема, у Розділі XXVI містяться норми, що встановлюють кримінальну відповідальність за злочин проти підприємницької чи іншої господарської діяльності. До прикладу, згідно

ст. 190 встановлено відповідальність за перешкоджання законній підприємницькій діяльності, що у розумінні законодавця є необґрунтованою відмовою у реєстрації підприємства, видачі дозволу чи ліцензії або обмеження права чи свободи його господарської діяльності, здійснення контролю за діяльністю підприємства всупереч законодавству Грузії, а також втручання в його діяльність, що спричинило істотну шкоду. Покарання за такі діяння передбачаються у вигляді штрафу або громадських робіт на строк від ста двадцяти до ста вісімдесяти годин, з позбавленням права обіймати посади чи роботи на строк до трьох років, або позбавленням волі на строк до одного року [176]. Зміст зазначеної норми за змістовним наповненням схожа до змісту ст. 166³ КУпАП, що передбачає адміністративну відповідальність за дискримінацію підприємців органами влади і управління у вигляді накладення штрафу у розмірі до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [17].

Ще одним з правопорушень у підприємницькій діяльності, що за ст. 192 Кримінального кодексу Грузії визнається кримінальним правопорушенням, є незаконна підприємницька діяльність. Здійснення підприємницької діяльності без реєстрації, дозволу чи ліцензії або з порушенням дозвільних чи ліцензійних умов, яка завдала значної шкоди або супроводжувалася одержанням доходу у великому розмірі, караються штрафом або домашнім арештом на строк від шести місяців до двох років або позбавленням волі на строк від одного до трьох років [176]. У Грузії провадження підприємницької діяльності підлягає контролю з боку державних та/або муніципальних органів згідно вимог Закону Грузії про контроль за підприємницькою діяльністю від 8 червня 2001 року (зі змінами від 30 грудня 2021 року) [177].

За українським законодавством порушення порядку провадження господарської діяльності є адміністративним правопорушенням за ст. 164 КУпАП, що полягає у провадженні господарської діяльності без державної реєстрації як суб'єкта господарювання або без подання повідомлення про

початок здійснення господарської діяльності, якщо обов'язковість подання такого повідомлення передбачена законом, або без отримання ліцензії на провадження виду господарської діяльності, що підлягає ліцензуванню відповідно до закону, або у період зупинення дії ліцензії, у разі якщо законодавством не передбачені умови провадження ліцензійної діяльності у період зупинення дії ліцензії, або без одержання документа дозвільного характеру, якщо його одержання передбачене законом (крім випадків застосування принципу мовчазної згоди). Так протиправні діяння тягнуть за собою накладення штрафу від однієї тисячі до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією виготовленої продукції, знарядь виробництва, сировини і грошей, одержаних внаслідок вчинення цього адміністративного правопорушення, чи без такої [17].

Як бачимо, деякі правопорушення у підприємницькій діяльності, що за українським законодавством є адміністративними проступками і тягнуть за собою застосування адміністративних санкцій у вигляді штрафу та/або конфіскації, у свою чергу за законодавством Грузії є кримінальними правопорушеннями, вчинення яких має наслідком застосування заходів кримінально-правового характеру у вигляді штрафу, громадських робіт, позбавлення права обіймати посади чи роботи, домашнього арешту, позбавлення волі тощо в залежності від виду злочинного діяння.

Підсумовуючи здійснене вивчення досвіду окремих зарубіжних держав щодо правового регулювання юридичної відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності, вважаємо за необхідне зазначити наступне. У більшості випадків особливості юридичної відповідальності за вчинення правопорушень у підприємницькій діяльності знаходяться у прямій залежності від типу правової системи, що склалася в тій чи іншій країні. Зокрема, це стосується, головним чином, чи відокремлене адміністративно-деліктне законодавство від кримінального (як у Франції, Республіці Польща, Чеській Республіці, Грузії) або навпаки – становить невід'ємну частину останнього (США, Канада, ФРН, Італія).

При дослідженні окремих нормативно-правових актів деяких зарубіжних держав було встановлено, що юридична відповідальність за вчинення правопорушень у підприємницькій діяльності передбачає застосування до особи-правопорушника більш суворих заходів, ніж ті, що передбачені українським законодавством. Більш того, у таких країнах, як США та Канада, взагалі відсутнє розмежування правопорушень у підприємницькій діяльності на злочини та адміністративні делікти, де вони більш відомі, як «підприємницькі злочини» або «злочини білих комірців». Підприємницька злочинність (або «білокомірцева злочинність») передбачає вчинення протиправних винних діянь особливими суб'єктами, які є професіоналами у сфері бізнесу, та може проявлятися у різних формах (серед них і порушення антимонопольного/конкурентного законодавства; порушення, пов'язані з банкрутством та неплатоспроможністю). Наслідками вчинення цього виду злочинів є притягнення до кримінальної відповідальності шляхом накладення штрафних санкцій, домашнього арешту, соціальної ізоляції, конфіскації активів, а іноді й навіть позбавлення волі.

Окрім США та Канади, в інших країнах також вчинення деяких правопорушень, що посягають на суспільні відносини, виникнення яких пов'язано зі здійсненням підприємницької діяльності, передбачають настання кримінальної відповідальності. До прикладу, якщо в Україні незаконні дії у разі банкрутства є адміністративним проступком, за вчинення якого передбачено лише накладення штрафу, то у ФРН вони визнаються злочинним діянням і тягнуть накладення штрафу або позбавлення волі на строк до п'яти років. Так само, у Республіці Польща за злочини, пов'язані із неплатоспроможністю боржника або банкрутством, передбачено застосування санкцій кримінального характеру у вигляді позбавлення волі на строк до трьох років. Якщо обман покупця або замовника за українським законодавством є адміністративним правопорушенням у підприємницькій діяльності, відповідальність за вчинення якого проявляється у накладенні на особу-правопорушника штрафу, у свою чергу згідно італійського

законодавства про кримінальну відповідальність такі діяння є злочином і загрожують особі-правопорушнику позбавленням волі до двох років та штрафом до двадцяти тисяч євро. Як приклад, ще можна навести відмінності положень законодавчих актів України та Грузії щодо встановлення юридичної відповідальності за вчинення окремих видів правопорушень у підприємницькій діяльності: відповідальність за дискримінацію підприємців органами влади і управління (за українським законодавством є адміністративним проступком і передбачає накладення штрафу; за законодавством Грузії визнається кримінальним правопорушенням і карається у вигляді штрафу, виконання громадських робіт, позбавлення права обіймати посади, позбавлення волі до одного року); порушення порядку провадження господарської діяльності (в Україні розглядається як адміністративне правопорушення, за вчинення якого накладається штраф з конфіскацією; за законодавством Грузії про кримінальну відповідальність є злочином, який карається штрафом або домашнім арештом, або позбавленням волі на строк від одного до трьох років).

Водночас, ряд правопорушень у підприємницькій діяльності, за вчинення яких українським законодавством передбачається притягнення до адміністративної відповідальності, в інших державах також можуть визнаватися адміністративними проступками. Мова йде, зокрема, про адміністративні правопорушення, що посягають на суспільні відносини, врегульовані нормами господарського права (у сфері захисту економічної конкуренції, від недобросовісної конкуренції, обмеження монополізму тощо). Такі проступки, як зловживання монопольним становищем на ринку, неправомірні угоди між підприємцями, за законодавством Республіки Польща визнаються адміністративними і передбачають накладення штрафних санкцій. Серед правопорушень у підприємницькій діяльності, наслідком вчинення яких є застосування адміністративних санкцій згідно законодавства Чеської Республіки, можна виділити: надання суб'єктами підприємницької діяльності неправдивої чи неповної інформації

адміністративному органу, приховування такої інформації; порушення обов'язків, передбачених загальнообов'язковим розпорядженням муніципалітету чи регіону; провадження комерційної, виробничої або іншої прибуткової діяльності без публічно-правової ліцензії, якщо вона потрібна; невиконання зобов'язань; внесення до комерційного документа інформації, що може створити оманливе враження, тощо. Адміністративно-деліктним законодавством Грузії встановлено відповідальність за вчинення наступних правопорушень у підприємницькій діяльності: порушення суб'єктом підприємницької діяльності правил торгівлі (обслуговування); зовнішня торгівля без відповідного дозволу; порушення юридичними особами правил торгівлі продовольчими та непродовольчими товарами; порушення працівником підприємства торгівлі та громадського харчування правил торгівлі алкогольними напоями; незаконне виготовлення або інше незаконне використання чужого знака (знаку обслуговування), назви місця походження або географічного зазначення товару; здійснення забороненої підприємницької діяльності або провадження діяльності без дозволу (ліцензії); порушення роботодавцем обов'язку сплачувати пенсійні внески за себе або за працівника тощо.

3.2. Пропозиції щодо удосконалення законодавства України про адміністративну відповідальність за правопорушення у підприємницькій діяльності

У будь-якій країні динамічний розвиток суспільних відносин у багатьох сферах суспільної праці та суспільної трудової діяльності пов'язаний головним чином із процесами створення, розподілу, обміну, реалізації, споживання як матеріальних, так і нематеріальних благ. Водночас, ці відносини потребують певного упорядкування з боку держави – здійснення правового регулювання за сукупності певних правових засобів з метою юридичного оформлення, охорони та закріплення нормативного

підґрунтя для їх розвитку. Все це вбачається можливим за умови постійного пошуку варіантів створення нових норм або з урахуванням правозастосування внесення змін чи доповнень до вже існуючих, щоб захистити суспільні відносини.

З огляду на зазначене, національне законодавство час від часу потребує вдосконалення, тобто приведення його до належної якості задля ефективності використання положень окремих нормативно-правових актів, що регулюють різні сфери правових відносин. В цьому контексті адміністративно-деліктне законодавство не є виключенням, що, зокрема, стосується і питань закріплення адміністративної відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності. Тому на сьогоднішній день є очевидним, що окремі норми діючого КУпАП із визначення видів правопорушень у підприємницькій діяльності та встановлення заходів впливу на осіб-правопорушників за їх вчинення, потребують перегляду для подальшого внесення змін та/або доповнень. Пропонуємо зосередити вагу на деяких з них.

Вивчення вимог окремих норм глави 12 Особливої частини розділу II КУпАП дозволило визначити коло осіб, які можуть виступати суб'єктами вчинення адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності, до яких віднесено: 1) суб'єктів господарювання, які здійснюють підприємницьку діяльність (засновники або учасники) – як юридичні особи (створені відповідно до ЦКУ), так і фізичні особи (zareєстровані відповідно до закону як підприємці); 2) посадових або службових осіб суб'єктів господарювання, які здійснюють підприємницьку діяльність; 3) посадових осіб органів державної влади або органів місцевого самоврядування. Як відомо, загальні засади щодо визначення поняття адміністративного правопорушення та адміністративної відповідальності закріплено у нормах глави 2 Загальної частини розділу II КУпАП. Хоча трактування терміну «адміністративна відповідальність» у КУпАП відсутнє, натомість окремі положення глави 2 Загальної частини розділу II присвячено розкриттю

сутності адміністративної відповідальності певних категорій суб'єктів. Так, особливості відповідальності фізичних осіб за вчинення адміністративного правопорушення конкретизується у ст. 12 КУпАП, в якій строго визначено вік, після якого є можливим настання адміністративної відповідальності (шістнадцятирічний вік на момент вчинення адміністративного правопорушення). Ст. 13 КУпАП регламентовано умови настання адміністративної відповідальності неповнолітніх (осіб віком від шістнадцяти до вісімнадцяти років), до яких застосовуються особливі заходи впливу, визначені у ст. 24¹ КУпАП, а також визначаються адміністративні правопорушення, за вчинення яких неповнолітні можуть підлягати адміністративній відповідальності на загальних підставах. Засади відповідальності посадових осіб викладено у ст. 14, що головним чином пов'язано з виконанням ними їх службових обов'язків. Крім особливостей адміністративної відповідальності вже зазначених суб'єктів законодавцем встановлено також засади відповідальності: власників (співвласників) транспортних засобів (ст. 14¹ КУпАП); за адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані в автоматичному режимі, та за порушення правил зупинки, стоянки, паркування транспортних засобів, зафіксовані в режимі фотозйомки (відеозапису) (ст. 14² КУпАП); за адміністративні правопорушення у сфері безпеки на автомобільному транспорті (ст. 14³ КУпАП); військовослужбовців та інших осіб, на яких поширюється дія дисциплінарних статутів, за вчинення адміністративних правопорушень (ст. 15 КУпАП); іноземців і осіб без громадянства (ст. 16 КУпАП).

Одним із видів суб'єктів вчинення адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності за національним законодавством є суб'єкти господарювання, які здійснюють підприємницьку діяльність (засновники або учасники). Серед них можуть бути як юридичні особи (створені відповідно до ЦКУ), так і фізичні особи (zareєстровані відповідно до закону як підприємці) (є суб'єктами вчинення адміністративних правопорушень у

підприємницькій діяльності, передбачених ст.ст. 155 (ч. 1), 155¹, 155², 156, 156¹ (ч. 1), 159, 160, 162, 162¹ (ч. 1), 162³, 163⁴ (ч. 1, 2), 163¹⁵, 163¹⁷, 164, 164¹, 164², 164³, 164⁵, 164¹⁰ (ч. 1, 2), 164¹⁵, 164¹⁶, 165¹, 165³, 165⁴, 165⁵, 166¹, 166², 166⁴, 166¹⁶, 166¹⁷, 166¹⁸ КУпАП тощо). Вчинення більшості з видів правопорушень у підприємницькій діяльності суб'єктами господарювання (юридичною особою або фізичною особою – суб'єктом підприємницької діяльності) тягнуть застосування заходів адміністративної відповідальності у вигляді штрафів. За визначенням ст. 27 КУпАП штраф є грошовим стягненням, що накладається на громадян, посадових та юридичних осіб за адміністративні правопорушення у випадках і розмірі, встановлених цим Кодексом та іншими законами України [17]. В принципі з цього положення і випливає, що суб'єктами адміністративних правопорушень можуть бути не тільки фізичні, а ще й юридичні особи. Водночас, серед них громадяни, які є фізичними особами – підприємцями, не згадуються. Також, якщо засади адміністративної відповідальності громадян та посадових осіб закріплюються у нормах глави 12 Загальної частини розділу II КУпАП, то положення стосовно відповідальності юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців відсутні.

З огляду на зазначене, необхідно констатувати потребу у закріпленні в нормах КУпАП загальних засад відповідальності юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців, як суб'єктів підприємницької діяльності. За структурним розташуванням норм глави 2 Загальної частини розділу II КУпАП це можливо зробити шляхом доповнення її ст.ст. 13¹ «Відповідальність юридичних осіб» та 13² «Відповідальність фізичних осіб – підприємців». Таким чином вони будуть закріплені після засад відповідальності фізичних осіб (громадян за ст. 12 КУпАП і неповнолітніх за ст. 13 КУпАП) і перед нормою щодо адміністративної відповідальності посадових осіб (ст. 14 КУпАП).

Зміст ст. 13¹ «Відповідальність юридичних осіб» можна викласти наступним чином: *«Юридична особа підлягає адміністративній*

*відповідальності за наявності ознак адміністративного правопорушення, вчиненого фізичною особою, яка самотійно або як член колегіального органу юридичної особи уповноважена на виконання функцій з представництва юридичної особи та/або прийняття рішень від імені юридичної особи, та/або здійснення контролю за діяльністю юридичної особи на її користь або в її інтересах». У свою чергу, ст. 13² «Відповідальність фізичних осіб – підприємців» пропонуємо такого змісту: **«Фізичні особи – підприємці підлягають адміністративній відповідальності за адміністративні правопорушення, пов'язані з недотриманням законодавчих вимог щодо здійснення підприємницької діяльності та інших правил, забезпечення виконання яких входить до їх юридичних обов'язків».***

У зв'язку із вище викладеним важливим є перегляд змісту ст. 27 КУпАП, згідно якої суб'єктами накладення штрафу визнаються громадяни, посадові та юридичні особи. Якщо звернутися до норм глави 12 Особливої частини розділу II КУпАП, то за вчинення деяких правопорушень у підприємницькій діяльності штраф як вид адміністративного стягнення застосовується до осіб-правопорушників, серед яких можуть бути як посадові особи, юридичні особи, так і фізичні особи – підприємці (суб'єкти підприємницької діяльності). Тому відповідно вважається необхідним внесення відповідних змін до ст. 27 КУпАП, яку доцільно викласти у такій редакції: **«Штраф є грошовим стягненням, що накладається на громадян, фізичних осіб – підприємців, посадових та юридичних осіб за адміністративні правопорушення у випадках і розмірі, встановлених цим Кодексом та іншими законами України».**

При дослідженні змістовного наповнення окремих норм глави 12 Загальної частини розділу II КУпАП першим, що є явно вираженим і викликає багато запитань, вбачається використання різних назв суб'єктів правопорушень або навпаки – постраждалих від них, якими фактично виступають фізичні особи – підприємці. Наведемо декілька прикладів:

1) «громадяни, які займаються підприємницькою діяльністю» у ст.ст. 155, 156¹ КУпАП;

2) «особи, які займаються підприємницькою діяльністю» у ст.ст. 166², 166⁴ КУпАП;

3) «громадяни – суб'єкти підприємницької діяльності» ст. 155², 162¹, 163⁴, 164¹⁰, 166⁹, 166¹⁷ КУпАП;

4) «фізичні особи – підприємці» у ст.ст. 156¹, 163¹⁵, 165¹, 165⁴, 166⁶, 166¹⁰, 166¹¹, 166²⁰ КУпАП.

Як видно, навіть у одній нормі (ст. 156¹ КУпАП) одночасно зазначаються правопорушниками як «громадяни, які займаються підприємницькою діяльністю» (ч. 1 ст. 156¹ КУпАП), так і «фізичні особи – підприємці» (ч. 5, 6 ст. 156¹ КУпАП).

Зайняття фізичними особами (на ряду і з юридичними особами) підприємницькою діяльністю на території України є законним у разі проходження державної реєстрації, особливості та порядок якої головним чином визначені у Законі України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» від 15 травня 2003 року № 755-IV. Відповідно до п. 4 ч. 1 ст. 1 під державною реєстрацією фізичних осіб – підприємців розуміється офіційне визнання шляхом засвідчення державою факту набуття або позбавлення статусу підприємця фізичною особою, зміни відомостей, що містяться в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань, про фізичну особу – підприємця, а також проведення інших реєстраційних дій, передбачених Законом [178]. Тільки після проходження всієї процедури державної реєстрації, що завершується внесенням відомостей про фізичну особу – підприємця до Єдиного державного реєстру, така особа має право провадити підприємницьку діяльність. Можна дійти висновку, що при правовому врегулюванні питань стосовно державної реєстрації суб'єктів господарювання, занесення до Єдиного державного реєстру відомостей про них законодавець головним чином використовує термін «фізична особа –

підприємець». Так само, якщо звернутися до норм Господарського кодексу, у ньому теж більшою мірою використовується термін «підприємець», під яким мається на увазі «суб'єкт господарювання». Тобто у діючих нормативно-правових актах щодо встановлення правових засад і у аспекті державної реєстрації та надання особі статусу підприємця, і стосовно здійснення ним у подальшому своєї підприємницької діяльності законодавець оперує термінами «фізична особа – підприємець» та «підприємець». Натомість терміни «громадяни, які займаються підприємницькою діяльністю», «особи, які займаються підприємницькою діяльністю», «громадяни – суб'єкти підприємницької діяльності» не зустрічаються.

Важливо враховувати, що основоположні засади здійснення підприємницької діяльності (підприємництва) закладені саме у нормах Господарського кодексу. Тому вважаємо, що з метою уникнення плутанини у тлумаченні схожих за змістом термінів, як «громадяни, які займаються підприємницькою діяльністю», «особи, які займаються підприємницькою діяльністю», «громадяни – суб'єкти підприємницької діяльності», «фізичні особи – підприємці», більш коректним було б використання у перелічених нормах національного адміністративно-деліктного законодавства, якими встановлено відповідальність за вчинення адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності (ст.ст. 155, 155², 156¹, 162¹, 163⁴, 163¹⁵, 164¹⁰, 165¹, 165⁴, 166², 166⁴, 166⁶, 166⁹, 166¹⁰, 166¹¹, 166¹⁷, 166²⁰ КУпАП), єдиного словосполучення, а саме – «фізичні особи – підприємці».

Окрему увагу слід зосередити на нормі КУпАП, що встановлює адміністративну відповідальність за недобросовісну конкуренцію. Зі ст. 164³ КУпАП протиправними визнаються наступні діяння, наслідками яких є застосування адміністративних стягнень: 1) незаконне копіювання форми, упаковки, зовнішнього оформлення, а так само імітація, копіювання, пряме відтворення товару іншого підприємця, самовільне використання його імені (ч. 1); 2) умисне поширення неправдивих або неточних відомостей, які можуть завдати шкоди діловій репутації або майновим інтересам іншого

підприємця (ч. 2); 3) отримання, використання, розголошення комерційної таємниці, а також іншої конфіденційної інформації з метою заподіяння шкоди діловій репутації або майну іншого підприємця (ч. 3) [17].

Правові засади захисту суб'єктів господарювання і споживачів від недобросовісної конкуренції містяться у Законі України «Про захист від недобросовісної конкуренції». Недобросовісна конкуренція у ньому визначається як будь-які дії у конкуренції, що суперечать торговим та іншим чесним звичаям у господарській діяльності [14]. При цьому які саме дії можуть розцінюватися як недобросовісна конкуренція у цьому нормативно-правовому акті прописані. До них віднесено, зокрема: 1) копіювання зовнішнього вигляду виробу, під яким розуміється відтворення зовнішнього вигляду виробу іншого суб'єкта господарювання і введення його у господарський обіг без однозначного зазначення виробника копії, що може призвести до змішування з діяльністю іншого суб'єкта господарювання (ч. 1 ст. 6); 2) дискредитація суб'єкта господарювання, що полягає у поширенні у будь-якій формі неправдивих, неточних або неповних відомостей, пов'язаних з особою чи діяльністю суб'єкта господарювання, у тому числі щодо його товарів, які завдали або могли завдати шкоди діловій репутації суб'єкта господарювання (ст. 8); 3) неправомірне збирання, розголошення та використання комерційної таємниці (ст.ст. 16–19) [14]. За всі перелічені протиправні дії передбачено ст. 164³ КУпАП адміністративну відповідальність. Водночас, окрім зазначених є й інші протиправні діяння, що охоплюються поняттям «недобросовісна конкуренція». Мова йде про неправомірне використання позначень (ст. 4) та неправомірне використання товару іншого виробника (ст. 5). У цьому контексті цілком логічно було б закріплення у ст. 164³ КУпАП відповідальності за правопорушення, передбачені ст.ст. 4 та 5 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції». На додаток слід вказати, що за подібні протиправні діяння передбачено адміністративну відповідальність згідно Кодексу про адміністративні правопорушення Грузії.

Отже, з урахуванням норм Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» вбачається необхідним доповнення ст. 164³ КУпАП відповідними частинами, а саме:

– ч. 4 щодо встановлення відповідальності за неправомірне використання імені, комерційного (фірмового) найменування, торговельної марки (знака для товарів і послуг), рекламних матеріалів, оформлення упаковки товарів і періодичних видань, інших позначень без дозволу (згоди) суб'єкта господарювання, який раніше почав використовувати їх або схожі на них позначення у господарській діяльності, що призвело чи може призвести до змішування з діяльністю цього суб'єкта господарювання – тягне за собою накладення штрафу від до неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (що передбачає накладення штрафу);

– ч. 5 щодо встановлення відповідальності за введення у господарський обіг під своїм позначенням товару іншого виробника шляхом змін чи зняття позначень виробника без дозволу уповноваженої на те особи (що передбачає накладення штрафу з конфіскацією зазначеного товару чи без такої).

Аналіз норм глави 12 Особливої частини розділу II КУпАП дає підстави для твердження, що при встановленні виду адміністративних стягнень, які застосовуються до осіб-правопорушників у разі вчинення того чи іншого адміністративного проступку у підприємницькій діяльності, часто окремо передбачаються санкції за повторність. У ст. 35 КУпАП законодавцем закріплено вичерпний перелік обставин, що обтяжують відповідальність за адміністративне правопорушення. Ними визнаються:

- 1) продовження протиправної поведінки, незважаючи на вимогу уповноважених на те осіб припинити її;
- 2) повторне протягом року вчинення однорідного правопорушення, за яке особу вже було піддано адміністративному стягненню; вчинення правопорушення особою, яка раніше вчинила кримінальне правопорушення;
- 3) втягнення неповнолітнього в правопорушення;
- 4) вчинення правопорушення групою осіб;

5) вчинення правопорушення в умовах стихійного лиха або за інших надзвичайних обставин;

б) вчинення правопорушення в стані сп'яніння. Орган (посадова особа), який накладає адміністративне стягнення, залежно від характеру адміністративного правопорушення може не визнати дану обставину обтяжуючою [17].

Отже, повторність необхідно розглядати як кваліфікуючу ознаку складу адміністративного правопорушення, наявність якої обтяжує адміністративну відповідальність. Можливість притягнення до відповідальності за повторне вчинення того чи іншого адміністративного проступку, як правило, вказується у тій самій нормі, в якій визначається юридичний склад останнього. Повторність є, зокрема, кваліфікуючою ознакою адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності, відповідальність за вчинення яких встановлена ч. 3 ст. 155, ч. 2 ст. 155¹, ч. 2 ст. 155², ч. 4 ст. 156, ч. 6 ст. 156¹, ч. 2 ст. 163¹, ч. 1 ст. 163², ч. 2 ст. 163³, ч. 2 ст. 163⁴, ч. 2 ст. 164, ч. 2 ст. 164¹, ч. 2 ст. 164², ч. 2 ст. 164¹⁶, ч. 2 ст. 165³, ч. 2 ст. 165⁴, ч. 2 ст. 165⁵, ч. 2 ст. 166⁶, ч. 2 ст. 166¹⁰, ч. 2 та ч. 5 ст. 166¹¹, ч. 2 ст. 166¹², ч. 2 ст. 166²¹, ч. 2 ст. 166²³, ч. 2 ст. 166²⁷ КУпАП тощо.

Водночас, для ряду адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності не передбачається додатково санкцій за повторність як обтяжливу обставину. До прикладу, відповідно до ст. 159 КУпАП за порушення правил торгівлі на ринках можуть бути застосовані різні види адміністративних стягнень: 1) або попередження (як для громадян, так і для посадових осіб); 2) або накладення штрафу (на громадян від одного до трьох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, на посадових осіб – від трьох до семи неоподатковуваних мінімумів доходів громадян) [17].

Вимоги щодо функціонування створених в установленому порядку ринків усіх форм власності, організації оптового та роздрібного продажу на них сільгосппродуктів, продовольчих і непродовольчих товарів, худоби, тварин, кормів тощо, надання послуг, додержання ветеринарних, санітарних,

протипожежних вимог і правил безпеки праці на ринках, прав споживачів і вимог податкового законодавства визначені у діючих Правилах торгівлі на ринках, затверджених наказом Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України, Міністерства внутрішніх справ України, Державної податкової адміністрації України, Державного комітету стандартизації, метрології та сертифікації України від 26 лютого 2002 року № 57/188/84/105. Окрім фізичних осіб – громадян України, іноземних громадян, осіб без громадянства можливість здійснення торгівлі на ринках надається також суб'єктам підприємницької діяльності та юридичним особам незалежно від форм власності. Особи, винні в порушенні цих Правил, несуть відповідальність згідно із законодавством [179]. Зазначені Правила є базовими для прийняття відповідними міськими радами різних міст держави локальних нормативних документів (регуляторних актів) із регулювання правил торгівлі на ринках. Як приклад, у м. Умань діють Правила торгівлі на ринках, затверджені рішенням Уманської міської ради., згідно яких одним з обов'язків продавців є надання покупцям відомостей про товари, недопущення порушень прав споживачів, відпуск товару упакованим або в тару покупця повною мірою і вагою, утримання робочого місця в чистоті та порядку. Зазначається, що систематичні порушення суб'єктом підприємницької діяльності правил торгівлі на ринку можуть мати наслідком позбавлення особи-порушника торгового місця [180].

Вище вказане дає підстави для твердження, що порушення правил торгівлі на ринках, відповідальність за яке передбачене ст. 159 КУпАП, може бути як одноразовим, так і повторюватись. Виправданим у даному випадку було б доповнення ст. 159 КУпАП ч. 2, що закріпила адміністративну відповідальність за дії, передбачені ч. 1 цієї статті, вчинені повторно протягом року після накладення адміністративного стягнення.

На наше переконання, додаткове закріплення адміністративних стягнень за повторність вчинення адміністративних проступків було б доцільно і у ст.ст. 162¹ «Порушення порядку здійснення валютних операцій»,

164³ «Недобросовісна конкуренція», 166¹ «Зловживання монополієм на ринку», 166² «Неправомірні угоди між підприємцями» КУпАП тощо.

Наступні питання, що потребують більш детального аналізу, пов'язані із встановленням заходів адміністративної відповідальності за вчинення окремих правопорушень у підприємницькій діяльності. Серед цієї категорії адміністративних правопорушень окрему групу складають ті, що посягають на суспільні відносини, врегульовані нормами господарського права (у сфері захисту економічної конкуренції, від недобросовісної конкуренції, обмеження монополізму, захисту прав споживачів).

Економічна конкуренція в Україні підлягає державному захисту, що на законодавчому рівні регламентовано нормами Закону України «Про захист економічної конкуренції». Вчинення протиправних діянь, спрямованих на порушення правового порядку із захисту економічної конкуренції, звісно має своїм наслідком притягнення осіб-правопорушників до відповідальності. При цьому важливо зазначити, що суб'єктами вчинення антиконкурентних дій можуть виступати не тільки суб'єкти господарювання, які здійснюють їх по відношенню до інших, але й органи влади, органи місцевого самоврядування, органи адміністративно-господарського управління та контролю. Згідно ч. 1 ст. 15 Закону України «Про захист економічної конкуренції» антиконкурентними діями органів влади, органів місцевого самоврядування, органів адміністративно-господарського управління та контролю є прийняття будь-яких актів (рішень, наказів, розпоряджень, постанов тощо), надання письмових чи усних вказівок, укладення угод або будь-які інші дії чи бездіяльність органів влади, органів місцевого самоврядування, органів адміністративно-господарського управління та контролю (колегіального органу чи посадової особи), які призвели або можуть призвести до недопущення, усунення, обмеження чи спотворення конкуренції [15].

При вивченні досвіду зарубіжних країн із правового регулювання юридичної відповідальності за правопорушення у підприємницькій

діяльності шляхом дослідження окремих нормативно-правових актів деяких зарубіжних держав було встановлено, що юридична відповідальність за вчинення правопорушень у підприємницькій діяльності передбачає застосування до осіб-правопорушників більш суворих заходів, ніж ті, що передбачені українським законодавством. Це також стосується правопорушень проти підприємницької чи іншої господарської діяльності, що вчиняються посадовими особами органів державної влади або органів місцевого самоврядування. Як приклад можна навести встановлення відповідальності за перешкоджання законній підприємницькій діяльності за законодавством Грузії, згідно якого наслідком його вчинення є притягнення особи-правопорушника до кримінальної відповідальності. Ст. 190 Кримінального кодексу передбачає застосування санкцій у вигляді штрафу або громадських робіт на строк від ста двадцяти до ста вісімдесяти годин, з позбавленням права обіймати посади чи роботи на строк до трьох років, або позбавленням волі на строк до одного року [176].

Таким чином, вважається необхідним перегляд виду адміністративних стягнень, що застосовуються до посадових осіб органів влади, органів місцевого самоврядування, органів адміністративно-господарського управління та контролю, у разі вчинення протиправних діянь з дискримінації суб'єктів господарювання. Більш логічним у даному випадку було б закріплення адміністративної відповідальності не тільки шляхом накладення штрафу, а додатково застосування санкції у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. Тому санкцію ст. 166³ КУпАП пропонується викласти у такій редакції: «тягнуть за собою накладення штрафу у розмірі до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян **з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю строком на один рік**».

Зауважимо, що посадові особи органів державної влади або органів місцевого самоврядування можуть виступати суб'єктами адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності, що передбачені ст.ст. 166^б,

166¹⁰, 166¹¹, 166¹², 166²¹, 166²⁷ КУпАП. Так, ч. 1 ст. 166⁶ КУпАП передбачає адміністративну відповідальність у вигляді накладення штрафу на голову комісії з припинення юридичної особи, ліквідаційної комісії, на ліквідатора або на посадових осіб (у розмірі від шістдесяти до вісімдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян) за неподання в установленій законом строк державному реєстраторові документів, обов'язкове подання яких встановлено законом для припинення юридичної особи, чи подання недостовірних відомостей у таких документах [17]. Водночас не виключається, що такі протиправні діяння можуть бути вчинені знову, тому окремо у ч. 2 ст. 166⁶ КУпАП закріплено кваліфікуючу ознаку – повторність вчинення адміністративного правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 166⁶ КУпАП, якщо особу протягом року було піддано адміністративному стягненню за такі ж порушення. У такому випадку розмір штрафних санкцій, що можуть бути накладені на голову комісії з припинення юридичної особи, ліквідаційної комісії, на ліквідатора або на посадових осіб, вищий (складає від вісімдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян). З метою підвищення юридичної відповідальності суб'єктів адміністративного правопорушення, визначених у ч. 2 ст. 166⁶ КУпАП, та із врахуванням наявності кваліфікуючої обставини проступку – повторності вчинення (як обтяжуючої обставини), доцільним є викладення санкції цієї норми наступним чином: «тягнуть за собою накладення штрафу на голову комісії з припинення юридичної особи, ліквідаційної комісії, на ліквідатора або на посадових осіб від вісімдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян **з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю строком на один рік**».

Як було попередньо з'ясовано шляхом аналізу вимог ст. 35 КУпАП, повторність необхідно розглядати як кваліфікуючу ознаку складу адміністративного правопорушення, наявність якої обтяжує адміністративну відповідальність. Відтак, вважаємо, що окрім ст. 166³, ч. 2 ст. 166⁶ КУпАП необхідно також переглянути міри адміністративних стягнень у ст.ст. 166¹⁰,

166¹¹, 166¹², 166²¹, 166²⁷ КУпАП за вчинення передбачених ними адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності повторно (протягом року після накладення адміністративного стягнення). Тому для ефективності та якості реалізації адміністративної відповідальності посадових осіб за повторність вчинення протиправних винних діянь, передбачених ст.ст. 166¹⁰, 166¹¹, 166¹², 166²¹, 166²³, 166²⁴, 166²⁷ КУпАП, закріпити додатковий вид адміністративного стягнення шляхом доповнення санкцій ч. 2 ст. 166¹⁰, ч. 2 ст. 166¹¹, ч. 2 ст. 166¹², ч. 2 ст. 166²¹, ч. 2 ст. 166²⁷ КУпАП словосполученням **«з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю строком на один рік»**.

Підсумовуючи здійснене дослідження особливостей окремих видів правопорушень у підприємницькій діяльності та встановлення заходів впливу на осіб-правопорушників за їх вчинення, необхідно констатувати, що окремі норми діючого КУпАП потребують перегляду для подальшого внесення змін та/або доповнень. Серед них важливими визначено наступні:

1) закріпити у нормах КУпАП загальні засади відповідальності юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців, як суб'єктів підприємницької діяльності, шляхом доповнення глави 2 Загальної частини розділу II ст.ст. 13¹ «Відповідальність юридичних осіб» та 13² «Відповідальність фізичних осіб – підприємців». Таким чином вони будуть закріплені після засад відповідальності фізичних осіб (громадян за ст. 12 КУпАП і неповнолітніх за ст. 13 КУпАП) і перед нормою щодо адміністративної відповідальності посадових осіб (ст. 14 КУпАП);

2) з метою уникнення плутанини у тлумаченні схожих за змістом термінів, як «громадяни, які займаються підприємницькою діяльністю», «особи, які займаються підприємницькою діяльністю», «громадяни – суб'єкти підприємницької діяльності», «фізичні особи – підприємці», використовувати у нормах національного адміністративно-деліктного законодавства, якими встановлено відповідальність за вчинення адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності (ст.ст. 155,

155², 156¹, 162¹, 163⁴, 163¹⁵, 164¹⁰, 165¹, 165⁴, 166², 166⁴, 166⁶, 166⁹, 166¹⁰, 166¹¹, 166¹⁷, 166²⁰ КУпАП), єдине словосполучення, а саме – «фізичні особи – підприємці»;

3) з урахуванням вимог діючого законодавства в сфері захисту від недобросовісної конкуренції суб'єктів господарювання і споживачів передбачити додаткові заходи адміністративної відповідальності, а саме доповнити ст. 164³ «Недобросовісна конкуренція» КУпАП відповідними частинами:

– ч. 4 щодо встановлення відповідальності за неправомірне використання імені, комерційного (фірмового) найменування, торговельної марки (знака для товарів і послуг), рекламних матеріалів, оформлення упаковки товарів і періодичних видань, інших позначень без дозволу (згоди) суб'єкта господарювання, який раніше почав використовувати їх або схожі на них позначення у господарській діяльності, що призвело чи може призвести до змішування з діяльністю цього суб'єкта господарювання (що передбачає накладення штрафу);

– ч. 5 щодо встановлення відповідальності за введення у господарський обіг під своїм позначенням товару іншого виробника шляхом змін чи зняття позначень виробника без дозволу уповноваженої на те особи (що передбачає накладення штрафу з конфіскацією зазначеного товару чи без такої);

4) здійснити додаткове закріплення адміністративних стягнень за повторність вчинення адміністративних проступків, передбачених ст.ст. 159 «Порушення правил торгівлі на ринках», 162¹ «Порушення порядку здійснення валютних операцій», 164³ «Недобросовісна конкуренція», 166¹ «Зловживання монопольним становищем на ринку», 166² «Неправомірні угоди між підприємцями» КУпАП тощо;

5) підвищити адміністративну відповідальність посадових осіб у разі повторності вчинення правопорушень у підприємницькій діяльності як обтяжуючої (кваліфікуючої) обставини проступку шляхом доповнення санкцій ст. 166³ «Дискримінація підприємців органами влади і управління»,

ч. 2 ст. 166⁶ «Порушення порядку припинення юридичної особи або підприємницької діяльності фізичної особи – підприємця», ч. 2 ст. 166¹⁰ «Порушення вимог законодавства про дозвільну систему у сфері господарської діяльності», ч. 2 ст. 166¹¹ «Порушення законодавства про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань», ч. 2 ст. 166¹² «Порушення законодавства у сфері ліцензування видів господарської діяльності», ч. 2 ст. 166²¹ «Порушення порядку здійснення державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності», ч. 2 ст. 166²⁷ «Порушення законодавства у сфері надання адміністративних послуг» КУпАП словосполученням **«з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю строком на один рік»**.

Акцентуємо увагу, що перелік вище запропонованих змін та доповнень стосовно удосконалення законодавства України про адміністративну відповідальність за правопорушення у підприємницькій діяльності не претендує на визнання його вичерпним, а є підставою для подальших наукових досліджень у цьому напрямку.

Висновки до розділу 3

Вивчення досвіду окремих зарубіжних держав щодо правового регулювання юридичної відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності показало наступне. У більшості випадків особливості юридичної відповідальності за вчинення правопорушень у підприємницькій діяльності знаходяться у прямій залежності від типу правової системи, що склалася в тій чи іншій країні. Зокрема, це стосується, головним чином, чи відокремлене адміністративно-деліктне законодавство від кримінального (як у Франції, Республіці Польща, Чеській Республіці, Грузії) або навпаки – становить невід’ємну частину останнього (США, Канада, ФРН, Італія). При дослідженні окремих нормативно-правових актів

деяких зарубіжних держав було встановлено, що юридична відповідальність за вчинення правопорушень у підприємницькій діяльності передбачає застосування до особи-правопорушника більш суворих заходів, ніж ті, що передбачені українським законодавством. Більш того, у таких країнах, як США та Канада, взагалі відсутнє розмежування правопорушень у підприємницькій діяльності на злочини та адміністративні делікти, де вони більш відомі, як «підприємницькі злочини» або «злочини білих комірців».

Окрім США та Канади, в інших країнах також вчинення деяких правопорушень, що посягають на суспільні відносини, виникнення яких пов'язано зі здійсненням підприємницької діяльності, передбачають настання кримінальної відповідальності. Прикладами є наступні: 1) незаконні дії у разі банкрутства (в Україні це адміністративний поступок, що тягне накладення штрафу; у ФРН вони визнаються злочинним діянням і тягнуть накладення штрафу або позбавлення волі на строк до п'яти років; у Республіці Польща також визнаються злочинами і передбачають застосування санкцій кримінального характеру у вигляді позбавлення волі на строк до трьох років); 2) обман покупця або замовника (за українським законодавством є адміністративним правопорушенням у підприємницькій діяльності, відповідальність за вчинення якого проявляється у накладенні на особу-правопорушника штрафу; згідно італійського законодавства про кримінальну відповідальність такі діяння є злочином і загрожують особі-правопорушнику позбавленням волі до двох років та штрафом до двадцяти тисяч євро; 3) відповідальність за дискримінацію підприємців органами влади і управління (за українським законодавством є адміністративним проступком і передбачає накладення штрафу; за законодавством Грузії визнається кримінальним правопорушенням і карається у вигляді штрафу, виконання громадських робіт, позбавлення права обіймати посади, позбавлення волі до одного року); 4) порушення порядку провадження господарської діяльності (в Україні є адміністративним проступком, за вчинення якого накладається штраф з конфіскацією; за законодавством Грузії про кримінальну

відповідальність є злочином, який карається штрафом або домашнім арештом, або позбавленням волі на строк від одного до трьох років) тощо.

Водночас, ряд правопорушень у підприємницькій діяльності, за вчинення яких українським законодавством передбачається притягнення до адміністративної відповідальності, в інших державах також можуть визнаватися адміністративними проступками, а саме: 1) зловживання монопольним становищем на ринку, неправомірні угоди між підприємцями за законодавством Республіки Польща визнаються адміністративними і передбачають накладення штрафних санкцій; 2) застосування адміністративних санкцій згідно законодавства Чеської Республіки за надання суб'єктами підприємницької діяльності неправдивої чи неповної інформації адміністративному органу або приховування такої інформації, провадження комерційної, виробничої або іншої прибуткової діяльності без публічно-правової ліцензії; 3) адміністративно-деліктним законодавством Грузії встановлено відповідальність за вчинення правопорушень у підприємницькій діяльності, як порушення суб'єктом підприємницької діяльності правил торгівлі (обслуговування), зовнішня торгівля без відповідного дозволу, порушення юридичними особами правил торгівлі продовольчими та непродовольчими товарами; порушення працівником підприємства торгівлі та громадського харчування правил торгівлі алкогольними напоями, здійснення забороненої підприємницької діяльності або провадження діяльності без дозволу (ліцензії) тощо.

За результатами здійсненого дослідження особливостей окремих видів правопорушень у підприємницькій діяльності та встановлення заходів впливу на осіб-правопорушників за їх вчинення, констатовано, що окремі норми діючого КУпАП потребують перегляду для подальшого внесення змін та/або доповнень. Серед них важливими визначено наступні:

1) закріпити у нормах КУпАП загальні засади відповідальності юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців, як суб'єктів підприємницької діяльності, шляхом доповнення глави 2 Загальної частини

розділу II ст.ст. 13¹ «Відповідальність юридичних осіб» та 13² «Відповідальність фізичних осіб – підприємців»;

2) з метою уникнення плутанини у тлумаченні схожих за змістом термінів, як «громадяни, які займаються підприємницькою діяльністю», «особи, які займаються підприємницькою діяльністю», «громадяни – суб'єкти підприємницької діяльності», «фізичні особи – підприємці», використовувати у нормах національного адміністративно-деліктного законодавства, якими встановлено відповідальність за вчинення адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності (ст.ст. 155, 155², 156¹, 162¹, 163⁴, 163¹⁵, 164¹⁰, 165¹, 165⁴, 166², 166⁴, 166⁶, 166⁹, 166¹⁰, 166¹¹, 166¹⁷, 166²⁰ КУпАП), єдине словосполучення, а саме – «фізичні особи – підприємці»;

3) з урахуванням вимог діючого законодавства в сфері захисту від недобросовісної конкуренції суб'єктів господарювання і споживачів передбачити додаткові заходи адміністративної відповідальності, а саме доповнити ст. 164³ «Недобросовісна конкуренція» КУпАП ч. 4 та ч. 5 щодо встановлення відповідальності відповідно за неправомірне використання позначень та неправомірне використання товару іншого виробника

4) здійснити додаткове закріплення адміністративних стягнень за повторність вчинення адміністративних проступків, передбачених ст.ст. 159, 162¹, 164³, 166¹, 166² КУпАП тощо;

5) підвищити адміністративну відповідальність посадових осіб у разі повторності вчинення правопорушень у підприємницькій діяльності як обтяжуючої (кваліфікуючої) обставини проступку шляхом доповнення санкцій ст. 166³, ч. 2 ст. 166⁶, ч. 2 ст. 166¹⁰, ч. 2 ст. 166¹¹, ч. 2 ст. 166¹², ч. 2 ст. 166²¹, ч. 2 ст. 166²⁷ КУпАП словосполученням **«з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю строком на один рік»**.

ВИСНОВКИ

В результаті дисертаційного дослідження шляхом аналізу положень діючого національного законодавства та узагальнення зарубіжного досвіду з правового регулювання юридичної відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності, вивчення наукових праць фахівців у галузях загальної теорії права та теорії адміністративного права, а також інших галузевих правових наук (зокрема, господарського, фінансового, податкового права, права соціального забезпечення) сформульовано ряд наукових положень, висновків, узагальнень та обґрунтовано низку рекомендацій з метою вирішення важливих наукових завдань – визначення сутності та особливостей адміністративно-правових засад відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності, вироблення пропозицій щодо удосконалення законодавства України про адміністративну відповідальність за вчинення такого виду правопорушень. Найважливішими з них є такі:

1. З урахуванням проведеного дослідження особливостей формування адміністративно-правових засад відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності, виділено декілька етапів становлення та розвитку законодавства України про адміністративну відповідальність за правопорушення у зазначеній сфері: 1) 1-й етап (1991 – 1995 роки) – запровадження адміністративної відповідальності за порушення антимонопольно-конкурентного законодавства в Україні; 2) 2-й етап (1994 – 2000 роки) – вдосконалення та розвиток адміністративно-правових засад відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності; 3) 3-й етап (2001 рік – до сьогодні) – оновлення вітчизняного законодавства щодо правового регулювання інституту адміністративної відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності.

2. Запропоновано під *адміністративною відповідальністю за правопорушення у підприємницькій діяльності* розуміти передбачені нормами адміністративно-деліктного законодавства вид та міру обов'язку суб'єктів

суспільних відносин зазнавати заходів адміністративно-правового примусу за недотримання та/або невиконання законодавчо встановленого порядку провадження підприємницької діяльності, що передбачає настання для особи-правопорушника негативних наслідків матеріального характеру.

Принципи адміністративної відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності визначено як певну систему основоположних засад (положень, ідей), за допомогою яких гарантуються та охороняються права і законні інтереси учасників відносин у сфері господарювання, а також застосовуються заходи адміністративно-правового примусу за недотримання та/або невиконання законодавчо встановленого порядку провадження підприємницької діяльності. До принципів адміністративної відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності віднесено: 1) загальні принципи – принципи, характерні всім видам юридичної відповідальності (законності; гуманізму; справедливості; обґрунтованості; своєчасності; індивідуалізації; доцільності; невідворотності тощо); 2) спеціальні принципи – принципи, притаманні інституту адміністративної відповідальності (повноти прав і свобод громадян у адміністративно-правовій сфері; взаємної відповідальність держави та особи; служіння органів державної влади людині; обмеженість втручання органів державної влади в громадське й особисте життя людини тощо).

Зроблено висновок, що із врахуванням специфіки адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності підстави адміністративної відповідальності за вчинення такого виду правопорушень (проступків) доцільно розглядати як сукупність обставини (умов), за наявності яких можливе настання для особи-правопорушника (суб'єкта адміністративної відповідальності) негативних наслідків матеріального характеру за недотримання та/або невиконання законодавчо встановленого порядку провадження підприємницької діяльності. Серед підстав адміністративної відповідальності за вчинення правопорушень у підприємницькій діяльності названо та розкрито фактичну, юридичну (нормативну), процесуальну.

Ознаки адміністративної відповідальності за правопорушення у підприємницькій класифіковано на загальні (притаманні загалом адміністративній відповідальності) та спеціальні (характеризують адміністративну відповідальність, яка настає за вчинення правопорушень саме у підприємницькій діяльності).

3. Констатовано, що адміністративним правопорушенням у підприємницькій діяльності притаманні ознаки, якими характеризуються всі без виключення адміністративні правопорушення. У той же час, ці правопорушення мають й власну специфіку, тобто такі характеристики, що деталізують конкретний вид адміністративного проступку у підприємницькій діяльності й дозволяють кваліфікувати його за відповідною нормою глави 12 Особливої частини розділу II КУпАП. Ознаки адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності згруповано наступним чином: 1) загальні – такі, що притаманні всім видам адміністративних правопорушень (є діянням, що може виражатися як у формі дії, так і бездіяльності; протиправність; винність; суспільна шкідливість; адміністративна караність); 2) спеціальні – притаманні саме адміністративним правопорушенням у підприємницькій діяльності, що додатково класифіковано на основні (ознаки, якими характеризуються всі адміністративні правопорушення в підприємницькій діяльності) та факультативні (ознаки, що притаманні лише окремим видам адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності).

З урахуванням визначених ознак досліджуваного виду адміністративного проступку, а також виходячи із загальноприйнятого розуміння терміну «адміністративне правопорушення» у теорії адміністративного права та його законодавчого трактування, сформульовано визначення поняття «адміністративне правопорушення у підприємницькій діяльності» як протиправне, винне діяння (дія чи бездіяльність), вчинене умисне або через необережність, що посягає на суспільні відносини, які виникають у процесі здійснення підприємницької діяльності в Україні, та

порушує законодавчі вимоги, встановлені нормами господарського права, фінансового права, податкового права та права соціального забезпечення, за вчинення якого адміністративно-деліктним законодавством передбачено настання адміністративної відповідальності

Адміністративні правопорушення у підприємницькій діяльності класифіковано за наступними критеріями: 1) пов'язані із здійсненням торгівельно-господарської діяльності (оптової або роздрібною торгівлі, громадським харчуванням); 2) пов'язані з наданням послуг; 3) пов'язані з виконанням робіт; 4) пов'язані безпосередньо із провадженням підприємницької діяльності.

4. У результаті з'ясування сутності об'єктивних ознак окремих адміністративних правопорушень, підсумовано, що вони представлені об'єктом та об'єктивною стороною, що є невід'ємними елементами юридичного складу, а тому їх наявність є обов'язковою для адміністративно-правової кваліфікації. Під об'єктом адміністративного правопорушення у підприємницькій діяльності доцільно розуміти суспільні відносини, які виникають у процесі здійснення підприємницької діяльності в Україні, що регулюються нормами господарського права, фінансового права, податкового права, права соціального забезпечення та охороняються заходами адміністративної відповідальності, передбаченими діючим адміністративно-деліктним законодавством України. У свою чергу, об'єктивна сторона адміністративного правопорушення у підприємницькій діяльності представлена певними ознаками, визначеними диспозицією конкретної норми глави 12 Особливої частини розділу II КУпАП, що у сукупності характеризують зовнішню сторону протиправного винного діяння та є обов'язковими для його кваліфікації як адміністративного правопорушення (проступку) у підприємницькій діяльності.

5. Визначено коло суб'єктів адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності, яких згруповано наступним чином: 1) суб'єкти господарювання, які здійснюють підприємницьку діяльність (засновники або

учасники) – як юридичні особи (створені відповідно до ЦК України), так і фізичні особи (zareєстровані відповідно до закону як підприємці); 2) посадові або службові особи суб'єктів господарювання, які здійснюють підприємницьку діяльність; 3) посадові особи органів державної влади або органів місцевого самоврядування. Встановлено, що суб'єктивна сторона ряду адміністративних проступків у підприємницькій діяльності характеризується наявністю вини, формами прояву якої може бути як умисел (навмисність), так і необережність.

Сформовано авторський підхід до класифікації адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності за такими критеріями: 1) в залежності від об'єкту посягання (адміністративні правопорушення у підприємницькій діяльності, що посягають на суспільні відносини, врегульовані нормами: господарського права; фінансового права; податкового права; права соціального забезпечення); 2) в залежності від особливостей об'єктивної сторони адміністративного правопорушення у підприємницькій діяльності (прості або складні; з формальним складом, з матеріальним складом, з формально-матеріальним складом); 3) в залежності від суб'єкта вчинення адміністративного правопорушення у підприємницькій діяльності (суб'єктом вчинення яких можуть бути: суб'єкти господарювання, які здійснюють підприємницьку діяльність; посадові або службові особи суб'єктів господарювання, які здійснюють підприємницьку діяльність; посадові особи органів державної влади або органів місцевого самоврядування); 4) в залежності від особливостей суб'єктивної сторони адміністративного правопорушення у підприємницькій діяльності (яким притаманна умисна форма вини; такі, що можуть бути вчинені як у формі умислу, так і необережності).

6. Узагальнено досвід зарубіжних країн (зокрема, Сполучених Штатів Америки, Канади, Федеративної Республіки Німеччина, Італії, Франції, Республіки Польща, Чеської Республіки, Грузії) з правового регулювання юридичної відповідальності за правопорушення у підприємницькій

діяльності. З'ясовано, що у більшості випадків особливості юридичної відповідальності за вчинення правопорушень у підприємницькій діяльності знаходяться у прямій залежності від типу правової системи, що склалася в тій чи іншій країні. При дослідженні окремих нормативно-правових актів деяких зарубіжних держав встановлено, що юридична відповідальність за вчинення правопорушень у підприємницькій діяльності передбачає застосування до особи-правопорушника більш суворих заходів, ніж ті, що передбачені українським законодавством. Більш того, у таких країнах, як США та Канада, взагалі відсутнє розмежування правопорушень у підприємницькій діяльності на злочини та адміністративні делікти, де вони більш відомі, як «підприємницькі злочини» або «злочини білих комерців». Окрім США та Канади, в інших країнах також вчинення деяких правопорушень, що посягають на суспільні відносини, виникнення яких пов'язано зі здійсненням підприємницької діяльності, передбачають настання кримінальної відповідальності (за незаконні дії у разі банкрутства у Федеративній Республіці Німеччина та у Республіці Польща; за обман покупця або замовника за законодавством Італії; за дискримінацію підприємців органами влади та за порушення порядку провадження господарської діяльності згідно законодавства Грузії тощо). Водночас, ряд правопорушень у підприємницькій діяльності, за вчинення яких українським законодавством передбачається притягнення до адміністративної відповідальності, в інших державах також можуть визнаватися адміністративними проступками, а саме:

- 1) зловживання монопольним становищем на ринку, неправомірні угоди між підприємцями (за законодавством Республіки Польща);
- 2) за надання суб'єктами підприємницької діяльності неправдивої чи неповної інформації адміністративному органу або приховування такої інформації, провадження комерційної, виробничої або іншої прибуткової діяльності без публічно-правової ліцензії (згідно законодавства Чеської Республіки);
- 3) порушення суб'єктом підприємницької діяльності правил торгівлі (обслуговування), здійснення забороненої підприємницької діяльності або провадження

діяльності без дозволу (ліцензії), порушення юридичними особами правил торгівлі продовольчими та непродовольчими товарами (за адміністративно-деліктним законодавством Грузії) тощо.

7. За результатами здійсненого дослідження особливостей окремих видів правопорушень у підприємницькій діяльності та встановлення заходів впливу на осіб-правопорушників за їх вчинення, констатовано, що окремі норми діючого КУпАП потребують перегляду для подальшого внесення змін та/або доповнень. Серед них важливими визначено наступні: 1) закріпити у нормах КУпАП загальні засади відповідальності юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців, як суб'єктів підприємницької діяльності, шляхом доповнення глави 2 Загальної частини розділу II відповідними нормами; 2) з метою уникнення плутанини у тлумаченні схожих за змістом термінів, як «громадяни, які займаються підприємницькою діяльністю», «особи, які займаються підприємницькою діяльністю», «громадяни – суб'єкти підприємницької діяльності», «фізичні особи – підприємці», використовувати у нормах національного адміністративно-деліктного законодавства, якими встановлено відповідальність за вчинення деяких адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності, єдине словосполучення, а саме – «фізичні особи – підприємці»; 3) з урахуванням вимог діючого законодавства в сфері захисту від недобросовісної конкуренції суб'єктів господарювання і споживачів передбачити додаткові заходи адміністративної відповідальності за неправомірне використання позначень та неправомірне використання товару іншого виробника; 4) здійснити додаткове закріплення адміністративних стягнень за повторність вчинення деяких адміністративних проступків; 5) підвищити адміністративну відповідальність посадових осіб у разі повторності вчинення правопорушень у підприємницькій діяльності як обтяжуючої (кваліфікуючої) обставини проступку шляхом доповнення санкцій окремих норм КУпАП словосполученням «з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю строком на один рік».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18, № 19-20, № 21-22. Ст. 144.
2. Греджева Т. В. Конкуренція в підприємницькій діяльності: теоретичні аспекти. *Облік і фінанси АПК*. 2009. № 2. С. 13–17.
3. Данилейчук Р. Б. Теоретичні основи оцінки впливу конкуренції на розвиток підприємництва. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки*. 2014. Випуск 7. Частина 1. С. 12–14.
4. Кравцова І. Економічна конкуренція як об'єкт адміністративно-правового регулювання. *Підприємництво, господарство і право: загальноукраїнський науково-практичний журнал*. 2020. № 6. С. 149–155. <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.6.26>
5. Кравцова І. Штраф за порушення антимонопольно-конкурентного законодавства як вид адміністративно-господарської санкції. *Підприємництво, господарство і право: загальноукраїнський науково-практичний журнал*. 2020. № 7. с. 89–95. <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.7.15>
6. Конкурентне право і політика в Україні: огляд ОЕСР. 2008. URL: <https://www.oecd.org/daf/competition/sectors/41165982.pdf>.
7. Бакалінська О. О. Розвиток конкурентного законодавства і права України в умовах європейської інтеграції. 2020. URL: <https://coordynata.com.ua/rozvitok-konkurentnogo-zakonodavstva-i-prava-ukraini-v-umovah-evropejskoi-integracii>.
8. Денисенко М. П., Бобровник А. В. Законодавство України у сфері захисту економічної конкуренції. *Інформаційно-аналітичне забезпечення ефективності діяльності підприємств у контексті економічної безпеки в умовах інтеграції з ЄС* : матеріали Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції, 27 травня 2016 р., м. Київ. К. : КНУТД, 2016. С. 75–76.

9. Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності: Закон України від 18.02.1992 р. № 2132-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 21. Ст. 296.
10. Бакалінська О. О. Конкурентне право. Навчальний посібник. К. : КНТЕУ, 2010. 392 с.
11. Про підприємництво: Закон України від 07.02.1991 р. № 698-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 14. Ст. 168.
12. Про Антимонопольний комітет України: Закон України від 26.11.1993 р. № 3659-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 50. Ст. 472.
13. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
14. Про захист від недобросовісної конкуренції: Закон України від 07.06.1996 р. № 236/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 36. Ст. 164.
15. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11.01.2001 р. № 2210-ІІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 12. Ст. 64.
16. Сагайдак Ю. Підприємницька діяльність як основна форма реалізації економічних прав людини. Теоретико-правовий аспект. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 7. С. 44–48.
17. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 80731-Х. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984. Додат. до № 51. Ст. 1122.
18. Про внесення змін і доповнень до Кодексу України про адміністративні правопорушення: Закон України від 15.12.1993 р. № 3683-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 1. Ст. 3.
19. Про внесення змін і доповнень до Кодексу України про адміністративні правопорушення: Закон України від 05.04.1995 р. № 123/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 15. Ст. 103.

20. Про внесення змін і доповнень до Кримінального, Кримінально-процесуального кодексів України та Кодексу України про адміністративні правопорушення: Закон України від 28.01.1994 р. № 3888-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 19. Ст. 111.

21. Терещук М. Юридична відповідальність: теоретико-правовий аналіз. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2015. № 2. С. 18–21.

22. Грек Т. Б. Правова природа юридичної відповідальності: поняття, принципи та види. *Адвокат: загальнодержавний професійний журнал*. 2010. № 10 (121). С. 41–45.

23. Чуб В. О. Заходи юридичної відповідальності – важливий елемент регулювання суспільних відносин у сучасній правовій державі. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 1. Том 2. С. 32–35.

24. Кальян О. С., Мисак О. І. Юридична відповідальність: проблеми системного розуміння. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2019. Випуск 59. Том 1. С. 51–54.

25. Літвінцева А. С. Правова природа юридичної відповідальності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. Випуск 37. Том 2. С. 130–134.

26. Зелена І. В. Юридична відповідальність: підходи до розуміння. *Юридичний вісник*. 2012. № 2(23). С. 10–15.

27. Теорія держави та права : навч. посіб. / [Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.] ; за заг. ред. С. Д. Гусарєва, О. Д. Тихомирова. К. : НАВС, Освіта України, 2017. 320 с.

28. Каленіченко Л. І. Юридична відповідальність: поняття, ознаки. *Держава та регіони*. 2020. № 1 (67). Том 1. С. 12–17.
<https://doi.org/10.32840/1813-338X-2020.1-1.2>

29. Левенець Ю. О. Поняття адміністративної відповідальності. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2012. Вип. 3. С. 54–62.

30. Крижановська В. А. Адміністративна відповідальність в адміністративному праві України: сучасне розуміння, нові підходи: дис. ...

канд. юрид. наук: 12.00.07; Нац. ун-т «Львівська політехніка». Львів, 2016. 258 с.

31. Колпаков В. К. Адміністративна відповідальність (адміністративно-деліктне право) : навч. посіб. К. : Юрінком Інтер, 2008. 256 с.

32. Остапенко О. І., Кісіль З. Р., Ковалів М. В., Кісіль Р. В. Адміністративне право : навчальний посібник. К. : Правова єдність, 2009. 536 с.

33. Коломоєць Т. О., Гулявська Г. Ю. Адміністративне право України : навчальний посібник. К. : Істина, 2007. 216 с.

34. Заяць Р. Я. Поняття та ознаки адміністративної відповідальності. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2012. Вип. 8. С. 17–20.

35. Колеснікова М., Калініченко Л. Теоретико-правові засади адміністративної відповідальності. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 1. С. 102–107.

36. Поштаренко О. В. Поняття, сутність та зміст адміністративної відповідальності в умовах нової парадигми адміністративного права. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 3. С. 174–179. <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.3.29>

37. Адміністративне право : підручник / Ю. П. Битяк (кер. авт. кол.), В. М. Гаращук, В. В. Богуцький та ін.; за заг. ред. Ю. П. Битяка, В. М. Гаращука, В. В. Зуй. Х. : Право, 2010. 624 с.

38. Баштанник В. В., Шумляєва І. Д. Адміністративне право : навч. посіб. 2-е вид., переробл. і доповн. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2018. 200 с.

39. Васильєв В. М. Адміністративно-правовий механізм протидії правопорушенням у сфері підприємницької діяльності в Україні: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2019. 42 с.

40. Кононенко Ю. В. Засади адміністративної відповідальності за порушення права на справедливий судовий розгляд в Україні. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2013. № 3. С. 82–86.

41. Легка О. В. Основоположні принципи інституту адміністративної відповідальності. *Наше право*. 2017. № 4. С. 71–75.

42. Беленцева В. В. Про адміністративну відповідальність за порушення вимог та правил інформаційного законодавства України: поняття та види. *Правова інформатика*. 2012. № 3 (35). С. 29–33.

43. Цюприк Н. О. Принципи та підстави адміністративної відповідальності працівників органів внутрішніх справ. *Митна справа*. 2014. № 3 (2). С. 217–221.

44. Хорощак Н. В. Адміністративні стягнення та їх застосування: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. НАН України. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. К., 2003. 210 с.

45. Авер'янов В. Б. Адміністративне право України. Академічний курс : в двох томах. Київ : ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2007. Том 1 : Загальна частина [підручник] / [ред. колегія: Авер'янов В. Б. (голова) та ін]. 2007. 592 с.

46. Гончарук С. Т. Адміністративна відповідальність за законодавством України : навч. посіб. К : Укр. акад. внутр. справ, 1995. 390 с.

47. Комзюк А. Т., Бандурка О. М. Заходи адміністративного примусу в правоохоронній діяльності міліції : поняття, види та організаційно-правові питання реалізації: [монографія]. Харків : ХНУВС, 2002. 336 с.

48. Скакун О. Ф. Теорія права і держави. К.: Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2010. 656 с.

49. Саміло Г. О. Теорія держави і права: Навчальний посібник. Запоріжжя: Просвіта, 2010. 348 с.

50. Алфьоров С. М., Ващенко С. В., Долгополова М. М., Купін А. П. Адміністративне право. Загальна частина. Навч. посіб. К. : Центр учбової літератури, 2011. 216 с.
51. Луць Л. А. Загальна теорія держави та права : [навчально-методичний посібник (за кредитно-модульної системою)]. К. : Атіка, 2013. 412 с.
52. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : Підручник. 4-те видання допов. і перероб. К. : Алерта, 2014. 524 с.
53. Олійник А. Ю. Основи історії і теорії держави і права : навчальний посібник. К. : «Центр учбової літератури», 2015. 200 с.
54. Каленіченко Л. І. Підходи щодо розуміння необхідних підстав юридичної відповідальності. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «ПРАВО»*. 2016. Випуск 22. С. 39–42.
55. Болсунова О. М. Сутнісні засади принципів юридичної відповідальності. *Часопис Київського університету права*. 2010. № 4. С. 48–52.
56. Адміністративне право України : [навч. посіб.] / [Р. А. Калюжний, Г. Г. Забарний, В. К. Шкарлупа та ін.]. К. : Вид. А. В. ПАЛИВОДА, 2003. 212 с.
57. Крижановська В. А. Адміністративна відповідальність в адміністративному праві України: сучасне розуміння, нові підходи : автореф. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 ; Нац. ун-т «Львів. політех.». Львів, 2016. 19 с.
58. Виконавча влада і адміністративні правопорушення / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. К. : Видавничий дім «Ін Юре», 2002. 667 с.
59. Середа В. В., Кісіль З. Р., Кісіль Р.-В. В. Адміністративне право: навчальний посібник. Львів: ЛьвДУВС, 2014. 520 с.
60. Сердюк Н. В. Теоретические проблемы административной ответственности. *Вестник Пермского университета. Серия «Юридические науки»*. 2005. № 5. С. 77–83.

61. Інститут юридичної відповідальності у демократичних правових системах : монографія / [кол.авторів]: за заг. ред. Н. М. Оніщенко. К. : Видавництво «Юридична думка», 2009. 216 с.
62. Гончарук С. Т. Адміністративне право України : [навч. посіб.]. К., 2000. 240 с.
63. Гришина Н. В. Адміністративна і кримінальна відповідальність: порівняльна характеристика. *Часопис з юридичних наук*. 2014. URL: <https://periodicals.karazin.ua/jls/article/view/1663>.
64. Бездольний М. Ю. Порівняльно-правовий аналіз співвідношення адміністративної та кримінальної відповідальності. *Юридичний бюлетень*. 2019. Випуск 10. С. 87–93.
65. Проблеми правової відповідальності: моногр. / Ю. П. Битяк, Ю. Г. Барабаш, Л. М. Баранова та ін. ; за ред. В. Я. Тація, А. П. Гетьмана, В. І. Борисової. Х. : Право, 2014. 348 с.
66. Каленіченко Л. І. Загальнотеоретична характеристика підстав юридичної відповідальності. *Право і безпека*. 2016. № 4 (63). С. 20–24.
67. Адміністративне право України. Повний курс : підручник / Галуцько В., Діхтієвський П., Кузьменко О., Стеценко С. та ін. Видання друге. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2019. 520 с.
68. Словник української мови : [в 11 т.] / АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні ; [ред. кол. : І. К. Білодід (гол.), А. А. Бурячок, В. О. Винник та ін.]. Київ : Наукова думка. Т. 7 : Поїхати – Приробляти. 1976. 723 с.
69. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
70. Волинка К. Г. Теорія держави і права: Навч. посіб. К. : МАУП, 2003. 240 с.
71. Теорія держави і права : підручник / [О. М. Бандурка, О. М. Головка, О. С. Передерій та ін.] ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф.,

акад. НАПрН України О. М. Бандурки ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. 416 с.

72. Загальна теорія права: Підручник / За заг. ред. М. І. Козюбри. К. : Ваіте, 2015. 392 с.

73. Шевченко А. Є., Старостюк А. В. Теорія держави і права: навчальний посібник. Вінниця, ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. 270 с.

74. Велика українська енциклопедія. Тематичний реєстр гасел з напрямку «Юридичні науки» / Укладачі: Бабка В. Л., Шумило М. М.; за ред. д. і. н., проф. Киридон А. М. К : Державна наукова установа «Енциклопедичне видавництво», 2017. 152 с.

75. Кодекс Украины об административных правонарушениях : Научно-практический комментарий / под общ. ред. А. С. Васильев ; отв. за вып. С. В. Карплюк. Харьков : ООО «Одиссей», 2000. 1008 с.

76. Административное право Украины (Общая часть) : учебное пособие / Ю. П. Битяк, Б. В. Зуй. Харьков : Одиссей, 1999. 224 с.

77. Адміністративне право України : підручник / Ю. П. Битяк, В. М. Гаращук, О. В. Дьяченко та ін. ; за ред. Ю. П. Битяка. Київ : Юрінком Інтер, 2007. 544 с.

78. Новицька М. В. Класифікаційний аналіз видів адміністративних правопорушень за ступенем суспільної небезпеки: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2020. 195 с.

79. Лук'янець Д. М. Інститут адміністративної відповідальності: проблеми розвитку: Монографія. К : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. 2001. 220 с.

80. Петков С. В. Відповідальність за адміністративні проступки. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Випуск 1. Том 1. С. 223–233.

81. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник : у 2 т. Т. 1. Загальна частина / ред. В. Б. Авер'янов. Київ : «Юридична думка», 2004. 584 с.

82. Адміністративне право України. Повний курс: підручник / за ред. В. Галунька, О. Правоторової. Видання третє. Київ: Академія адміністративно-правових наук, 2020. 466 с.

83. Ківалов С. В., Біла Л. Р. Адміністративне право України : навчально-методичний посібник. Одеса : Юридична література, 2002. 312 с

84. Адміністративна відповідальність в Україні : навчальний посібник / за заг. ред. А. Т. Комзюка. Харків : Ун-т внутр. справ, 2000. 99 с.

85. Самбор М. А. Правопорушення та проступок: до питання співвідношення понять в умовах розвитку законодавства про адміністративні та кримінальні правопорушення. *Юридична наука*. 2013. № 8. С. 39–48.

86. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40-44. Ст. 356.

87. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. Ст. 131.

88. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 р. № 322-VIII. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1971. Додаток до № 50. Ст. 375.

89. Адміністративне право України. Повний курс : підручник / Галуцько В., Діхтієвський П., Кузьменко О., Стеценко С. та ін. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. 446 с.

90. Павлов Д. М. Адміністративне право : Загальна частина : Конспект лекцій. К. : МАУП, 2007. 136 с.

91. Адміністративне право України. Т. 1. Загальне адміністративне право: навчальний посібник / [В. В. Галуцько , В. І. Курило , С. О. Короєд , О. Ю. Дрозд, І. В. Гиренко, О. М. Єщук, І. М. Риженко, А. А. Іванищук, Р. Д. Саунін, І. М. Ямкова]; за ред. проф. В. В. Галуцька. Херсон: Грінь Д. С., 2015. 272 с.

92. Адміністративне право України. Повний курс : підручник / В. Галуцько, П. Діхтієвський, О. Кузьменко та ін. ; за ред. В. Галуцька, О. Правоторової. Видання четверте. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2021. 656 с.

93. Адміністративне право України (загальна частина) : навч. посіб. / [Остапенко О. І. Ковалів М. В., Єсімов С. С. та ін.] ; [Вид. 2-е, доп.] Львів : СПОЛОМ, 2021. 616 с.

94. Постанова Житомирського апеляційного адміністративного суду від 29.05.2018 р. у справі № 278/1922/17. URL : <https://youcontrol.com.ua/ru/catalog/court-document/74329866/>.

95. Постанова Харківського районного суду Харківської області від 22.01.2021 р. у справі № 635/170/21. URL : <https://vkursi.pro/vsudi/decision/94364605>.

96. Постанова Шаргородського районного Вінницької області від 19.10.2021 р. у справі № 152/1199/21. URL : <https://youcontrol.com.ua/ru/catalog/court-document/100396585/>.

97. Громенко Ю. О. Правове забезпечення господарсько-торговельної діяльності: навч.-метод. посібник / За заг. ред. док. юрид. наук, професора М. Л. Шелухіна. Донецьк : ДЮІ, ПП «ВД «Кальміус», 2013. 268 с.

98. Балджи М. Д., Доброва Н. В., Однолько В. О., Осипова М. М. Торговельне підприємництво : навчальний посібник. Київ : Кондор-видавництво, 2017. 112 с.

99. Полтавський О. Щодо визначення поняття «торговельна діяльність» та її ознак. *Підприємництво, господарство і право*. 2015. № 2. С. 19–22.

100. Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів: Закон України від 19.12.1995 р. № 481/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 46. Ст. 345.

101. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13-14, № 15-16, № 17. Ст. 112.

102. Постанова Дворічанського районного суду Харківської області від 18.03.2021 р. у справі № 618/263/21. URL : <https://vkursi.pro/vsudi/decision/95618245>.

103. Постанова Шполянського районного суду Черкаської області від 04.08.2021 р. у справі № 710/1109/21. URL : <https://verdictum.ligazakon.net/document/98801284>.

104. Постанова Ірпінського міського суду Київської області від 09.07.2021 р. у справі № 367/4755/21. URL : <https://youcontrol.com.ua/ru/catalog/court-document/98210085/>.

105. Постанова Біляївського районного суду Одеської області від 14.01.2020 р. у справі № 496/31/20. URL : <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/86967675?1622780698>.

106. Постанова Орджонікідзевського районного суду міста Маріуполя Донецької області від 19.03.2021 р. у справі № 265/201/21. URL : <https://vkursi.pro/vsudi/decision/95823034>.

107. Про ліцензування видів господарської діяльності: Закон України від 02.03.2015 р. № 222-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 23. Ст. 158.

108. Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності: Закон України від 06.09.2005 р. № 2806-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 48. Ст. 483.

109. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності: Закон України від 05.04.2007 р. № 877-V. *Відомості Верховної Ради України*. 2007. № 29. Ст. 389.

110. Прокопенко В. В. Науково-практичний коментар до ст. 166-1 Кодексу про адміністративні правопорушення України. URL : <http://www.jurists.org.ua/administrative-law/5878-naukovo-praktichniy-komentar-do-st-166-1-kodeksu-pro-admnstrativn-pravoporushennya-ukrayini.html>.

111. Прокопенко В. В. Науково-практичний коментар до ст. 166-2 Кодексу про адміністративні правопорушення України. URL : <http://www.jurists.org.ua/administrative-law/5879-naukovo-praktichniy-komentar-do-st-166-2-kodeksu-pro-admnstrativn-pravoporushennya-ukrayini.html>.

112. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства : наказ Міністерства економіки України від 19.01.2006 р. № 14. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0014665-06>.

113. Прокопенко В. В. Науково-практичний коментар до ст. 162-3 Кодексу про адміністративні правопорушення України. URL : <http://www.jurists.org.ua/administrative-law/5839-naukovo-praktichniy-komentar-do-st-162-3-kodeksu-pro-admnstrativn-pravoporushennya-ukrayini.html>.

114. Постанова Деснянського районного суду м. Києва від 29.01.2020 р. у справі № 754/16152/19. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/87751978>.

115. Постанова Рожнятівського районного суду Івано-Франківської області від 17.12.2021 р. у справі № 350/1904/21. URL : <https://youcontrol.com.ua/ru/catalog/court-document/101979676/>.

116. Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг: Закону України від 06.07.1995 р. № 265/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 28. Ст. 205.

117. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 40. Ст. 365.

118. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття: Закон України від 02.03.2000 р. № 1533-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 22. Ст. 171.

119. Гуржій Т. О. Предмет адміністративного проступку. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 2. С. 193–194.

120. Постанова Рожнятівського районного суду Івано-Франківської області від 26.11.2021 р. у справі № 350/1903/21. URL : <https://youcontrol.com.ua/ru/catalog/court-document/101398270/>.

121. Постанова Тернівського міського суду Дніпропетровської області від 02.02.2022 р. у справі № 194/72/22. URL : <https://youcontrol.com.ua/ru/catalog/court-document/102910710/>.

122. Постанова Славутського міськрайонного суду Хмельницької області від 01.04.2019 р. у справі № 682/835/19. URL : <https://youcontrol.com.ua/ru/catalog/court-document/80839512/>.

123. Постанова Волочиського районного суду Хмельницької області від 18.01.2021 р. у справі № 671/50/21. URL : <https://verdictum.ligazakon.net/document/94217115>.

124. Постанова Воловецького районного суду Закарпатської області від 09.02.2022 р. у справі № 936/58/22. URL : <https://youcontrol.com.ua/ru/catalog/court-document/103097796/>.

125. Постанова Тлумацького районного суду Івано-Франківської області від 26.06.2019 р. у справі № 353/496/19. URL : <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/82686851>.

126. Постанова Броварського міськрайонного суду Київської області від 18.08.2021 р. у справі № 361/6900/21. URL : <https://verdictum.ligazakon.net/document/99047465>.

127. Постанова Мелітопольського міськрайонного суду Запорізької області від 28.09.2021 р. у справі № 937/9011/21. URL : <https://youcontrol.com.ua/ru/catalog/court-document/99981351/>.

128. Постанова Селидівського міського суду Донецької області від 14.05.2021 р. у справі № 242/1215/21. URL : <https://verdictum.ligazakon.net/document/96911244>.

129. Постанова Локачинського районного суду від 10.03.2021 р. у справі № 931/83/21. URL : <https://verdictum.ligazakon.net/document/95409695>.

130. Постанова Богодухівського районного суду Харківської області від 07.09.2021 р. у справі № 613/800/21. URL : <https://youcontrol.com.ua/ru/catalog/court-document/99678191/>.

131. Методика визначення відносин контролю : розпорядження Антимонопольного комітету України від 24.12.2002 р № 397-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v397p226-02>.

132. Про судову практику у справах про хабарництво : постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.04.2002 р. № 5. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-02>.

133. Лук'янець Д. М. Вина як суб'єктивна підстава адміністративної відповідальності та проблеми її визначення. URL: https://biem.sumdu.edu.ua/images/stories/docs/K_KPD/Lukianets_23.pdf.

134. Постанова Приморського районного суду м. Одеси від 13.08.2021 р. у справі № 522/11470/21. URL: <https://youcontrol.com.ua/ru/catalog/court-document/98972263/>.

135. Менів Л. Д. Суб'єктивна сторона адміністративних порушень законодавства про захист прав споживачів. 2009. *Часопис Київського університету права*. № 3. С. 108–113.

136. Про затвердження Порядку провадження торговельної діяльності та правил торговельного обслуговування на ринку споживчих товарів: постанова Кабінету Міністрів України від 15.06.2006 р № 833. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/833-2006-%D0%BF>.

137. Постанова Нововоронцовського районного суду Херсонської області від 21.06.2018 р. у справі № 660/402/18. URL : <https://youcontrol.com.ua/ru/catalog/court-document/74861407/>.

138. Постанова Октябрського районного суду м. Полтави від 26.03.2020 р. у справі № 554/2616/20. URL : <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/88505011>.

139. Постанова Корольовського районного суду м. Житомира від 01.08.2017 р. у справі № 296/1584/17. URL : <https://verdictum.ligazakon.net/document/70011696>.

140. Постанова Ніжинського міськрайонного суду Чернігівської області від 15.04.2021 р. у справі № 740/1844/21. URL : <https://youcontrol.com.ua/ru/catalog/court-document/96303954/>.

141. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 29.07.2020 р. у справі № 712/11805/16-а. URL : <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=90652437&red=100003bca80dea2deb7ea6627092a8f1a1b6bf&d=5>.

142. Про захист прав споживачів: Закон України від 12.05.1991 р. № 1023-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 30. Ст. 380.

143. Трохименко А. Р. Адміністративно-правове регулювання побутових послуг в Україні : дис. на здоб. наук. ступ. д-ра філософії за спец. 081 «Право». Національний університет біоресурсів і природокористування України. Київ, 2021. 200 с.

144. Прокопенко В. В. Науково-практичний коментар до ст. 156-1 Кодексу про адміністративні правопорушення України. URL: <http://www.jurists.org.ua/administrative-law/5830-naukovo-praktichniy-komentar-do-st-156-1-kodeksu-pro-admnstrativn-pravoporushennya-ukrayini.html>

145. Крегул Ю. І., Радченко О. Ю. Захист прав споживачів фінансових послуг : монографія. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. 264 с.

146. Бондар Т. Ю. Адміністративна відповідальність за порушення порядку здійснення валютних операцій : дис. на здоб. наук. ступ. канд. юрид. наук за спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2020. 267 с.

147. Business Crimes. Peterson & Myers, P. A. URL : <https://www.petersonmyers.com/practice-areas/litigation/business-crimes/>.

148. Business Crime Laws and Regulations Report 2023 USA. URL : <https://iclg.com/practice-areas/business-crime-laws-and-regulations/usa>.

149. White-Collar Crime. *The official website of the Federal Bureau of Investigation (FBI)*. URL : <https://www.fbi.gov/investigate/white-collar-crime>.

150. Mirande Valbrune, Renee De Assis, Suzanne Cardell, Tess C Taylor, Natalie Sappleton, C. M. Mitchell, Kenneth Mitchell-Phillips. *Business Law I Essentials*. OpenStax, Rice University, Houston, Texas, 2019. URL : <https://openstax.org/books/business-law-i-essentials/pages/5-1-common-business-crimes>.

151. Common Business Crimes. URL : <https://openstax.org/books/business-law-i-essentials/pages/5-1-common-business-crimes>.

152. Consumer Fraud. McLaughlin & Nardi, LLC. URL : <https://www.esqnj.com/consumer-fraud.html>.

153. Consumer Fraud Act. URL : <https://www.njconsumeraffairs.gov/statutes/consumer-fraud-act.pdf>.

154. The New Jersey Statutes. URL : <https://law.justia.com/codes/new-jersey/2021/>.

155. Economic and Organized Crime: Challenges for Criminal Justice. *The official website of the Government of Canada*. URL : https://www.justice.gc.ca/eng/rp-pr/csj-sjc/jsp-sjp/rp02_12-dr02_12/p3a.html/

156. John Pirie, Matt Latella, Arlan Gates, Ben Sakamoto. White-Collar Crime. 2020. URL : <https://www.canadianfraudlaw.com/wp-content/uploads/sites/617/2020/11/Chambers-Global-Practice-Guides-White-Collar-Crime-Canada-Chapter-.pdf/>

157. Corporate Crime in Canada: Simple Guide to Do Business in Canada. Moose Jaw Criminal Defence Lawyer. 2021. URL : <https://moosejawlawyer.ca/corporate-crime-in-canada/>.

158. White collar crime/corruption. Guide to doing business in canada: white collar crime/corruption. 2021. URL : <https://gowlingwlg.com/en/insights-resources/guides/2022/doing-business-in-canada-white-collar-crime/>.

159. Competition Act (1985). *Justice Laws Website of the Government of Canada*. URL : <https://laws.justice.gc.ca/eng/acts/C-34/index.html>.

160. Canada Consumer Product Safety Act (2010). *Justice Laws Website of the Government of Canada*. URL : <https://laws.justice.gc.ca/eng/acts/C-1.68/>.

161. Gesetz über Ordnungswidrigkeiten (1968). URL : https://www.gesetze-im-internet.de/owig_1968/BJNR004810968.html.

162. Verbraucherschutz in Deutschland und der EU. URL : <https://www.anwalt.org/verbraucherschutz/>.

163. Strafgesetzbuch (StGB) (1871). URL : <https://www.gesetze-im-internet.de/stgb/StGB.pdf> (In German).

164. Disciplina della responsabilita' amministrativa delle persone giuridiche, delle societa' e delle associazioni anche prive di personalita' giuridica, a norma dell'articolo № 231 (2001). URL : <https://www.normattiva.it/uri-res/N2Ls?urn:nir:stato:decreto.legislativo:2001-06-08;231!vig=>.

165. Codice Penale (1930). *Офіційний веб-портал законодавства Італії*. URL : <https://www.normattiva.it/uri-res/N2Ls?urn:nir:stato:codice.penale:1930-10-19;1398>.

166. Disciplina del fallimento, del concordato preventivo, dell'amministrazione controllata e della liquidazione coatta amministrativa № 267 (1942). URL : <https://www.normattiva.it/uri-res/N2Ls?urn:nir:stato:regio.decreto:1942-03-16;267!vig=>.

167. Павлович-Сенета Я. П. Основні напрямки вдосконалення адміністративної відповідальності іноземців та осіб без громадянства в Україні: сучасний стан та досвід зарубіжних країн. *Львівський державний університет внутрішніх справ: науковий вісник*. 2016. № 1. С. 206–217.

168. Code de commerce (1807). URL : https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000005634379/.

169. Code de la consommation (1993). URL : <https://www.legifrance.gouv.fr/codes/id/LEGITEXT000006069565/>.

170. Kodeks wykroczeń (1971). URL : <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19710120114/U/D19710114Lj.pdf>.

171. Ustawa o ochronie konkurencji i konsumentów (2007). URL : https://prawakonsumenta.uokik.gov.pl/wp-content/uploads/2015/03/Ustawa_o_prawach_konsumenta.pdf.

172. Kodeks karny (1997). URL : <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970880553/U/D19970553Lj.pdf>.

173. Zákon o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich № 250 (2016). URL : <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2016-250>.

174. Zákon o některých přestupcích (2016). URL : <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2016-251>.

175. Administrative Offences Code of Georgia (1984). URL : <https://matsne.gov.ge/en/document/view/28216?publication=494>.

176. Criminal Code of Georgia (1999). URL : <https://matsne.gov.ge/en/document/view/16426?publication=235>.

177. Law of Georgia on control of entrepreneurial activity (2011). URL : <https://matsne.gov.ge/en/document/view/15364?publication=44>.

178. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань : Закон України від 15.05.2003 р. № 755-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 31-32. Ст. 263.

179. Правила торгівлі на ринках : наказ Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України, Міністерства внутрішніх справ України, Державної податкової адміністрації України, Державного комітету стандартизації, метрології та сертифікації України від 26.02.2002 р. № 57/188/84/105. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0288-02>.

180. Про затвердження Правил торгівлі на ринках м. Умань : рішення Уманської міської ради. URL : <https://uman-rada.gov.ua/index.php/rehuliatorna-diiialnist/item/14683-proyekt-rehulyatornoho-akta-rishennia-umanskoi-miskoi-rady-pro-zatverdzhennia-pravyl-torhivli-na-rynkakh-muman>.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ*Статті в наукових фахових виданнях:*

1. 1. Коваленко О. В. Щодо поняття та ознак адміністративної відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 9. С. 230–233.

2. Коваленко О. В. Адміністративні правопорушення у підприємницькій діяльності: поняття та характерні ознаки. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2021. № 54. Том 1. С. 68–71.

3. Коваленко О. В. Об'єктивні ознаки адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності: сутність та значення для адміністративно-правової кваліфікації. *Право і суспільство*. 2022. № 3. С. 173–178.

Статті в зарубіжних періодичних наукових виданнях:

4. Коваленко О. В. Щодо визначення кола суб'єктів адміністративної відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2022. № 2(46). С. 230–235.

Тези наукових доповідей:

5. Коваленко О. В. Сучасний стан інституту адміністративної відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності. *Місце юридичних наук у формуванні правової культури сучасної людини*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 25–26 грудня, 2020 р.). Запоріжжя : Запорізька міська громадська організація «Істина», 2020. Ч. 2. С. 30–34.

6. Коваленко О. В. Підстави адміністративної відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності. *Сучасні тенденції розвитку публічного та приватного права в Україні*. Матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Київ, 23 березня 2021 р.) / Національний

університет біоресурсів і природокористування України. Київ, 2021. С. 278–280.

7. Коваленко О. В. До питання принципів адміністративної відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності. Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів : матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (м. Суми, 20–21 травня 2021 року) / редколегія: проф. А. М. Куліш, О. М. Рєзнік, В. В. Миргород-Карпова, А. В. Стеблянко. – Суми : Сумський державний університет, 2021. С. 294–298.

Акт впровадження Сумського державного університету

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор з наукової роботи
Сумського державного університету
Анатолій ЧОРНОУС

«*17*» грудня 2022 р.

АКТ

про впровадження у наукову діяльність результатів дисертаційного дослідження Коваленка Олександра Вікторовича на тему «Адміністративно-правові засади відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності» на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 - Право

Комісія у складі:

Голова – д.ю.н., професор, директор ННІ права Куліш А.М.

Члени комісії:

- к.ю.н., старший викладач кафедри АГПФЕБ Миргород-Карпова В.В.
- д.ю.н., професор, професор кафедри АГПФЕБ Старинський М.В.

Комісія склала цей акт з приводу розгляду результатів дисертаційного дослідження Коваленка Олександра Вікторовича на тему «Адміністративно-правові засади відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності» та їх впровадження у наукову діяльність.

Висновок: комісія вважає, що результати проведеного Коваленка Олександра Вікторовича на тему «Адміністративно-правові засади відповідальності у підприємницькій діяльності» отримані на основі ґрунтовного аналізу та визначення адміністративно-правових засад відповідальності у підприємницькій діяльності мають ґрунтовний та аргументований характер і використовувалися при проведенні наукових досліджень у рамках науково-дослідницької роботи «Концептуальні засади реформування системи правоохоронних органів в сучасних умовах трансформації нагляду і контролю щодо забезпечення економічної безпеки України» (реєстраційний номер 55.15.02-22/24.3Ф-01), яка розробляється в Навчально-науковому інституті права Сумського державного університету.

Акт складений у 2-х примірниках.

Голова комісії

Анатолій КУЛІШ

Члени комісії

Валерія МИРГОРОД-КАРПОВА

Микола СТАРИНСЬКИЙ

Акт впровадження Сумського державного університету

Міністерство освіти і науки України

Сумський державний університет

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор

Сумського державного університету

Сергій ЛЕОНОВ

27 грудня 2022 р.

АКТ

про впровадження в освітній процес результатів дисертаційного дослідження Коваленка Олександра Вікторовича «Адміністративно-правові засади відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності» на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право

Комісія у складі:

Голова – д.ю.н., професор, завідувач кафедри АГПФЕБ Пахомов В.В.

Члени комісії – к.ю.н., доцент кафедри АГПФЕБ Шлапко Т.В.

– к.ю.н., доцент, доцент кафедри АГПФЕБ Колеснікова М.В.

Комісія склала цей акт з приводу розгляду результатів дисертаційного дослідження Коваленка Олександра Вікторовича на тему «Адміністративно-правові засади відповідальності у підприємницькій діяльності» і їх використання в освітньому процесі з дисциплін «Адміністративне право», «Господарське право» кафедри адміністративного, господарського права та фінансово-економічної безпеки Сумського державного університету.

Висновок: комісія вважає, що результати дослідження Коваленка Олександра Вікторовича на тему «Адміністративно-правові засади відповідальності у підприємницькій діяльності» отримані на основі ґрунтовного аналізу та визначення адміністративно-правових засад відповідальності у підприємницькій діяльності мають комплексний характер та використовуються при проведенні лекцій, семінарських і практичних занять кафедри адміністративного, господарського права та фінансово-економічної безпеки Сумського державного університету зі студентами при вивченні дисциплін «Адміністративне право», «Господарське право».

Акт виконаний у 2-х примірниках.

Голова комісії

Члени комісії

Володимир ПАХОМОВ

Тетяна ШЛАПКО

Марія КОЛЕСНИКОВА

Акт впровадження Сумського місцевого центру надання безоплатної вторинної правової допомоги

ЗАТВЕРДЖУЮ

 Директор Сумського місцевого центру
з надання безоплатної вторинної правової допомоги
«17» жовтня 2022 р. Трошечко В.В.

АКТ

впровадження у діяльність Сумського місцевого центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги результатів наукового дослідження аспіранта Навчально-наукового інституту права Сумського державного університету Коваленко Олександра Вікторовича на тему: «Адміністративно – правові засади відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності»

«17» жовтня 2022 р.

м. Суми

Комісія у складі:

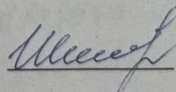
- Головуючого: заступника директора Шестерніної Н.П.;
- та членів комісії:**
- начальника відділу фінансів, бухгалтерського обліку та звітності, головний бухгалтер Ведрушкіна Є.І. ;
- начальника відділу безоплатної правової допомоги Іваненко Ю.В.

склала цей акт з приводу впровадження результатів наукового дослідження аспіранта Навчально-наукового інституту права Сумського державного університету Коваленко Олександра Вікторовича на тему: «Адміністративно – правові засади відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності».

Результати наукового дослідження з питань особливостей регулювання норм відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності, становлять наукову та практичну цінність для діяльності співробітників Сумського місцевого центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги. Результати використовуються у роботі з клієнтами, при наданні послуг з посередництва, а також в рамках правопросвітницької діяльності, зокрема, при організації заходів, спрямованих на розвиток альтернативних способів вирішення спорів.

Голова комісії:

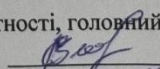
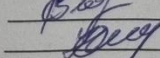
Заступник директора

 Н. П. Шестерніна

Члени комісії:

Начальник відділу фінансів, бухгалтерського обліку та звітності, головний бухгалтер

Начальник відділу безоплатної правової допомоги

 Є.І.Ведрушкіна
 Ю.В.Іваненко